

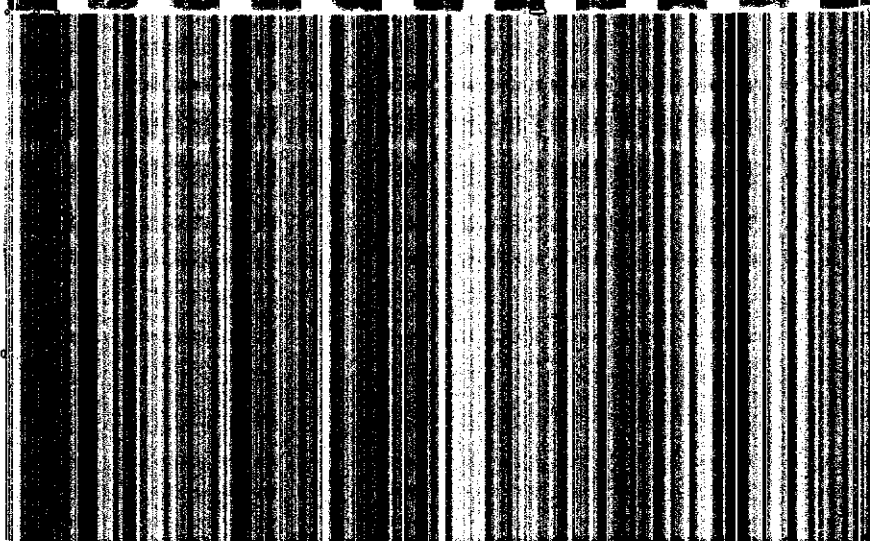
Date Printed: 11/03/2008

JTS Box Number: IFES_13
Tab Number: 30
Document Title: Public Opinion in Ukraine 2000
Document Date: 2000
Document Country: Ukraine
IFES ID: R01929

* F O E 7 6 8 7 A - 2 A F 5 - 4 8 4 0 - 9 D 1 A - 7 D 6 4 5 6 C D E 3 9 5 *

ELECTIONS • RULE OF LAW • GOVERNANCE • CIVIL SOCIETY

MAKING DEMOCRACY WORK

IFES MISSION STATEMENT

The purpose of IFES is to provide technical assistance in the promotion of democracy worldwide and to serve as a clearinghouse for information about democratic development and elections. IFES is dedicated to the success of democracy throughout the world, believing that it is the preferred form of government. At the same time, IFES firmly believes that each nation requesting assistance must take into consideration its unique social, cultural, and environmental influences. The Foundation recognizes that democracy is a dynamic process with no single blueprint. IFES is nonpartisan, multinational, and interdisciplinary in its approach.

ГРОМАДСЬКА ДУМКА В УКРАЇНІ 2000

ГАРІ А. ФЕРГЮСОН

**Підготовано для
Міжнародної фундації виборчих систем**

**ВИБІРКА: 1200 громадян України
Кількість мешканців Кієва на вибірку N=100
Кількість мешканців Криму на вибірку N=300**

Час проведення опитування: 21 січня – 3 лютого 2000 р.

Опитування: Социс-Геллап, Київ

Цю публікацію здійснено за підтримки Відділу демократії й управління Бюро Європи та Нових незалежних держав Агентства США з міжнародного розвитку, згідно з Угодою про співпрацю № EE-A-00-97-00034-00. Погляди, висловлені в цій публікації, є поглядами автора і не обов'язково співпадають із поглядами АБР США чи МФВС.

Дана місія і звіт стали можливими завдяки гранту, наданому Агентством США з міжнародного розвитку (АМР США). Погляди, висловлені в цьому звіті, є виключно поглядами Міжнародної фундації виборчих систем (МФВС). Цей матеріал є громадською власністю і може бути передрукований без дозволу. Будемо вдячні за відповідні посилання.

Міжнародна фундація виборчих систем, Вашингтон, 20005

Опубліковано в жовтні 2000 р.
Надруковано у Сполучених Штатах Америки

ЗМІСТ

ВСТУП	1
ОГЛЯД І ОСНОВНІ ВИСНОВКИ	2
ПОЛІТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ	5
Погляди українців розділилися стосовно їх зацікавленості політикою і управлінням.....	5
МАСОВЕ НЕЗАДОВОЛЕННЯ ТРИВАЄ.....	6
ЗНАЧНА КІЛЬКІСТЬ РЕСПОНДЕНТІВ ЗНОВУ ПІДТРИМУЮТЬ РИНКОВІ РЕФОРМИ	7
Українці очікують від виконавчої влади вирішення економічних проблем	10
ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ОДУЖАННЯ	10
Темпи політичних реформ	11
Україні ще не є демократією в очах українців.....	11
ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОЛОСУВАННЯ	13
Підвищується рівень політичної поінформованості.....	14
Менше респондентів поінформовані про економічні події.....	15
Троє з чотирьох українців мають намір взяти участь у голосуванні 2002 року.....	15
Політичні партії є необхідними для демократії	16
ГОЛОСУВАННЯ У ВИБОРАХ 1999 РОКУ	19
На президентських виборах зареєстрована висока явка виборців.....	19
Голосування за кандидатів у президенти (перший тур).....	20
Голосування за кандидатів у президенти (другий тур).....	22
ЧАС ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ	23
Ключові питання, що визначали голосування у першому турі	23
Ключові питання, що визначали голосування у другому турі	23
Важливість особистих якостей кандидата	23
Найважливіший засіб масової інформації, що визначив голосування	24
Важливість позиції кандидата щодо світових організацій	24
Прямий контакт з виборцями залишається неістотним фактором у виборчому процесі....	25
ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС	26
Чесність і справедливість президентських виборів 1999 року	26
Більшість опитаних вважають, що вибори були організовані добре	28
Місцеві виборчі дільниці одержують високу оцінку	28
Територіальні виборчі комісії одержують нижчу оцінку	29
Про діяльність Центральної виборчої комісії відомо менше.....	29
Рівень переконаності у доброчесності керівництва місцевих і центральних виборчих комісій	29
Забезпечення справедливості виборчого процесу для всіх кандидатів.....	30
Більшість виборців одержали запрошення голосувати.....	30
Дотримання прав виборців	30
Правильність особистої інформації у реєстрі виборців	30
Більшість опитаних задоволені часом оголошення результатів виборів	31
Комп'ютеризований підрахунок голосів допоміг би зміцнити довіру виборців	31

ДУЖЕ МАЛО ХТО БАЧИВ ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА ВЛАСНІ ОЧІ	31
КОЖЕН ТРЕТІЙ ПЕРЕКОНАНИЙ У ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ	31
БІЛЬШІСТЬ ОПИТАНИХ ЗНАЄ ПРО ВИБУХ ГРАНАТИ НА МІТИНГУ В ПІДТРИМКУ ВІТРЕНКО	32
РОЗУМІННЯ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ	33
ПРОБЛЕМИ ПІД ЧАС ГОЛОСУВАННЯ - ПЕРШИЙ ТУР	35
ПРОБЛЕМИ ПІД ЧАС ГОЛОСУВАННЯ - ДРУГИЙ ТУР	36
МАЛО ХТО ГОВОРИТЬ ПРО СПРОБИ ВПЛИНУТИ НА ЙОГО ГОЛОСУВАННЯ ОБІЦЯНКОЮ ВІНАГОРОДИ....	36
ДЕХТО З ВИБОРЦІВ ТУРБУЄТЬСЯ ПРО НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ГОЛОСУВАННЯ	36
ВПЛИВ НА РЕЗУЛЬТАТ ВИБОРІВ ЧЕРЕЗ ЦІНОВУ ПОЛІТИКУ ЧИ РОБОТУ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ	36
ОДИН З ДЕСЯТИ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЧИ ПРАЦІВНИКІВ БЮДЖЕТНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ АГІТУВАВ ЗА КУЧМУ	37
ЗМІ І ВИБОРИ	38
Визнання важливості висвітлення у ЗМІ	38
Багато з опитаних вважають, що на ЗМІ чинився тиск з метою змисити їх не давати глибокого висвітлення виборів	38
Більшість опитаних мали достатню інформацію, щоб вибрати "свого" кандидата	38
Покладання на засоби масової інформації	39
Враження про об'єктивність висвітлення внутрішньополітичних подій	39
ЧИ МАЛИ УКРАЇНЦІ СВОБОДУ ВИБОРУ ПРИ ГОЛОСУВАННІ?.....	41
ПРАВА, ГАРАНТОВАНІ КОНСТИТУЦІЄЮ	43
Інформацію про Конституцію часом непросто дістати	43
Більшість опитаних вважають, що створення НУО можливе	43
Багато українців ставлять під сумнів необхідність таких груп	44
ДОВІРА ДО ОРГАНІВ ВЛАДИ І ПОСАДОВИХ ОСІБ	47
ДОВІРА ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ	51
ЕТИКА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТА КОРУПЦІЯ У ВЛАДІ	52
ПОГЛЯД З КРИМУ	56
ПОГЛЯД З КИЄВА	67
ПІДСУМКИ І ВИСНОВКИ	78

ДОДАТОК І: ПЕРШОРЯДНІ ДАНІ

ДОДАТОК ІІ: МАПА УКРАЇНИ

Вступ

Міжнародна фундація виборчих систем (МФВС) замовила Гарі А. Фергюсону та фірмі "Социс-Геллап" проведення загальнонаціонального післявиборного опитування в Україні. Усього з 21 січня по 3 лютого 2000 року по всій Україні було проведено 1 484 особистих інтерв'ю з громадянами України. З цих інтерв'ю 1 200 були зроблені по загальнодержавній репрезентативній вибірці, з додатковим опитуванням 244 респондентів у Криму і 40 у Києві.

У всіх опитуваннях допускається похибка, викликана опитуванням вибраної групи осіб, а не усього населення. Похибка для довільної вибірки 1 200 осіб становить 2.9% з рівнем вірогідності 95%.

Провідним аналітиком і консультантом з методології даного опитування виступив Гарі А. Фергюсон, Старший віце-президент фірми "Амерікен В'юпойнт". Інтерв'ю проводилися фірмою "Социс-Геллап" під керівництвом Оксани Бандурович. Питання розроблялися спільно аналітиком і персоналом МФВС, серед яких - керівник програми Європи і Євразії МФВС Майкл Конвей, фахівець з прикладних досліджень Ракеш Шарма, помічник програми Європи і Євразії Керрі Елліс та працівники бюро МФВС в Україні.

Це опитування є шостим у серії досліджень українського електорату. Попередні опитування були проведені в грудні 1994 р., травні 1996 р., липні 1997 р., червні 1998 р. та червні 1999 р.

Дане дослідження:

- Містить опис політичного середовища в Україні,
- Вивчає погляди на економічні та політичні реформи,
- Оцінює громадську думку щодо президентських виборів 1999 року,
- Описує моделі голосування,
- Оцінює загальне ставлення до участі у політичному процесі,
- Оцінює життєздатність політичних партій та НУО,
- Вимірює рівень довіри до українських інституцій та лідерів,
- Досліджує проблеми етики і корупції,
- Визначає рівень поінформованості громадськості і пропонує оцінку громадською думкою ролі засобів масової інформації

Огляд і основні висновки

Майже шість років минуло з того часу, як ми вперше провели опитування в Україні. Як і попередні, це дослідження висвітлює суміш позитивних і негативних показників щодо українського електорату, стану розвитку демократії та виборчого процесу в Україні.

Після президентських виборів 1999 року ми маємо народ, що й далі обтяжений бідністю, безробіттям, несвоєчасними виплатами заробітної плати і пенсій. Маємо беззаперечне, масове незадоволення станом справ і брак довіри до багатьох лідерів та інституцій.

Досить масово поширеним є скептичне ставлення до питання чесності і справедливості президентських виборів 1999 року. Думки виборців щодо того, чи зміцнили вибори 1999 року демократію в Україні, чи навпаки, ослабили, розділилися. Однак, незважаючи на це, демократичні інституції стають частиною тканини українського суспільства.

Сильною залишається підтримка багатопартійних і "багатокандидатних" виборів. Відсоток виборців, що взяли участь у голосуванні в 1999 році, був високий і прогнозується високим на вибори 2002 року. Можливо, найпереконливішим прикладом зміцнення демократичних інституцій є різке зростання кількості респондентів, які вважають, що Україна є демократичною країною.

Двома надзвичайно позитивними ознаками є рівень переконанні у ефективності голосування, зареєстрований цим опитуванням (найвищий за шість років проведення опитувань українського електорату), а також відновлення підтримки ринкової економіки. Четверо з десяти опитаних погоджуються з тим, що участь у голосуванні дає їм нагоду вплинути на процес прийняття рішень в Україні. Цей показник опирається на зростання, досягнуте минулого року, і аж на 12% перевищує показник 1997 року. Однак, незважаючи на це, більшість респондентів і далі вважають голосування малоефективним.

Певна кількість опитаних вважають, що Україна повинна сприяти розвитку ринкової економіки. Навіть цей рівень підтримки, що приблизно дорівнює рівню 1996-1997 років, є помітним покращенням у порівнянні з показниками минулого і позаминулого років. Проте рівень підтримки ринкових реформ залишається слабким серед жінок і тих, кому за 45.

Явка виборців на обидва тури президентських виборів 1999 року була високою - по 75% в першому й у другому турах. Згідно з даними нашого опитування, більшість виборців усіх вікових груп прийшли на виборчі дільниці. Рівень участі у голосуванні українців усіх вікових груп був вищим, ніж ми спостерігали у Сполучених Штатах протягом багатьох років. Однак рівень їх участі був подібний до всіх країн, що практикують пасивну реєстрацію виборців, і де участь у голосуванні сприймається скоріше як обов'язок, ніж як право. Серед останніх прикладів подібного рівня явки виборців - президентські вибори 1999 року в Казахстані (участь у голосуванні взяли 88.33% осіб, що мають право голосу), президентські вибори 2000 року в Росії (68.64%), а також президентські вибори в Грузії 2000 року (76%).

Тим часом, рівень участі української молоді у голосуванні залишається набагато нижчим за рівень участі старших виборців. Порівняно низька виборча активність молодших українців і далі зміцнює владу антидемократичних політичних сил.

Хоча більшість опитаних вважають, що політичні партії є необхідні для розвитку демократії в Україні, лише один з п'яти твердо переконаний у цьому. На сьогодні жодна з нових політичних партій не спромоглася захопити увагу виборців. Незважаючи на потужну

підтримку виборцями проведення виборів на багатопартійній основі, лише Комуністична партія виражає погляди значної кількості виборців (одного з п'яти), в той час, як майже третина опитаних вважають, що жодна партія не виражає їх поглядів та інтересів. Попри це три чверті опитаних запевняють, що вони, ймовірно, візьмуть участь у наступних парламентських виборах, призначених на 2002 рік.

Сягнувши нижньої точки після останніх парламентських виборів, перш ніж відновитися перед президентськими виборами, інтерес до політики встановився на рівні, зареєстрованому в 1996-1998 роках. Молодь цікавиться політикою менше, ніж інші вікові групи. Серед людей, що цікавляться питаннями політики і влади, набагато менше жінок (41%), ніж чоловіків (60%).

Знову ж-таки, попри те, що дане опитування свідчить про зростання кількості респондентів, які вважають Україну демократичною державою, більшість українців усе ж вважають, що вона такою не є. Крім того, менш ніж один з трьох респондентів вважають, що останні президентські вибори допомогли зміцнити процес демократизації. Майже один з чотирьох вважає, що вибори зашкодили цьому процесу.

Українці й досі скептично ставляться до питань про добросовісність ключових органів влади та керівництва держави і демонструють помітний брак довіри до них. Таке негативне сприйняття здається майже вкарбованим у національну психологію.

Громадськість незадоволена темпами політичних і економічних реформ. Більшість респондентів вважають, що реформи просуваються надто повільно, або не йдуть взагалі. Поза тим, хоча загалом респонденти були налаштовані досить песимістично щодо майбутнього української економіки (36% вважали, що наступного року економічний стан погіршиться, 35% відповіли, що він залишиться без змін), кількість тих, хто очікує покращення економічного стану, зросла на 9% і досягла 16%.

Опитування також показало зменшення кількості українців (50%), які скаржаться на несвоєчасну виплату заробітної плати чи пенсії, у порівнянні з 1998 роком (57%) чи 1999 роком (59%). Однак наразі невідомо, чи є це просто впливом передвиборчих умов, а не довготривалим покращенням ситуації. Хоча значна кількість респондентів вважають, що іноземні інвестиції мають важливе значення для економічного відродження країни (45% відповіли, що це є "досить важливо" чи "дуже важливо"), менше виборців підкреслювали вплив на їх вибір, справлений позицією кандидата щодо міжнародних організацій - наприклад, Всесвітнього Банку чи Міжнародного валютного фонду.

Щодо здатності уряду вирішити економічні проблеми держави, основні надії покладаються на президента. Майже третина опитаних вважають, що саме він найбільше спроможний вирішити проблеми держави, тоді як Кабінет міністрів вважають здатним на це 12%. Лише 5% сподіваються у цьому на Верховну Раду, а 4% - на місцеву владу. Так само, рівень довіри громадськості найвищий саме до двох перших інституцій (29% - до президента, 12% - до Кабміну) в порівнянні з 4% рівня довіри до Ради і 4% - до місцевих органів влади.

Таке наголошення на ролі президента є не випадковим, беручи до уваги високий рівень довіри громадськості до Леоніда Кучми порівняно з іншими органами влади. Майже половина опитаних (49%) висловлюють довіру до Леоніда Кучми, порівняно з 37%, що довіряють Кабінету міністрів і лише 22%, що довіряють Верховній Раді. Такий рівень довіри до Кучми є значно вищим за рівень, показаний нашими респондентами в 1997 році (31%) та в 1999 році (32%). Те ж саме стосується і рівня довіри до Кабінету міністрів в порівнянні з

показниками, одержаними в результаті опитувань 1996, 1997 і 1999 років (25%, 16%, 20%). Рівень довіри до Верховної Ради не надто відрізнявся від результатів опитувань 1996 року (25%), 1997 року (16%) та 1999 року (21%).

Обсяги інформації з політичних питань продовжують рости, однак більшості українців і надалі бракує як політичної, так і економічної інформації. Крім того, більшість опитаних погоджуються з твердженням, що "іноді політика настільки складна, що такі люди як я не можуть зрозуміти, що відбувається насправді", і що вони "мало впливають, або зовсім не впливають на те, що відбувається в Україні".

МФВС знову зіграв важливу роль у підготовці народу до президентських виборів. Програми і оголошення державної служби (ОДС), вироблені МФВС та Центральною виборчою комісією, були життєво важливим джерелом інформації про виборчий процес. Телепрограма "Вибори-99" була найважливішим джерелом інформації, а ОДС, розроблені з метою роз'яснення процесу і заохочення виборців до участі в голосуванні, були ефективними знаряддями, що сприяли участі у виборах.

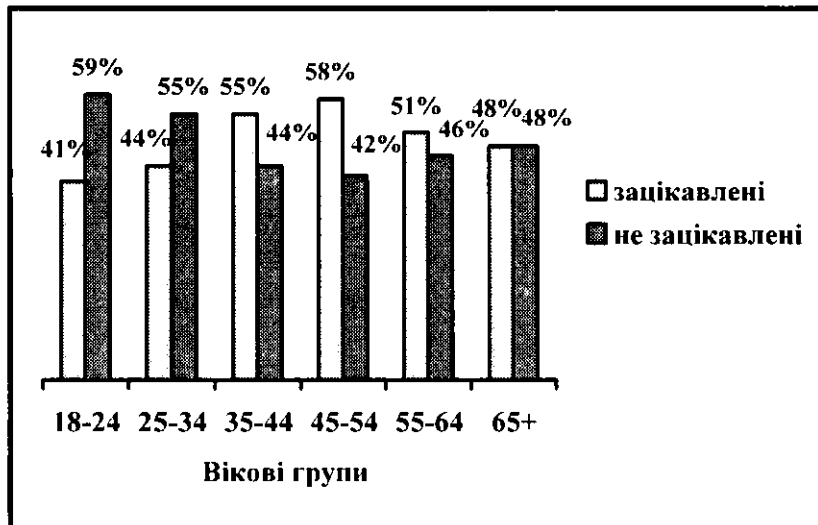
ПОЛІТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Погляди українців розділилися стосовно їх зацікавленості політикою і управлінням

Досягнувши нижньої точки в 1999 році, інтерес до питань, пов'язаних з політикою і управлінням, знову досяг рівня, співвимірного з рівнями, зареєстрованими в 1996-1998 роках. Половина опитаних (50%) заявили, що вони принаймні дещо цікавляться цими питаннями (15% - дуже цікавляться і 35% досить цікавляться), а 48% заявили, що питання політики не надто цікавлять їх (30% - не дуже цікавляться, і 18% - взагалі не цікавляться політикою і управлінням.)

Серед різних вікових груп загальна зацікавленість найнижча у віковій групі від 18 до 24 років (41% цікавляться, 59% - не цікавляться) і в групі від 25 до 34 років (відповідно, 44% і 55%). Найвищий інтерес до даних питань демонструють респонденти середнього віку, а у старшій віковій групі рівень зацікавленості політикою і управлінням знову знижується.

Таблиця 1. Зацікавленість політикою, за віковими групами¹

Як ми побачили з попередніх опитувань, чоловіки виявляють набагато більший інтерес (60% - 39%) ніж жінки (41% - 57%). Хоча серед чоловіків найбільш зацікавленою віковою групою є ті, кому понад 45 років (65%), більшість молодих чоловіків також заявили, що вони принаймні дещо цікавляться цими питаннями. Жінки у віці від 18 до 44 років були найменш зацікавлені у цьому питанні, однак старші жінки у віці понад 45 років (44%) також недостатньо цікавляться цим процесом.

Крім того, виявляються значні регіональні відмінності між результатами, одержаними в Києві (63%), а також в північному (64%), південно-західному (57%), центральному (55%) та північно-західному (55%) регіонах, які продемонстрували найвищий рівень зацікавленості політикою. Інтерес до політики зростає із зростанням освітнього рівня, причому працюючі

¹ Наскільки ви цікавитесь питаннями політики і управління: чи ви дуже цікавитесь, достатньо цікавитесь, не дуже цікавитесь чи взагалі не цікавитесь цими питаннями?

більше цікавляться політикою, ніж непрацюючі. Етнічні українці (52%) більше цікавляться політикою, ніж етнічні росіяни (42%). Істотних статистичних відмінностей між міським (50%) і сільським (49%) населенням немає.

Звичайно, ті, хто вважають голосування достатньо ефективним, більше цікавляться політикою, ніж ті, хто вважають його неефективним (відповідно, 63% проти 42%). Так само, ті, хто вважають, що політичні партії є необхідними елементами демократії і вірять у важливість міжпартійної конкуренції, більше схильні проявляти інтерес до політики, ніж ті, хто надає партіям менше значення.

Проринкові українці дещо більше цікавляться політикою, ніж ті, хто віддає перевагу центральному плануванню (відповідно, 58% до 50%); економічні оптимісти (59%) набагато більше цікавляться політикою, ніж ті, хто песимістично ставиться до економічних перспектив (46%). Природно, що громадяни, які взяли участь у голосуванні під час президентських виборів 1999 року, більше цікавляться політикою (55%), ніж населення в цілому. Ті, хто, ймовірно, візьме участь у виборах 2002 року набагато більше цікавляться політикою (56%), ніж ті, хто ще не визначився щодо участі у голосуванні (28%). Респонденти, які голосували за Кучму, схильні більше цікавитися політикою (56% в першому турі, 57% в другому турі), ніж ті, хто голосував за Симоненка.

Інші результати опитування по підгрупах демонструють подібні логічні кореляції. Наприклад, ті, хто прийняв рішення щодо свого голосування раніше, демонстрували більший інтерес, ніж ті, хто зробив свій вибір пізніше. Ті з опитаних, хто краще розуміли виборчий процес, демонстрували більший інтерес до політики, ніж ті, які розуміли виборчий процес недостатньо добре. Ті з опитаних, які були краще поінформовані про політику і економіку, набагато більше цікавляться політикою, ніж гірше поінформовані. Ті, хто читає газети, цікавляться політикою більше, ніж ті, хто покладається на телебачення чи радіо як джерело інформації.

Масове незадоволення триває

Як ми бачили з 1996 року, незадоволення становищем в Україні є майже тотальним (92%), і лише 5% опитаних заявляють, що задоволені ситуацією. Кожен сегмент суспільства залишається незадоволеним. Найвищий рівень задоволення зафіксовано у Києві (11%).

Як і в минулому, незадоволення викликають перш за все низький рівень життя (50%), безробіття (34%), затримки з виплатою заробітної плати і пенсій (22%) і бідність економіки (16%).

Безробіття більшою мірою є проблемою за межами столиці, однак навіть там кожен п'ятий опитаний згадує проблему безробіття. Проблема безробіття є особливо болючою для респондентів на півночі (43%) та на заході (42%) країни. Для громадян старшого віку особливо болючою проблемою є низький рівень життя (61%), а за ним – несвоєчасна виплата пенсій (29%). Прихильники центрального планування (60%) і ті, хто голосував за Симоненка в першому турі (60%) особливо незадоволені рівнем життя, тоді як незадоволення тих, хто підтримує ринкову економіку і тих, хто голосував за Кучму, розподіляється більш рівномірно.

Серед відповідей на питання "Що треба зробити, щоб виправити ситуацію в Україні?" домінують економічні теми. Майже кожен четвертий відповів: "прискорити економічний розвиток" (24%), і 17% згадали "ліквідацію безробіття". Загалом 65% висловилися за певну форму покращення економічної ситуації, а ще 13% висловилися за зміни в керівництві країни.

Значна кількість респондентів знову підтримують ринкові реформи

Погляди українців на майбутній напрямок розвитку економіки знову розділилися. Хоча більшість (36%) віддають перевагу ринковій економіці, майже стільки ж (28%) віддають перевагу центральному плануванню, а 17% вважають, що Україна повинна мати суміш цих економічних підходів. Майже кожен п'ятий (19%) не мав відповіді на це питання. Однак цей показник є найвищим рівнем висловленої підтримки ринкових реформ з 1997 року (39%). (У 1998 і 1999 роках цей показник становив 20 з лишком відсотків).

З регіональної точки зору найбільше прихильників ринкових реформ мешкає у Києві (58%), в північно-східному (46%) та південно-західному (52%) регіонах. Підтримка центрального планування найсильніша у центральному регіоні (42%), а показники решти регіонів приблизно дорівнюють середньому по країні.

Чоловіки (42%) більше схильні підтримувати ринковий підхід. Близько третини жінок підтримують ринковий підхід, інша третина підтримують центральне планування, а 22% не мають відповіді на це питання.

Існують чіткі розбіжності щодо цього питання між респондентами віком до 45 років і старшими українцями. Приблизно половина молодшої групи (49%) підтримує ринкову економіку, тоді як серед 45-річних і старших її підтримує менш ніж кожен четвертий (22%).

Принаймні більшість з тих, хто має середню чи вищу освіту, підтримують ринкову економіку, як і більшість працюючих, за виключенням пенсіонерів. Це – єдина галузь, в якій спостерігається відмінність між думкою міських (41% - за ринок, 28% за центральне планування) і сільських (27% - за ринок, 27% - за центральне планування) мешканців. Етнічні українці (37% - за ринок) дещо більше схильні віддавати перевагу ринковому підходові, ніж етнічні росіяни (30% - за ринок).

Як ми вже бачили в минулому, ті, хто цікавиться політикою (42%), хто вважає, що Україна є демократичною державою (43%), хто більше вірить в ефективність голосування (45%) і хто вважає, що політичні партії є необхідними для демократії (45%) є більш проринковими, ніж ті, хто дотримується протилежної точки зору з кожного з вищезазначених питань. Звичайно, ті, хто голосував за Кучму (47% в обох турах) є більш проринковими, ніж ті, хто голосував за Симоненка (13% і 15%). Те ж саме стосується і тих, хто голосував за якогось іншого кандидата у першому турі (38%).

Продовжуючи тенденцію, про яку йшлося вище, українці, які краще поінформовані про політику (41%) і економічні питання (40%) більш схильні підтримувати ринкову економіку, ніж ті, хто мав недостатньо політичної (33%) чи економічної (35%) інформації. Ті, хто часто читає газети (48%) більш схильні підтримувати ринкову економіку, ніж ті, хто покладається на телебачення (37%) або на радіо (36%).

Кроки до ринкової економіки

Як і з 1997 року, більшість опитаних (32%) вважають, що Україна повинна працювати в напрямку розвитку ринкової економіки методом постійних, але невеликих реформ. Майже стільки ж (26%) воліли б рухатися до ринкової економіки якомога швидше, а 17% не пішли б цим шляхом взагалі. Майже кожен четвертий (24%) не знає, який з підходів є найкращим для економічного розвитку України.

Ці показники досить рівномірно розподіляються регіонально і серед чоловіків та жінок. Однак вікові групи розділилися по тому ж знайомому "проваллю між поколіннями" – між молодшими за 45 років, які віддають перевагу або швидким, або постійним крокам, і старшою віковою групою. Більш ніж чверть опитаних віком понад 55 років (25%) взагалі не бажають переходу до ринкової економіки.

Таблиця 2. Бажана швидкість економічних реформ (за віковими групами)²

	Якнайшвидше	Постійно/малими кроками	Відмовитися взагалі
18-24	31%	41%	8%
25-34	37%	35%	10%
35-44	32%	38%	12%
45-54	24%	31%	20%
55-64	18%	22%	24%
65+	8%	26%	26%

Підтримка швидких реформ зростає із зростанням освітнього рівня (від 14% серед тих, хто не має середньої освіти до 45% серед тих, хто закінчив вищий навчальний заклад). Мешканці міст (31%) більш схильні підтримувати швидкий хід реформ, ніж мешканці сіл (18%).

Більшість палких прихильників ринкової економіки, визначених за їх відповідями на попереднє питання, прагнуть досягти своєї мети якнайскоріше (55%), тоді як 39% віддають перевагу більш поступовому підходу. Серед тих, хто висловлюється за поєднання елементів ринкової економіки і центрального планування, 53% віддають перевагу постійним, але невеликим реформаторським крокам. Більшість респондентів, які висловилися на користь центрального планування (54%) взагалі не бажають руху до ринкової економіки.

Ті, хто збирається брати участь у голосуванні у виборах 2002 року, більше схильні підтримувати швидкі реформаторські кроки (28%), ніж ті, хто ще не впевнений, чи голосуватиме (18%). Тут також існує зв'язок: краще поінформовані про політичний (30%) чи економічний (30%) розвиток більш схильні підтримувати швидкі перетворення, ніж менш поінформовані (відповідно, 23% і 25%). Також, ті, хто читає газети (34%), віддають перевагу швидкому переходу до ринку охочіше, ніж ті, хто покладається насамперед на телебачення (27%) чи радіо (25%).

² Стосовно нашого економічного розвитку: чи маємо ми просуватися до ринкової економіки якнайшвидше, чи малими, але постійними реформаторськими кроками, чи ми повинні відмовитися від побудови ринкової економіки взагалі?

Ідеальна економіка майбутнього

Респондентам було запропоновано питання стосовно їх уявлення про ідеальну економіку: "Визначте (за п'ятибальною шкалою, 1 – чисто ринкова економіка, 5 – економіка, що повністю планується державою), де б в ідеалі на цій шкалі мала знаходитися Україна в майбутньому?"

Хоча в основному відповіді припадають на середину шкали, цього року середнє арифметичне відповідей (3.03) є більш про ринковим, ніж в 1999 році (3.36) чи в 1998 році (3.37). Приблизно кожен четвертий схиляється до ринкової економіки (28%), чверть опитаних віддають перевагу центральному плануванню (26%), а третина респондентів чітко вибрали середину шкали.

Знову ж таки, вік і освітній рівень видаються визначальними характеристиками підтримки того чи іншого підходу. Молодші, більш освічені українці більш схильні підтримувати ринкову економіку, ніж старші українці і ті, хто має гіршу формальну освіту.

Темпи економічних реформ

Мало хто з українців (3%) вважає, що економічні реформи відбуваються надто швидко. Більшість (46%) вважають, що вони йдуть надто повільно, або не йдуть взагалі (27%). У більшості випадків відповіді розподілилися рівномірно. Однак громадяни старшого віку частіше, ніж в середньому по вибірці, відповідали "не знаю" (29% проти 16%).

Майбутня економічна ситуація

Хоча більшість опитаних вважають, що економічна ситуація через рік погіршиться (36%), або залишиться без змін (35%), 16% опитаних вважають, що вона покращиться. Цей показник – найвищий з показників оптимістичних відповідей щодо стану економіки, будь-коли зареєстрований у наших опитуваннях (12% у 1997 році, 10% у 1998 році, 7% у 1999 році).

Відповіді розподілилися досить рівномірно. Однак саме наймолодші респонденти найбільш схильні вважати, що ситуація залишиться без змін (44% у віковій групі від 18 до 24 років), а найстарші – найбільш схильні очікувати погіршення стану економіки (44% у віковій групі від 65 і більше років). Опитувані, що мають вищу освіту, налаштовані відносно оптимістичніше (23% вважають, що справи підуть краще). Мешканці міст (14% - краще, 40% - гірше) налаштовані менш оптимістично, ніж мешканці сільської місцевості (19% - краще, 30% - гірше).

Схоже, що уявлення про ефективність голосування пов'язані з економічним оптимізмом. Ті з опитаних, хто більше вірить у ефективність голосування, набагато оптимістичніше ставляться до перспектив економіки (26% - краще, 24% - гірше), ніж ті, хто менш схильний у ефективність виборів (9% - краще, 45% - гірше). Проринково налаштовані українці є більшими оптимістами (25% - краще, 26% - гірше), ніж ті, хто віддає перевагу центральному плануванню. Ті, хто голосував за Кучму (27% і 22%) є більшими оптимістами, ніж ті, хто голосував за Симоненка (3% і 54%) чи ті, хто голосував за одного з решти кандидатів у першому турі (14% і 39%). Ті, хто не планує брати участь у голосування у 2002 році налаштовані досить песимістично (10% - краще, 50% - гірше).

Українці очікують від виконавчої влади вирішення економічних проблем

Після виборів дедалі більше українців вважають, що саме президент найімовірніше може вирішити економічні проблеми, що постануть перед країною протягом наступного року. Загалом 30% опитаних називають інститут президентства - їх більш ніж вдвічі більше, ніж тих, хто очікує вирішення економічних проблем від Кабінету міністрів (12%). Лише 5% очікують вирішення загальнонаціональних проблем від Верховної Ради, 4% - від органів місцевого самоврядування, 1% - від судової влади. Ще 15% відповіли "всі з них", а 18% відповіли "жоден із них".

Ці результати свідчать про суттєве скорочення кількості українців, які очікують вирішення економічних проблем держави від місцевих органів влади (кількість опитаних, що поклалися у цьому питанні на місцеву владу, зростає з 2% у 1997 році до 16% у 1998 році і 11% минулого року). Ці результати відповідають низькому рівню довіри до місцевих органів влади, про який ідеться нижче. Рівень довіри до Верховної Ради, здається, також падає - з 21% в 1998 році до 19% в 1999 році і лише 5% за результатами цього опитування. Включенням до цього річного опитування Кабінету міністрів можна частково пояснити зміни у результатах по цих двох інституціях, однак не всі результати. На сьогодні основні сподівання покладаються на виконавчу владу.

Іноземні інвестиції та економічне одужання

Хоч і менше переконані у важливості іноземних інвестицій, ніж в 1996-1997 роках, значна більшість респондентів (45%) вважають, що іноземні інвестиції є важливими для економічного одужання України. Інші 35% вважають, що такі інвестиції не є важливими, а 19% не знають, як відповісти на це питання.

Чоловіки (51%) більше, ніж жінки (39%) схильні вважати, що іноземні інвестиції є важливими. Знову ж-таки, існують значні відмінності у відповідях між тими, кому від 18 до 44 років, і тими, кому 45 і більше років.

Мал. 3. Важливість іноземних інвестицій, за віковими групами³

	Дуже/Досить важливі	Не дуже важливі /Взагалі не важливі
18-24	64%	23%
25-34	59%	30%
35-44	56%	30%
45-54	38%	41%
55-64	27%	47%
65+	25%	39%

Чоловіки віком від 18 до 44 років (59%) і жінки віком від 18 до 44 років (59%) однаково схильні вважати, що іноземні кошти є важливими. Думки чоловіків віком 45 і більше років з

3 На вашу думку, наскільки важливими є іноземні інвестиції для економічного одужання нашої країни?

цього питання розділилися досить рівномірно (40%-43%), однак більшість жінок віком від 45 років (23% - важливі, 43% - не важливі, 32% - "не знаю") не вірять у їх важливість.

Існує очевидна відповідність між освітнім рівнем і сприйняттям важливості іноземних інвестицій (важливими їх вважають 24% серед тих, чий освітній рівень нижчий за середню освіту, в порівнянні з 70% тих, хто має вищу освіту). Існує також відмінність між думками міських і сільських респондентів: 50% мешканців міст вважають, що іноземні інвестиції є важливими, цю думку поділяють 37% сільських респондентів.

Ті, хто вірить у ефективність голосування, майже вдвічі більше схильні вважати іноземні кошти важливими, ніж ті, хто не вірить у ефективність голосування (60% проти 36%). Подібні відмінності спостерігаються між ставленням прихильників ринку (68%) і прихильників центрального планування (28%). Існує також відмінність (хоч і дещо менша) між поінформованими з економічних питань (55%) і непоінформованими (42%).

Темпи політичних реформ

Як і щодо економічних реформ, більшість опитаних вважають, що політичні реформи відбуваються надто повільно (38%), або не відбуваються взагалі (21%). Лише 6% вважають, що реформи йдуть надто швидко, а 22% не знають, що відповісти.

Більшість тих, хто вважає, що політичні реформи не відбуваються взагалі, мешкають у північно-східному регіоні (29%), у Криму (26%) та на сході (33%). Відповіді досить рівномірно розподіляються по віковим групам, за виключенням того, що респонденти віком 55 років і старше частіше відповідають "не знаю" на питання про темпи політичних реформ.

Україні ще не є демократією в очах українців

Хоча менш ніж кожен третій (31%) вважає, що Україна є демократичною державою, цей показник набагато перевищує результати попередніх років (20% в 1997 році, 19% в 1998 році та 17% в 1999 році). Половина опитаних (50%) вважають, що Україна не є демократією.

Ті, хто вважає, що політичні (46%) і економічні (49%) реформи відбуваються з належною швидкістю, хто більше вірить у ефективність голосування (47%), економічні оптимісти (56%) і ті, хто голосував за Кучму (40%) найбільш схильні вважати Україну демократичною країною. Серед тих, хто вважає, що Україна не є демократією, 35% переконані, що вона прямує до демократії, 38% вважають, що вона не йде цим шляхом, а 26% не знають, як відповісти. Цей показник на 11% більший, ніж показник 1999 року.

Мешканці північного (39%), центрального (37%), північно-західного (42%) та західного (41%) регіонів більш схильні вважати Україну демократичною державою. Більшість мешканців південно-західного регіону (51%) вважають, що Україна є демократичною державою. Відповіді рівномірно розподіляються по статям та віковим групам. Етнічні українці (34% - демократія, 47% - не демократія) мають точку зору, відмінну від етнічних росіян (21% - демократія, 63% - не демократія). Цікаво, що сільські мешканці більш схильні вважати Україну демократичною країною, ніж мешканці міст (37% проти 28%).

Таблиця 4. Сприйняття України як демократії⁴

	Україна є демократичною країною	Україна не є демократичною країною	І те, й інше
Київ	29%	59%	7%
Північний	39%	39%	9%
Центральний	37%	44%	1%
Північно-східний	25%	51%	7%
Північно-західний	42%	40%	7%
Південно-східний	32%	57%	3%
Західний	41%	38%	9%
Південно-західний	51%	30%	13%
Південний	26%	52%	6%
Крим	21%	63%	9%
Східний	17%	64%	7%

Президентські вибори і демократія

Незважаючи на зростання кількості респондентів, які сприймають Україну як демократичну державу, очевидно, що сталося дещо, що затьмарило уявлення про добросовісність виборів для багатьох українців. Майже однакова кількість опитаних відповіли, що останні президентські вибори зашкодили процесу демократизації в Україні (23%), як і тих, хто вважає, що вони сприяли зміцненню демократичного процесу (30%). 24% опитаних не знали, як відповісти на це питання.

Це негативне уявлення не схоже на просто ображену реакцію тих, хто підтримав кандидатів, які програли вибори, чи тих, хто взагалі не брав участі у голосуванні - хоча частково і цим пояснюються одержані результати. Серед тих, хто голосував у першому турі за Симоненка, 12% відповіли, що демократія зміцнилася, а 38% відповіли, що вона була послаблена в результаті президентських виборів. Відповіді тих, хто голосував за інших кандидатів, окрім Кучми і Симоненка, розділилися майже порівну (29% - зміцнилася, 24% - послабилася). Серед тих, хто не голосував, 15% вважають, що вибори допомогли зміцнити демократію, 24% вважають, що вони зашкодили їй, а 31% не знають, як відповісти. Хоча 44% з тих, хто в першому турі голосував за Кучму, відповіли, що демократія зміцнилася, 14% вважають, що вибори їй зашкодили. Ймовірно, значна кількість відповідей "не знаю" в усіх основних підгрупах вказує на слабе розуміння демократичного процесу, ролі виборів у цьому процесі і того, яке місце займають вибори у розвитку демократії в Україні.

Опитування не показало істотних відмінностей за віком, статусом зайнятості чи місцем проживання. Однак українці, які мають вищу освіту, набагато більш схильні вважати, що демократія зміцнилася, ніж населення в середньому (42% проти 28%).

Ті, хто показали вищі результати щодо засобів демократизації (зацікавленість політикою, сприйняття України як демократичної держави, переконання у ефективності голосування) набагато більше схильні вважати, що вибори допомогли зміцнити демократію, ніж ті, хто продемонстрував нижчі результати по цим питанням.

⁴ Чи могли б ви сказати, що Україна - демократична держава, чи що вона не є демократичною державою?

Таблиця 5. Роль виборів у зміцненні демократії⁶

	Зміцнили	Ослабили
Цікавляться політикою	35%	24%
Не цікавляться політикою	24%	22%
Україна йде до демократії	47%	15%
Україна не йде до демократії	8%	41%
Вірять у ефективність голосування	49%	14%
Не вірять у ефективність голосування	16%	32%
Збираються голосувати у 2002 році	34%	21%
Не збираються голосувати у 2002 році	17%	32%

Ефективність голосування

Незважаючи на розбіжність поглядів щодо впливу президентських виборів на демократичний процес, одержані показники переконання у ефективності голосування наразі вищі, ніж будь-коли з того часу, як ми почали вимірювати їх у 1997 році. Загалом 40% опитаних погоджуються з твердженням "Голосування дає (таким) людям (як я) можливість вплинути на процес прийняття рішень у нашій країні". Хоча 52% опитаних не згодні з цим твердженням, цей показник набагато нижчий за 67%, зареєстровані в 1997 році.

В регіональному плані сприйняття ефективності голосування найвище у Києві (48%), в північному (57%), північно-західному (59%), західному (46%) та південно-західному (63%) регіонах. Відповідні показники найнижчі у північно-східному (27%), південно-східному (31%), південному (31%), та східному (30%) регіонах. Результати опитування досить високі в усіх вікових групах (від 48% у віковій групі від 18 до 24 років і до 38% у групах від 25 до 44 років і від 55 до 64 років).

Чоловіки (45%) більше вірять у ефективність виборів, ніж жінки (37%). Сприйняття ефективності виборів зростає із зростанням освітнього рівня (з 36% серед тих, хто має менш ніж середню освіту, до 53% серед тих, хто має вищу освіту). Рівень сприйняття ефективності виборів вищий серед етнічних українців (43%), ніж серед етнічних росіян (33%), і серед сільських жителів (46%), ніж серед мешканців міст (37%).

Ті, хто цікавиться політикою (51%) і хто вважає, що Україна прямує до демократії (55%) також демонструють вищий рівень переконання у ефективності виборів. Прихильники ринку (52%) демонструють вищі показники, ніж ті, хто підтримує центральне планування (31%), а економічні оптимісти (67%) більш схильні вважати, що їх голос має значення, ніж песимісти (27%).

Ті, хто голосував за Кучму (56% в обох турах) більш схильні погодитися з даним твердженням, ніж ті, хто голосував за Симоненка (29% і 26%). Ті, хто збирається

⁶ Як ви знаєте, нещодавно в Україні пройшли президентські вибори. Чи вважаєте ви, що вони допомогли зміцненню демократичного процесу, чи навпаки, зашкодили демократичному процесу в Україні?

голосувати в 2002 році, вірять у ефективність голосування набагато більше, ніж ті, хто голосувати не збирається (48% проти 18%). Сприйняття ефективності голосування видається пов'язаним з поінформованістю, оскільки добре поінформовані - чи то з політичних (52%) чи з економічних (53%) питань - більше вірять у ефективність голосування, ніж недостатньо поінформовані (відповідно, 35% і 36%).

Українці погоджуються, що політика є складною справою і її важко зрозуміти

Навіть попри зростання рівня усвідомлення ефективності голосування переважна більшість (70%) погоджуються з тим, що "іноді політика є настільки складною, що (такі) люди (як я) не можуть зрозуміти, що ж відбувається насправді". Результати опитування свідчать про зростання кількості тих, хто не розуміє політики, на 7% порівняно з 1999 роком. Лише 24% не погоджуються з цим твердженням. Результати є високими для всіх підгруп, включно з тими, хто вважають себе досить добре поінформованими з політичних питань.

Українці говорять, що їм бракує впливовості

Подібним чином, 74% опитаних погоджуються з твердженням "Люди (як я) мало впливають, або зовсім не впливають на стан справ в Україні", Кількість тих, хто погоджується з цим твердженням, на 2% вища, ніж в 1999 році. В цьому випадку 21% опитаних не згодні з даним твердженням. Знову ж-таки, відповіді розподілилися досить рівномірно.

Підвищується рівень політичної поінформованості

Як ми бачили з результатів опитування 1999 року, громадськість набагато краще поінформована про політичні події, ніж в 1996 і 1997 роках. Згідно з найпершим опитуванням, лише 17% респондентів відповіли, що вони мали багато або достатньо інформації з цих питань. Останнє опитування показало, що 38% поінформовані відносно добре, порівняно з 41%, зареєстрованими в 1999 році. Однак багато ще залишається зробити в цій галузі, оскільки 57% відповіли, що вони мають мало інформації з політичних питань, або не мають її зовсім.

Чоловіки (44%) вважають себе краще поінформованими, ніж жінки (33%), а ті, кому від 25 до 64 років - краще поінформованими, ніж молодші чи старші респонденти.

Таблиця 6. Рівень політичної поінформованості, по віковим групам⁶

	Багато /достатньо	Небагато / Взагалі не поінформовані
18-24	33%	63%
25-34	39%	58%
35-44	41%	57%
45-54	42%	54%
55-64	40%	54%
65+	32%	61%

Існують також певні регіональні відмінності. Цікаво, що мешканці Києва вважають себе гірше поінформованими (70% - мало поінформовані чи взагалі не поінформовані) у порівнянні з мешканцями центрального (61%), південно-західного (66%) регіону, Криму (63%) та східного регіону (64%). Загалом немає статистичних відмінностей між українцями, що мешкають у сільській і в міській місцевостях.

Ті, хто більше вірить у ефективність голосування, краще поінформовані (49%), ніж ті, хто мало вірить у ефективність голосування. Ті, хто голосував за Кучму, більш схильні вважати, що вони мають принаймні досить багато інформації, ніж ті, хто голосував за Симоненка (44% проти 33%) чи за інших кандидатів (39%). Ті, хто збирається голосувати в 2002 році (42%), вдвічі більше схильні вважати себе добре поінформованими, ніж ті, хто голосувати не збирається (24%).

Менше респондентів поінформовані про економічні події

Лише 30% мають багато або досить багато інформації про економічні події, порівняно з 37% в 1999 році. Дві третини населення (65%) мають мало інформації, або не мають її взагалі. Більшість представників усіх основних підгруп, включно з 56% респондентів, що мають вищу освіту, мало поінформовані у цій галузі.

Троє з чотирьох українців мають намір взяти участь у голосуванні 2002 року

Як і на минулих виборах, прогнозований рівень участі виборців у парламентських виборах 2002 року є високим. Загалом 75% опитаних відповіли, що вони принаймні до певної міри готові взяти участь у голосуванні. Серед них - 40% тих, хто безумовно голосуватиме, 20% вважають це дуже можливим, а 15% - досить можливим. Лише 14% не мають наміру брати участь у голосуванні.

⁶ Як багато інформації, на вашу думку, ви маєте про політичні події в Україні: багато, достатньо, небагато чи не маєте взагалі?

Відповіді щодо готовності голосувати рівномірно розподілилися по віковим групам. Однак реальні показники явки виборців на минулі вибори, включно з останніми виборами, вказують на те, що явка виборців віком від 18 до 34 років є нижчою за 76%, одержаних за результатами опитування. Чоловіки віком від 45 років більш схильні голосувати (82%), тоді як жінки віком від 45 років найменш схильні брати участь у голосуванні (70%).

Готовність голосувати є однаково високою і переважно рівномірною в усіх підгрупах. Щоправда, існують деякі винятки. Наприклад, ті, хто цікавиться політикою, більш схильні голосувати (85%), ніж ті, хто не цікавиться політикою (66%). Виборці, що більше вірять у ефективність голосування, більш схильні голосувати (88%), ніж ті, хто мало вірить у ефективність голосування (68%), а ті, хто надає значної ваги конкуренції між партіями (81%), більш схильні голосувати, ніж ті, хто вважає, що конкуренція між партіями не є важливою (66%). Крім того, краще поінформовані як політично (83%), так і економічно (82%), більш схильні брати участь у голосуванні, ніж ті, хто має менше інформації (відповідно, 72% і 73%).

Ті, хто підтримує ринкову економіку (80%) і ті, хто віддає перевагу центральному плануванню (78%), здається, однаково готові брати участь у голосуванні, звичайно, якщо на цю рівновагу не вплинув нижчий рівень готовності молодих прихильників ринку голосувати на виборах 2002 року. Якщо вирахувати молодих прихильників ринку, які заявили, що братимуть участь у голосуванні 2002 року, але не голосували 1999 року, очікуваний рівень участі в голосуванні прихильників ринкової економіки впаде до 76%.

Політичні партії є необхідними для демократії

Більшість (56%) опитаних відповіли, що політичні партії необхідні для української демократії, хоча 33% вважають, що партії не є необхідними. Хоча підтримка політичних партій різко скоротилася у післявиборному опитуванні 1998 року, ці показники цілком співвимірні з показниками 1999 і 1997 років.

Чоловіки (62%) більше, ніж жінки (52%) переконані у необхідності політичних партій. Молодші респонденти (63%) більш схильні поділяти цю точку зору, ніж ті, кому 45 і більше років (50%), і особливо ті, кому від 55 років (45%).

Переконання у необхідності політичних партій зростає з освітнім рівнем (з 44% серед тих, хто має нижчу за середню освіту, до 76% серед тих, хто має вищу освіту). Мешканці міст (60%) більш схильні поділяти цю точку зору, ніж мешканці сіл (50%).

Ті, хто цікавиться політикою (65%), хто більше вірить у ефективність голосування (66%), і хто переконаний у важливості конкуренції між партіями (73%) з високою вірогідністю готові стверджувати, що політичні партії є важливими. Те ж саме стосується прихильників ринкових реформ (72%) і тих, хто оптимістично налаштований щодо покращення економічної ситуації в недалекому майбутньому (65%). Ті, хто збирається голосувати у наступних виборах до Верховної Ради, переконані у важливості політичних партій набагато більше, ніж ті, хто голосувати не збирається (61% проти 37%).

Рівень переконаності у важливості партійної конкуренції продовжує стрімко зростати

Протягом чотирьох років поспіль ми реєстрували зростання кількості українців, які твердять, що для України важливо "мати принаймні дві політичні партії, що конкурують на виборах". У цьому опитуванні 68% респондентів вважають, що конкуренція між партіями є важливою, що на 22% більше, ніж у нашому першому опитуванні 1996 року. Лише 21% опитаних вважають, що конкуренція між партіями не є важливою.

Цієї точки зору дотримуються представники всіх груп. Її поділяє більшість усіх основних підгруп (які налічують понад 100 респондентів), за виключенням тих, хто вважає, що партії не є необхідними для української демократії (46% з яких вважають, що конкуренція між партіями є важливою), і тих, хто не збирається голосувати у 2002 році (49%).

Лише Комуністична партія має міцну базу підтримки

Незважаючи на тривале зростання переконаності у важливості конкуренції між партіями, прихильність до самих політичних партій залишається вкрай фрагментованою. На питання "Яка з політичних партій найкраще відображає ваші власні погляди й інтереси?", лише рівень підтримки Комуністичної партії України виражається двозначним числом (22%). Як показує таблиця, подана нижче, всі інші політичні партії одержують мінімальний рівень підтримки, а найбільше респондентів (31%) вважають, що жодна з партій не виражає їх поглядів та інтересів.

Таблиця 7. Підтримка політичних партій ⁷

Комуністична партія України	22%
Соціал-демократична партія України (об'єднана)	6%
Демократична партія України	5%
Рух – I	4%
Народно-демократична партія	4%
Соціалістична партія України	3%
Партія Зелених	2%
Партія "Реформи і порядок"	2%
Селянська партія України	2%
Соціал-демократична партія України	2%
Рух – II	1%
Всеукраїнське об'єднання "Громада"	1%
Прогресивно-соціалістична партія України	1%
Інша	1%
Жодна	31%
Hard to Answer	12%

Безперечно, завдання, що стоїть перед українськими політичними партіями, залишається надзвичайно складним. Якщо вони бажають стати конкурентоспроможними, вони мають апелювати до ширшого сегмента населення, або формувати ефективні і сталі коаліції з

⁷ "Яка з політичних партій найкраще відображає ваші власні погляди й інтереси?"

блоками, що поділяють їх ідеологію. Ці дані підтримують результати дослідження - фокус - групу, проведеної МФВС в 1999 році, у ході якої виявилось, що українці вважають "надлишок партійного плюралізму негативною характеристикою стану країни", і що їм важко відрізнити платформу однієї політичної партії від іншої.⁸ Як показують фокус-групи, проведені в 2000 і в 1999 роках, результатом цього надлишку подібних і невиразних партій є роздробленість електорату.

⁸ Ferguson, Gary A. *Ukrainian Political Issues and Media Focus Groups: Summary of Findings*. International Foundation for Election Systems: 1999. p.14

ГОЛОСУВАННЯ У ВИБОРАХ 1999 РОКУ

На президентських виборах зареєстрована висока явка виборців

Троє з чотирьох респондентів заявили, що вони брали участь в обох турах президентських виборів 1999 року. Ще 6% голосували лише в першому турі, 4% голосували лише у другому турі, а 14% не голосували взагалі (65% з тих, хто не голосував, молодші за 45 років).

Явка виборців була високою в усіх регіонах, причому чоловіки і жінки проявили однакову активність. Молодші виборці, знову ж - таки, були менш схильні брати участь у голосуванні. Їх відсутність на виборчих дільницях значно скоротила кількість голосів прихильників ринку.

Таблиця 8. Явка виборців, за віковими групами⁹

	Лише 1-й тур	Лише 2-й тур	Обидва тури	Жоден з турів
18-24	9%	6%	61%	23%
25-34	6%	7%	70%	17%
35-44	6%	4%	74%	16%
45-54	7%	4%	75%	13%
55-64	4%	2%	88%	6%
65+	7%	2%	82%	10%

Пенсіонери (84%) голосували в обох турах в більших кількостях, ніж будь-яка група працюючих. Більше сільських мешканців (81%) голосували в обох турах, ніж мешканців міст (71%).

Явка виборців зростає разом з інтересом до політики і вірою у ефективність голосування: набагато більше тих, хто цікавиться політикою (84%), голосували в обох турах, ніж тих, хто не цікавиться політикою (66%). Участь у голосуванні взяло набагато більше тих, хто вірить у ефективність голосування, ніж тих, хто не схильний у нього вірити (84% проти 70%).

Прихильників ринку серед тих, хто голосував, було дещо менше (75%), ніж прихильників центрального планування (79%). Економічні оптимісти (85%) прийшли на виборчі дільниці у більшій кількості, ніж песимісти (72%).

Найбільший рівень неучасті у другому турі серед тих, хто голосував у першому турі, зареєстровано серед виборців, які голосували за іншого кандидата, окрім Кучми і Симоненка. Загалом в обох турах голосували 95% тих, хто голосував за Кучму, 92% виборців Симоненка і 86% тих, хто голосував за якогось іншого кандидата.

Ті, хто збирається голосувати у 2002 році, переважно взяли участь і в голосуванні 1999 року (84%), а ті, хто в 2002 році голосувати не збирається, були менш активними і під час

⁹ Чи брали Ви участь у президентських виборах 31 жовтня 1999 року та у другому турі виборів 14 листопада?

минулих президентських виборів (39% в обох турах). Рівень поінформованості зіграв певну роль у визначенні участі в голосуванні: люди, які мали достатньо інформації, щоб зробити свідомий вибір, голосували активніше, ніж ті, кому бракувало такої інформації (80% проти 68%).

Голосування за кандидатів у президенти (перший тур)

Результати нашого опитування дають дещо завищену оцінку рівню підтримки Кучми і Симоненка і дещо занижують рівень підтримки решти кандидатів. Однак результати опитування все ж досить добре відображають реальні результати голосування (зазначені у дужках нижче) - особливо зважаючи на те, що опитування було проведено через три місяці після першого туру. У наших респондентів Президент Кучма одержав 46% (37%) в першому турі, в порівнянні з 25% (22%) голосів, відданих за Симоненко, 8% (11%) - за Вітренко, 6% (11%) - за Мороза і 5% (7%) за Марчука.

Таблиця 9. Перший тур голосування: Ваш вибір¹⁰

Підтримка Кучми

Серед регіонів, в яких Кучма здобув найбільшу підтримку - західний (74%), південно-західний (67%) і північно-західний (58%). Найнижчий рівень підтримки Кучми в регіонах становив 34% (у східному і в північно-східному регіонах). Серед прихильників Кучми найбільше було виборців віком від 18 до 34 років (51%), але рівень підтримки серед будь-якої з вікових груп був не нижчим за 41%. Чоловіки і жінки однаково підтримували Кучму (46%).

Існують лише незначні відмінності у рівні підтримки Кучми людьми, що мали різний освітній рівень. Він одержав 46% голосів виборців, що мали вищу освіту. Цікаво, що він також

¹⁰ За кого з кандидатів ви голосували у першому турі президентських виборів 31 листопада 1999 року?

одержав 45% голосів пенсіонерів. За нього також проголосували 48% етнічних українців і 36% етнічних росіян. За діючого президента голосували більшість (52%) сільських і 41% міських виборців. Виборці, що голосували за Кучму, загалом більше вірять у ефективність голосування (57%) і вважають, що Україна є або стає демократією (68%).

Кучма одержав 60% голосів виборців, що поділяють проринкові погляди і 29% підтримки тих, хто віддає перевагу центральному плануванню. Добре поінформовані про політичні справи віддавали перевагу Кучмі перед Симоненком (51% проти 22%).

Підтримка Симоненка

Рівень підтримки Симоненка різко коливався залежно від регіону. Наприклад, згідно з нашим опитуванням, він одержав 46% голосів на сході і 41% голосів у Криму. Його результати були середніми в південно-східному (31%), північно-східному (28%), центральному (26%), та північному (22%) регіонах. Підтримка лідера комуністів у Києві (9%), північно-західному (9%), південно-західному (9%) та західному (3%) регіонах вимірювалася однозначним числом. Його виборці були непропорційно старшими (64% виборців віком 45 і більше років). Більшість виборців Симоненка складали жінки (59%).

Серед прихильників Симоненка було менше добре освічених виборців (93% мали середню чи нижчу за середню освіту, порівняно з 87% усіх виборців, що взяли участь в голосуванні). Він одержав усього 15% голосів виборців, що мали вищу освіту і 35% голосів пенсіонерів. Він також одержав 40% голосів етнічних росіян, але усього 22% етнічних українців. Більшість його виборців (63%) мешкають у містах. Виборці, які голосували за Симоненка, переважно, мало схильні вірити в ефективність голосування і вважають, що Україна не є демократичною державою. 63% голосів за Симоненка віддали ті, хто не вважає, що його голос має значення. 50% виборців Симоненка не вважають, що Україна прямує до демократії.

Симоненко одержав 47% голосів прихильників центрального планування, але усього 9% голосів прихильників ринку.

Мотивації до голосування у першому турі

Нижче наведені основні причини, які спонукали виборців брати участь у першому турі голосування: 22% виконували свій громадянський обов'язок, 20% сподівалися на позитивні зміни, 16% намагалися сприяти переобранню Кучми на новий термін, 14% намагалися підтримати "свого" кандидата, 8% прагнули підтримати Симоненка. Відповіді, з очевидною демографічною кореляцією винятків (підтримка Кучми, підтримка Симоненка) досить рівномірно розподілилися по всім групам населення.

Мотивації до неучасті у голосуванні в першому турі

Основною мотивацією для відмови від участі у першому турі голосування був брак довіри до виборчого процесу. З 218 респондентів, які не брали участі у першому турі (похибка в межах 6.8% при рівні довіри 95%), 33% заявили, що вони не довіряють системі, 13% були далеко від свого постійного місця проживання, 10% не знайшли відповідного кандидата, 9% того дня хворіли, і 8% не мали можливості проголосувати.

Найчастіше про брак довіри говорили виборці старшого віку (43% виборців віком від 45 років). Серед інших категорій виборців, які найчастіше посилалися на брак довіри: етнічні росіяни (44%), ті, хто недостатньо розуміє виборчий процес (52%), а також виборці, які не впевнені в тому, що голосуватимуть в 2002 році (49%).

Голосування за кандидатів у президенти (другий тур)

Результати другого туру голосування вказують на певний ефект "махання після бою кулаками" - 62% опитаних відповіли, що вони голосували за Кучму, хоча насправді він одержав 56% голосів. За Симоненка "проголосували" 30% опитаних, хоча реально одержані ним голоси склали 38%.

Результати свідчать, що Кучма одержав більшість голосів в усіх регіонах, крім центрального (47% Кучма - 37% Симоненко), північно-східного (44%-47%) та східного (45%-48%). Результати також були близькі в Криму (50%-44%). Як серед чоловіків, так і серед жінок про підтримку Кучми повідомили 62% опитаних. Кучма також одержав більшість голосів усіх вікових груп (від 75% у групі від 18 до 24 років і до 54% у групі віком понад 65 років).

Голоси етнічних росіян розділилися (49%-45%), які і голоси тих, хто вважає, що Україна не є демократичною державою (41%-48%) і тих, хто не надто вірить в ефективність голосування (47%-42%). Ті, хто віддає перевагу центральному плануванню (42%-52%), ті, хто вважає, що економічні реформи не йдуть (48%-42%), і ті, хто песимістично ставиться до перспектив економіки (41%-47%) також віддавали перевагу Симоненку. Більшість виборців усіх інших груп підтримали Кучму.

Ті, хто голосував за іншого кандидата у першому турі, у другому турі голосували частіше за Кучму, ніж за Симоненка (57%-31%). Виборці, які голосували за Вітренко, у другому турі розділилися - 39% голосували за Кучму, а 37% - за Симоненка. Виборці, які в першому турі голосували за Марчука, переважно підтримали Кучму в другому турі: 65% - за Кучму, 15% - за Симоненка. Прихильники Мороза розділилися в другому турі: 38% підтримали Кучму, а 31% - Симоненка.

Більшість із тих, хто взяв участь у другому турі виборів, голосували переважно на підтримку "свого" кандидата, а не "проти" чужого. Виборцям, які голосували за Кучму або Симоненка (згідно з їх відповідями на питання 27) пропонували відповісти на наступне питання: "Чи було ваше голосування скоріше голосуванням за (називався кандидат, якого респондент вказав у питанні 27) чи голосуванням проти (конкурента)?" Серед тих, хто голосував "за" одного з кандидатів у другому турі, 50% голосували за Кучму, 24% - за Симоненка, 9% - проти Кучми, і 13% проти Симоненка.

Мотивації до участі у голосуванні в другому турі

Як і в першому турі причини, які спонукали виборців прийти на виборчі дільниці були наступні: 15% бажали виконати свій громадянський обов'язок, 14% сподівалися на ефективні зміни, 23% прагнули переобрання Кучми, 6% підтримували "свого" кандидата, 11% підтримували Симоненка. Ще 11% відповіли: "Для того, щоб комуністи не прийшли до влади".

Мотивації до неучасті у голосуванні в другому турі

Як і в першому турі, основною причиною, що спонукала виборців до неучасті у голосуванні у другому турі виборів, був брак довіри до системи (36%). Ще 17% не знайшли для себе відповідного кандидата, 10% були далеко від місця постійного проживання, 10% не мали можливості, і 9% того дня хворіли. Маленькі розміри груп не дають можливості провести знаковий аналіз по підгрупам.

Час прийняття рішень

Рішення про голосування у цих виборах приймалися завчасно - 23% виборців визначилися щодо голосування більше ніж за рік до виборів, а 42% виборців визначилися раніше ніж за три місяці до дня виборів. Майже вісім із десяти виборців визначилися щодо голосування на кінець вересня. Найраніше прийняли рішення чоловіки віком від 45 років (на 37% більше, ніж попереднього року) і ті, хто голосував за Симоненка (40%).

Ключові питання, що визначали голосування у першому турі

Роблячи вибір під час голосування у жовтні, виборці перш за все (і найбільше) хвилювалися через економічну ситуацію. Визначаючи проблеми, які найбільше вплинули на їх голосування, 40% вказали на економічну ситуацію, 26% - на програми соціальної допомоги, 7% - на політичні права і свободи, 6% - на корупцію, 5% - на зовнішньополітичну орієнтацію кандидата, і 2% - на екологічні проблеми.

Економічна ситуація була особливо важливим питанням для молодих чоловіків (50%) і молодих жінок (49%); виборців, що мають вищу освіту (48%); тих, хто працює неповний робочий день (48%) чи безробітних (48%), а також прихильників ринку (48%).

Важливість програм соціальної допомоги була вищою для жінок віком від 45 років (37%), пенсіонерів (37%), прихильників центрального планування (36%); виборців Симоненка (36%); а також тих, хто не визначився щодо намірів голосувати в 2002 році (36%).

Ключові питання, що визначали голосування у другому турі

Ті ж самі питання були важливим і в другому турі голосування. Загалом 37% опитаних визначили економічну ситуацію як найважливіше питання, 23% вважали найважливішими програми соціальної допомоги, 8% - політичні права і свободи, 6% - зовнішньополітичну орієнтацію кандидата, і 2% - екологічні проблеми.

Важливість особистих якостей кандидата

На прохання зазначити чотири якості кандидата - в порядку важливості для визначення, за якого саме з кандидатів у президенти голосувати у першому турі - 41% на першому місці назвали платформу кандидата, 30% віддали перевагу особистим якостям, 12% - партійності, а 1% - географічному походженню.

Лише одна вікова група - від 65 років і старших - віддала перевагу особистим якостям (35%) перед платформою (33%). Загалом відповіді розподілилися рівномірно.

Такий самий порядок був зазначений і в другому турі голосування - платформа (36%), особисті якості (26%), партійність (16%), та географічне походження (1%).

Найважливіший засіб масової інформації, що визначив голосування

Телевізійні дебати були визнані найвпливовішим засобом, який допомагав виборцям визначитися щодо голосування (26%). Усього 13% опитаних назвали в якості такого засобу певні програми новин (7% - телебачення, 5% - газети і 1% - радіо). Лише 10% назвали в якості такого засобу точку зору когось із членів своєї родини чи партійну платформу, а 6% заявили, що на їх вибір найбільше вплинула телевізійна політична реклама.

Ті, хто цікавиться політикою, були більш схильні вважати дебати впливовими (30%), ніж ті, хто політикою не цікавиться (21%). Ті, хто не цікавиться політикою, більше поклалися на точку зору когось із членів родини (15%), ніж усі опитані взагалі (10%). Те ж саме стосується і тих, хто розуміє виборчий процес (27% - дебати), на відміну від тих, хто його не розуміє (20% - хтось із родичів). На вибір прихильників центрального планування більший вплив справила платформа партії (14%), ніж на прихильників ринкової економіки (6%).

На виборців, які голосували за Кучму (25%) або якогось іншого кандидата окрім двох лідерів виборчих перегонів (30%), дебати вплинули більше, ніж на виборців, які голосували за Симоненка (16%), які, у свою чергу, зазнали сильного впливу партійної платформи (23%). На тих, до кого безпосередньо зверталися організації, що агітували за кандидата, вплинуло таке спілкування (13% проти 2% загалом по вибірці).

На тих, хто дивився програму "Вибори-99", найбільше вплинули телевізійні дебати (40%).

Важливість позиції кандидата щодо світових організацій

Позиція кандидата щодо світових організацій - таких, як Всесвітній Банк та Міжнародний валютний фонд - мала важливе значення для 35% виборців (для 11% - дуже важливе, а для 24% - досить важливе). Така ж кількість виборців (35%) відповіли, що для них позиція кандидата з цього питання була не дуже важливою, або не важливою взагалі, а ще 30% відповіли "не знаю". Такі результати суперечили очікуванням, оскільки здавалося, що дане питання було в центрі уваги вповдовж усієї кампанії.

Певні групи надають позиції кандидата щодо світових організацій більше значення, ніж інші. Серед них - мешканці Києва (57% - дуже або досить важлива), мешканці північного (52%) та північно-західного (52%) регіонів; виборці віком від 25 до 34 років (48%); виборці віком від 45 до 54 років (40%); чоловіки віком від 18 до 44 років (45%); жінки віком від 18 до 44 років (40%); виборці, що мають вищу освіту (51%); ті, хто цікавиться політикою (43%); ті, хто більше схильний вірити у ефективність голосування (45%); прихильники ринку (48%); економічні оптимісти (50%); виборці, які голосували за Кучму (40%); і ті, хто мав достатньо інформації з політичних (44%) чи економічних (43%) питань.

Прямий контакт з виборцями залишається неістотним фактором у виборчому процесі

З більшістю українців (81%) ні кандидати, ані інші організації не встановлювали прямого контакту під час виборів 1999 року. Лише 8% мали прямий контакт з кандидатом (2%) чи представником кандидата у президенти (6%); 4% мали контакт з представником політичної партії, 3% мали контакт з неурядовою організацією. Кількість контактів досить рівномірно розподілилася по всій вибірці. Основна кількість контактів була ініційована прихильниками Кучми (17%), Симоненком чи представниками Комуністичної партії (17%); та невизначеними представниками політичних партій (13%).

Проте контакти з кандидатами мали загалом позитивний вплив на виборців. Серед тих, з ким контактували кандидати чи їх організації, 48% заявили, що таке спілкування позитивно вплинуло на їх рішення голосувати саме за ту партію чи того кандидата, 4% повідомили, що спілкування вплинуло на їх рішення негативно, а 40% повідомили, що контакт ніяк не вплинув на їх рішення щодо голосування.

ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС

Чесність і справедливість президентських виборів 1999 року

Погляди українців щодо чесності і справедливості виборів загалом розділилися. Усього 41% вважають, що вибори були чесними і справедливими, 43% дотримуються протилежної думки, а 15% не знають, як відповісти на це питання. Лише 9% вважають, що вибори були повністю чесними і справедливими, і ще 32% вважають, що вони були здебільшого чесними і справедливими. 28% опитаних відповіли, що вибори були не дуже чесними і справедливими, а 15% переконані, що вони не були такими взагалі.

Результати показали кілька регіональних відмінностей. На заході країни, наприклад, 62% опитаних вважають, що вибори були чесними і справедливими. На південному заході також сприймають вибори дуже позитивно (70% - вибори були чесними і справедливими). Однак на півдні (55% - вибори не були чесними і справедливими) і на сході (60%) сприйняття виборів є вкрай негативним.

Загалом позитивну думку про чесність і справедливість виборів мають ті, хто вважає, що Україна є демократією (55% - вибори були чесними і справедливими); хто більш схильний вірити у ефективність голосування (63%); прихильники ринкової економіки (51%); оптимісти щодо перспектив економічного розвитку (68%); виборці, які голосували за Кучму (68%); та ті, хто краще поінформований з політичних (50%) чи економічних (54%) питань.

З іншого боку, до груп, які мають негативну точку зору щодо виборів, належать: етнічні росіяни (51% - вибори не були чесними і справедливими); ті, хто вважає, що Україна не є демократичною державою (62%); прихильники центрального планування (55%) чи ті, які віддають перевагу поєднанню елементів ринкової економіки і центрального планування (50%); економічні песимісти (57%); виборці, які голосували за Симоненка (73%); ті, хто не збирається голосувати в 2002 році (53%); а також ті, хто мав недостатньо інформації про кандидатів, щоб зробити поінформований вибір (52%).

Кому завдячувати за справедливість/чесність виборів?

Тим з опитаних, які відповіли, що вибори загалом були чесними і справедливими, було запропоновано наступне питання: завдяки кому (чому) вони були чесними і справедливими. На думку опитаних, найбільше цим можна завдячувати Центральній виборчій комісії (27%), а також спостерігачам (18%), працівникам виборчих дільниць (11%), президентові Кучмі (10%) і громадянам (6%). 16% не знають, кому (чому) завдячувати за це.

Хто винен у несправедливості / нечесності виборів?

Серед усіх груп опитаних президента Кучму (25%) найбільше звинувачували ті, хто вважає, що вибори не були чесними і справедливими. На другому місці із значними відривом йде мафія / організована злочинність (11%), за ними - ЦВК (9%), керівники виборчих органів у округах (6%) і політичні партії (5%). У цьому випадку 20% опитуваних не знали, кого звинувачувати.

Більшість опитаних вважають, що виборча кампанія не була чесною / справедливою

Лише 32% опитаних вважають, що виборча кампанія була справедливою і чесною, а 50% мають протилежну точку зору. Відповіді рівномірно розподілилися за статтю та віковими групами. Регіонально мешканці Києва (60% вважають, що кампанія не була чесною і справедливою); південно-східного (56%); південно-західного (58%), та східного (63%) регіонів найбільш схильні негативно оцінювати кампанію. Крім того, негативної точки зору дотримуються респонденти, що мають вищу освіту (55%); не повністю зайняті (61%); безробітні (56%) і етнічні росіяни.

Серед інших груп, які мають більш негативне враження про кампанію: ті, хто вважає, що Україна не є демократією (67%); ті, хто менше вірить у ефективність голосування (62%); виборці, які голосували за Симоненка (67%); виборці, які голосували за якогось іншого кандидата, крім Кучми і Симоненка (57%), а також ті, хто не має наміру голосувати у 2002 році (58%).

Кілька груп мають дещо позитивніше враження від кампанії. Серед них - мешканці північно-західного (57% - кампанія була справедливою / чесною) чи південно-західного (55%) регіонів, ті, хто вважає, що Україна є демократичною державою (42%); ті, хто більше вірить у ефективність голосування (67%); хто оптимістично сприймає перспективи економіки (51%) і ті, хто голосував за Кучму (50%).

Більшість опитаних вважають, що вибори були підготовані і проведені чесно / справедливо

43% опитуваних згодні з цим твердженням, а 35% не поділяють його - отже, більше опитаних вважають, що підготовка і проведення виборів були справедливими і чесними. Це значно краще враження, ніж прогнозоване нашими респондентами в 1999 році, коли лише 24% опитаних очікували, що вибори у жовтні 1999 року будуть справедливими і чесними (4% - "повністю", 20% - "переважно"), а 58% опитаних вважали, що вибори не будуть ні чесними, ні справедливими (40% - "не дуже", 18% - "взагалі ні").

Серед кількох груп, що більш позитивно оцінюють вибори - мешканці північно-західного (70% - вибори були підготовані і проведені справедливо і чесно), західного (59%), чи південно-західного (56%) регіонів; виборці, які мають вищу освіту (53%); які цікавляться політикою (50%); які вірять в те, що Україна є демократичною державою (54%); які схильні вірити у ефективність голосування (60%); економічні оптимісти (60%); виборці, які голосували за Кучму (65%); та краще поінформовані політично (49%) і економічно (52%).

Серед опитаних, що мали більш негативне враження про підготовку і проведення виборів - мешканці Києва (43% - підготовка і проведення виборів були несправедливими); мешканці сходу (48%); чоловіки віком від 45 років і старші (41%); етнічні росіяни (45%); ті, хто вважає, що Україна не є демократичною державою (53%); ті, хто мало вірить у ефективність голосування (45%); прихильники центрального планування (43%), і виборці, які голосували за Симоненка (57%).

Погляди на підготовку і проведення виборів у листопаді розділилися

Щодо підготовки і проведення виборів у листопаді 40% опитаних вважають, що вони були справедливими і чесними, а 38% дотримуються протилежної точки зору. Відповіді по підгрупах розподілилися таким же чином, як і у попередньому розділі.

Підрахунок голосів і повідомлення про результати виборів

Як і щодо інших аспектів адміністрування виборів, виборці не мали єдиної думки щодо справедливості і чесності підрахунку голосів і повідомлення результатів першого туру виборів. Хоча 41% опитаних відповіли що цей процес був справедливим і чесним, 31% так не вважають, характеризуючи його як несправедливий і нечесний. 26% опитаних відповіли "не знаю".

Відповіді по підгрупах розділилися по вже знайомим лініям - більш позитивне сприйняття у західних регіонах і більш негативне - у східних. Проте в цьому випадку Київ (52% - справедливий, 25% - несправедливий) схильний дотримуватися більш позитивної точки зору. Зазвичай виборці, які голосували за Кучму, схильні більш позитивно ставитися до цього аспекту (65% - справедливий), а виборці Симоненка - більш негативно (55% - несправедливий).

Відповіді щодо другого туру були майже такі ж самі - 40% опитаних вважали, що підрахунок голосів і оголошення результатів виборів були справедливими і чесними, а 31% вважали протилежне. Знову ж-таки, спостерігалася різка відмінність між точками зору виборців, які голосували за Кучму (65% - справедливий) і Симоненка (59% - несправедливий).

Більшість опитаних вважають, що вибори були організовані добре

Більшість опитаних (67%) вважають, що вибори були організовані принаймні досить добре, а 18% вважають, що вони були організовані не дуже добре. Незалежно від регіону, віку, статі чи вибраного кандидата, українці погоджуються з тим, що вибори були організовані добре.

Місцеві виборчі дільниці одержують високу оцінку

Троє опитаних з п'яти (60%) вважають, що місцеві виборчі дільниці працювали на президентських виборах 1999 року відмінно (15%) або добре (45%). Ще 26% вважають, що вони працювали посередньо або погано, а 13% опитаних не знають, як відповісти на це питання. Найбільше високих оцінок місцеві виборчі комісії одержали на півночі (26%), північному заході (24%) та північному сході (21%). Найменше високих оцінок вони одержали на півдні (4%), сході (6%) та в Києві (8%). Ці регіони також дали найбільшу кількість "посередніх" оцінок. Мешканці сільських районів (66% - відмінно або добре) більш позитивно ставились до роботи місцевих виборчих дільниць, ніж мешканці міських районів (54%). Виборці, які голосували за Кучму (76%) були загалом більш задоволені роботою місцевих виборчих комісій, ніж виборці Симоненка (58%).

Територіальні виборчі комісії одержують нижчу оцінку

Чим "центральнішим" є виборчий орган, тим нижчу оцінку дають йому виборці і тим менше вони знають про його роботу. Лише 41% опитаних оцінили діяльність "своїх" територіальних комісій на "відмінно" чи "добре", 23% оцінили її як посередню чи погану, а 34% не змогли дати відповідь на це питання. Оцінки є досить високими в усіх регіонах, особливо у північно-західному (63% - "відмінно" або "добре") та західному (59%) регіонах. Порівняно низькими є оцінки у південному (30% - "відмінно" або "добре") та східному (18%). В обох останніх випадках великою біла кількість відповідей "не знаю" (відповідно, 41% і 43%). Північно-східний регіон також продемонстрував велику кількість відповідей "не знаю" (48%).

Про діяльність Центральної виборчої комісії відомо менше

Робота ЦВК по проведенню виборів одержала найбільшу кількість відповідей "не знаю" серед трьох рівнів виборчих комісій (37%). Загалом 38% опитаних поставили ЦВК оцінку "відмінно" (8%) чи "добре" (30%), 22% - "посередньо" (19%) чи "погано" (3%), а 37% не змогли відповісти на це питання. Як і стосовно територіальних виборчих комісій, поінформованість про діяльність ЦВК була найнижчою і північно-східному (50% - "не знаю"), південному (46%) та східному (44%) регіонах.

Найвищі оцінки діяльності ЦВК були поставлені в Києві (53% - "відмінно" або "добре"), на північному заході (51%) та на заході (54%). Нижчі оцінки поставили виборці з регіонів, де рівень знань про діяльність ЦВК був найнижчим. Знову ж-таки, виборці, які голосували за Кучму, поставили вищі оцінки (55% - "відмінно" чи "добре"), ніж виборці Симоненка (30%).

Рівень переконаності у доброчесності керівництва місцевих і центральних виборчих комісій

Подібним чином, рівень переконаності у доброчесності керівництва місцевих виборчих дільниць був вищим (52% вважають їх цілком доброчесними чи досить доброчесними) ніж щодо представників ЦВК (36%). У цьому немає нічого дивного, оскільки рівень знань про місцеве керівництво є вищим, і виборці схильні вище оцінювати роботу місцевих виборчих органів, ніж загальнонаціональних.

Працівники місцевих виборчих дільниць

Загалом 52% опитаних висловлюють довіру до місцевого керівництва виборчих органів (11% вважають їх цілком доброчесними, 41% - досить доброчесними). Ще 26% мають небагато довіри до керівництва місцевих виборчих дільниць (16%) чи взагалі не довіряють їм (10%). 17% не знають, як відповісти на це питання.

Місьцеве керівництво виборчих органів одержало найвищі оцінки в центральному (60%), північно-західному (73%), західному (72%) та південно-західному (62%) регіонах, а найнижчі - в південному (38%) та східному (33%).

Виборці із сільських районів (63%) поставили вищі оцінки, ніж виборці з міських районів (44%). Серед виборців, які голосували за Кучму, оцінки були набагато вищими (71%), ніж серед виборців Симоненка (41%).

Працівники Центральної виборчої комісії (ЦВК)

ЦВК одержала довіру 36% опитаних (високий рівень - 6%, певний рівень -30%), і негативну оцінку 31% опитаних (не дуже високий рівень - 18%, не довіряють - 13%). Майже стільки ж опитаних (28%) не змогли оцінити свій рівень довіри до ЦВК.

Найвищі оцінки були одержані на північному заході (49%), заході (48%) та південному заході (49%). Найнижчі оцінки були одержані на півдні (25%) та сході (22%).

Знову ж-таки, оцінки виборців, які голосували за Кучму (56%), набагато вищі за оцінки виборців, які голосували за Симоненка (25%).

Забезпечення справедливості виборчого процесу для всіх кандидатів

Відповідно до зазначених вище високих оцінок, 57% опитаних відповіли, що місцеві виборчі дільниці відмінно (13%) або добре (44%) працювали над забезпеченням справедливості виборчого процесу для всіх кандидатів. Лише 29% вважають, що виборчі дільниці працювали над забезпеченням справедливості виборів для всіх кандидатів посередньо (25%) чи погано (4%), а 15% не змогли дати відповідь на це питання.

Кілька регіонів дали дуже високі результати - центральний (70%), північно-західний (83%) і західний (80%). Найнижчі результати дали опитування на півдні (42%) і сході (27%).

Тут ми також бачимо відмінності у оцінках, даних виборцями, які голосували за Кучму (68% - "відмінно" або "добре") і за Симоненка (41%).

Більшість виборців одержали запрошення голосувати

Майже всі (92%) одержали запрошення від керівника виборчої дільниці прийти і проголосувати. Лише 5% виборців не одержали таких запрошень.

Дотримання прав виборців

Крім того, 74% виборців заявили, що працівники виборчих дільниць дотримувалися їх прав як виборців. Протилежну точку зору мали 7% опитаних, а 17% не знали, як відповісти на це питання. Результати були послідовно позитивними в усіх підгрупах. Однак ті, хто відповіли, що Україна не є демократією (64% - так), ті, хто не розумів виборчого процесу (54%) і ті, хто не збирається голосувати в 2002 році (56%) дали дещо нижчі оцінки.

Правильність особистої інформації у реєстрі виборців

Більшість виборців (92%) повідомили, що їх імена і особиста інформація вже були занесені у реєстр виборців на виборчій дільниці, де вони голосували. Ще 2% повідомили, що інформація про них була занесена до реєстру, але потребувала виправлень, а 2% відповіли, що їх імена були занесені до реєстру виборців після того, як вони показали свої документи.

Більшість опитаних задоволені часом оголошення результатів виборів

Більшість (64%) опитаних вважають, що загальні результати президентських виборів 1999 року були оголошені в належний строк (6 година ранку 1 листопада - за перший тур і третя година дня 15 листопада - за другий тур). 21% опитаних вважають, що результати було оголошено надто швидко, 4% - надто повільно, а 10% відповіли "не знаю". Мешканці північного регіону (45%), більш ніж мешканці будь-якого іншого регіону, були схильні вважати, що результати були оголошені надто швидко.

Комп'ютеризований підрахунок голосів допоміг би зміцнити довіру виборців

На питання "Чи могли б комп'ютерний підрахунок голосів і оголошення результатів виборів підвищити (знижити) вашу віру у добросовісність виборчого процесу?" 49% опитаних відповіли, що їх рівень довіри підвищився б (20% - дуже підвищився, 29% - дещо підвищився), і лише 7% заявили, що знизився б. Багато з опитаних (32%) не знають, чи рівень їх довіри до виборчого процесу підвищився б, чи знизився б.

Результати, що свідчать про можливе підвищення рівня довіри є вищими у Києві (58%), в північно-західному (66%) і південно-західному (58%) регіонах. Кількість опитуваних, які відповіли "не знаю" була вищою на півдні (42%).

Справжні розбіжності у відповідях на це питання помітні у різних вікових груп. Більшість тих, кому від 18 до 54 років, відповіли, що рівень їх довіри до виборчого процесу підвищився б (57%). Це особливо стосується тих, кому від 18 до 24 років (60%) і від 25 до 34 років (62%). Лише 35% опитаних віком 55 і більше років відповіли, що рівень їх довіри підвищився б, а 49% відповіли "не знаю".

Дуже мало хто бачив порушення виборчого законодавства на власні очі

Як у першому (31 жовтня), так і у другому турі (14 листопада) лише 3% опитаних повідомили, що особисто бачили випадки порушення виборчого законодавства. Хоча кількісно групи тих, хто бачили порушення на власні очі, дуже малі, найбільший відсоток бачених порушень зареєстровано на сході в обох турах (30% і 50% всіх зареєстрованих порушень у першому і в другому турах).

Згідно відповідей 40 респондентів, які спостерігали порушення, основним порушенням було "родинне голосування" (тобто окремим виборцям дозволяли проголосувати і за членів їх родин) - 23%, а також спроби працівників виборчих дільниць намовляти виборців голосувати за певних кандидатів (22%).

Дев'ять респондентів (22%) відповіли, що вони повідомили про бачені порушення місцевому керівництву.

Кожен третій переконаний у фальсифікації при проведенні президентських виборів

Приблизно один із трьох опитаних (34%) вважає, що, на його думку, було дуже багато (9%) або певна кількість (25%) фальсифікацій при проведенні президентських виборів 1999 року. Тим часом, 28% опитаних вважають, що фальсифікацій не було, а 36% не знають, як

відповісти на це питання.

Ці результати демонструють різке погіршення порівняно з парламентськими виборами 1998 року. Тоді наше опитування показало, що лише 17% вважали, що вибори супроводжувалися фальсифікаціями, а 52% відповіли, що ніяких фальсифікацій не було.

Серед груп, які частіше за інших вказували на фальсифікації - чоловіки віком від 18 до 44 років (40%); виборці, які мають вищу освіту (40%); виборці, які не вважають, що Україна є демократичною державою (43%); економічні песимісти (44%) і виборці, які голосували за Симоненка (45%).

Серед груп, які більше впевнені в тому, що фальсифікацій не було - мешканці північно-західного (44%) і південно-західного (44%) регіонів; ті, хто вважають Україну демократією (35%); ті, хто більше вірять у ефективність голосування (39%); економічні оптимісти (45%) і виборці, які голосували за Кучму (45%).

Відповідь "не знаю" була більш поширена серед мешканців північно-східного регіону (48%), респондентів віком від 65 років (45%) і тих, хто не збирається голосувати в 2002 році (43%).

Серед тих, хто вважає, що випадки фальсифікації мали місце, 31% вважають, що вони відбувалися на виборчих дільницях, 23% - що в територіальних комісіях, 28% - що на рівні ЦВК, а 18% - що на рівні окремих осіб.

Було помічено небагато розбіжностей між результатами, одержаними в різних підгрупах. Однак виборці, які голосували за Кучму, були більше схильні вважати, що фальсифікації відбувалися на рівні окремих осіб (28%) і менше схильні звинувачувати територіальні виборчі комісії (15%) чи ЦВК (12%). Виборці, які голосували за Симоненка, з іншого боку, більш схильні вважати, що фальсифікації відбувалися на рівні виборчих дільниць (36%) або ЦВК (36%).

Більшість опитаних знає про вибух гранати на мітингу в підтримку Вітренко

Дев'ять із десяти (90%) опитаних знали про вибух гранати під час мітингу на підтримку Наталії Вітренко. Третина (33%) опитаних вважають, що це був окремий поодинокий випадок, 19% - що випадки насильства, пов'язані з виборами, триватимуть, 14% відповіли, що така можливість залежить від ряду обставин, а 33% відповіли "не знаю".

Мешканці Києва (47%) і південно-східного регіону (52%) більш схильні вважати, що це був поодинокий інцидент. Такої ж думки притримуються виборці віком від 18 до 24 років (41%); чоловіки віком від 18 до 44 років (40%); виборці, які мають вищу освіту (43%); виборці, які вважають, що Україна є демократичною країною (39%); виборці, які більш схильні вірити в ефективність виборів (39%); прихильники ринкової економіки (44%); економічні оптимісти (39%); виборці, які голосували за Кучму (37%); а також виборці, що були краще поінформовані з політичних (39%) та економічних (39%) питань.

Серед груп, які були більше схильні очікувати повторення випадків насильства у майбутньому - мешканці північно-східного (28%), північно-західного (28%) та південного (28%) регіонів; ті, хто вважає Україну демократичною країною (26%); економічні песимісти (27%); і виборці, які голосували за Симоненка (28%).

Розуміння виборчого процесу

Переважає більшість (86%) опитаних вважають, що вони розуміють виборчий процес принаймні досить добре. Загалом 37% відповіли, що вони розуміють виборчий процес дуже добре, 49% - що досить добре, 7% - що не дуже добре, і 1% - що погано. Зважаючи на результати нашого опитування, проведеного перед виборами, згідно з якими більшість опитаних (53%) не розуміли виборчого процесу 1999 року, це можна вважати успіхом, якого досягли МФВС та ЦВК.

Найвищий рівень розуміння було зареєстровано серед мешканців Києва (61% - дуже добре); мешканців північно-східного регіону (50%); виборців, які мають вищу освіту (53%); цікавляться політикою (45%); вірять у ефективність голосування (43%); підтримують ринкову економіку (44%); голосували за Кучму (42%); були краще поінформовані про політику (44%) чи економіку (46%); чиїм основним джерелом інформації про вибори була програма "Вибори - 99" (44%) чи ОДС (46%); Виборці, які дивилися ОДС про виборчий процес (42%); і які часто читали газети (42%).

Українці почали розуміти виборчий процес не одночасно, а через деякі відтинки часу, що перебував виборам. Близько третини опитаних (31%) зрозуміли виборчий процес за три чи більше місяців до виборів. Ще 23% почали розуміти виборчий процес за один-два місяці до голосування. Кожен п'ятий (19%) зрозумів виборчий процес лише за 14 днів до виборів, а 11% не зрозуміли його до самого дня виборів. Лише 2% опитаних не зрозуміли виборчий процес взагалі.

Як логічно було б очікувати, ті, хто зрозуміли процес раніше, мають кращу освіту, більше цікавляться політикою, і краще поінформовані з політичних питань. Ті, хто покладався переважно на програму "Вибори-99" як на джерело інформації про процедуру голосування раніше зрозуміли процес (38% - за три і більше місяців), ніж ті, хто покладався на ОДС (30%), телевізійні новини (33%) чи керівництво виборчих дільниць (14%) як на джерело інформації з цього питання.

Програма "Вибори 99" була основним джерелом інформації про процедуру голосування

На питання про головне джерело інформації про процедуру голосування під час президентських виборів 1999 року 28% опитаних назвали телепрограму "Вибори - 99", 17% - програми телевізійних новин, 9% - ОДС з програми "Вибори - 99", і 8% керівництво місцевих виборчих дільниць. Кожен п'ятий (25%) назвав інше джерело інформації.

Програма "Вибори - 99" була ключовим джерелом інформації з даного питання для багатьох опитаних у Києві (53%), на півдні (35%) та на сході (34%); для чоловіків віком 45 років і старших (38%); для виборців, що мають вищу освіту (36%); для тих, хто зрозумів процес голосування не менш як за місяць перед виборами (37%); для тих, хто дивився сюжети ЦВК (35%) і для тих, хто був краще поінформований про положення Конституції (36%). Загалом відповіді на це питання розподілилися досить рівномірно.

Сюжети ЦВК про процедуру голосування пам'ятають більш ніж четверо з десяти виборців

Більш ніж четверо з десяти виборців (42%) пам'ятають "оголошення державної служби"

(ОДС) - сюжети ЦВК по телебаченню, в яких різноманітні ведучі розповідали виборцям про процедуру голосування. Приблизно стільки ж (43%) опитаних не пригадують перегляду ОДС, а 14% опитаних не знають, як відповісти на це питання.

Серед усіх опитаних, тих, хто пригадує перегляд ОДС, більше у північно-західному (60%), західному (49%) та південному (51%) регіонах; у віковій групі від 55 до 64 років (47%); серед тих, хто працює неповний робочий день (48%); тих, хто займається домашнім господарством (47%); тих, хто цікавиться політикою (47%); хто більше вірить у ефективність голосування (50%); тих, хто переконаний у важливості конкуренції між партіями (47%); тих, хто бажає побудови ринкової економіки якнайскоріше (49%); тих, хто задовго до голосування розумів виборчий процес (51%) і розумів його добре (46%); виборців, які краще поінформовані з політичних (48%) чи економічних (48%) питань; а також тих, хто покладався на програму "Вибори - 99" (52%).

Більшість тих, хто дивився ОДС (69%), вважають, що вони були дуже (20%) чи досить (49%) корисні. Лише 23% відповіли, що вони були не дуже корисні (17%) чи не корисні взагалі (6%).

Переконання у корисності ОДС було високим в усіх підгрупах, але найвищим - у західному (90% - корисні), південно-західному (80%) та центральному (78%) регіонах; в сільській місцевості (77%); серед виборців, які вважають, що Україна є демократичною державою (75%); серед тих, хто більш схильний вірити у ефективність голосування (75%); хто голосував за Кучму (81%); і хто покладався на "Вибори - 99" (76%) чи ОДС (76%) як на джерело інформації про процедуру голосування.

Більшість опитаних не пригадує транслявання ОДС по радіо

Менше респондентів (37%) пригадують, що чули ОДС по радіо, а 51% не пригадують цього. По регіонам мешканці Києва (49%), північно-західного (66%), південно-західного (51%) та південного (46%) регіонів найчастіше пригадують, що чули ОДС по радіо.

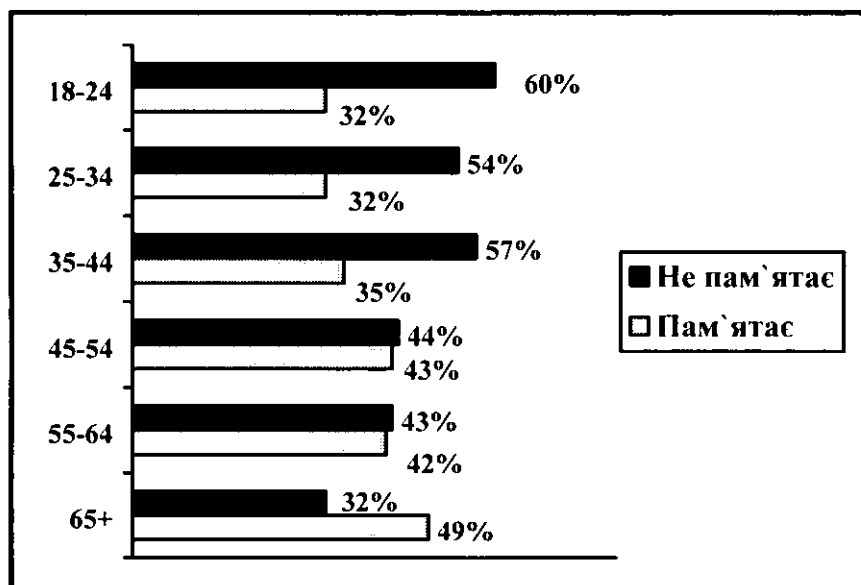
Серед респондентів, які чули ОДС, 68% відповіли, що вони були дуже (21%) або дещо (47%) корисними, 23% відповіли, що вони були не дуже корисними (16%) чи не корисними взагалі (7%). Переконання у корисності ОДС є високим у всіх підгрупах.

ОДС "Просто проголосуй!" досягли 48% виборців

Респонденти пам'ятають, що бачили ОДС, у яких брали участь різноманітні українські відомі особистості дещо частіше (48%), ніж ОДС про процедуру голосування. Ще 39% не пригадують таких сюжетів, а 13% не знають, як відповісти на це питання.

Кількість респондентів, які пригадують такі сюжети, вища в Києві (64%) та на північному сході (69%). Опитувані віком від 18 до 44 років частіше пригадують, що бачили такі сюжети, ніж ті, кому 45 і більше років.

Таблиця 10. Знайомство з ОДС, по віковим групам¹¹

Більшість (57% - середня освіта, 54% - вища освіта) опитуваних, які мають середню чи вищу освіту, пригадують ОДС, тоді як серед виборців, що не мають середньої освіти, ОДС пригадують лише третина опитаних (34%). Прихильники ринку (59%) краще пам'ятають ОДС, так само, як і економічні оптимісти (55%), виборці, які голосували за Кучму (53%), які були краще поінформовані з політичних (55%) і економічних (56%) питань, і ті, хто бачив ОДС про процедуру голосування (68%), або покладався на програму "Вибори - 99".

Загалом сюжети "Просто проголосуй!" мали позитивний вплив. 31% опитаних повідомили, що ОДС набагато (6%) чи дещо (25%) посилили їх готовність проголосувати, і усього у 7% бажання брати участь у голосуванні зменшилося після перегляду ОДС. Більшість (55%) вважають, що ОДС не мали ніякого впливу на їх готовність голосувати.

Проблеми під час голосування - перший тур

Цікаво, що основною проблемою, з якою виборці зіткнулися під час голосування, була наявність надто широкого вибору кандидатів чи партій - тобто та сама проблема, яка викликає подрібнення електорату "схожих" кандидатів чи партій. 40% опитаних заявили, що це було для них основною проблемою (як і в 1998 році). Подібні партії нездатні формувати сталі коаліції, чим зменшують власний вплив, розпорошуючи електорат. Раніше проведені дослідження у СНД вказують на існування істотних спільних рис у різних блоків. Залишаючись роздробленими на багато партій замість того, щоб об'єднатися у нові альянси, вони дають можливість Комуністичній партії залишатися найпотужнішою

¹¹ Чи пригадуєте ви оголошення державної служби по телебаченню у вересні та жовтні, коли боксер Віталій Кличко, співачка Ірина Білик, журналіст Олександр Ткаченко, командувач флоту Віктор Єкимович, космонавт Леонід Каденюк, лікар Олександр Шалімов, голова правління Нацбанку Віктор Ющенко та актор Анатолій Хостікоєв закликали вас взяти участь у голосуванні під час президентських виборів 1999 року?

партійною структурою. Наступною серед згаданих проблем був брак інформації про кандидатів чи партії (16%), а ще 6% опитаних вважають, що виборчі дільниці були надто переповнені. Ще 45% відповіли, що вони не мали жодної із зазначених вище проблем. Результати досить рівномірно розподілилися по всім групам населення.

Проблеми під час голосування - другий тур

Мало хто з опитаних зазнав проблем у другому турі. 83% не стикалися з жодною з названих вище проблем. Основними проблемами був брак інформації про кандидатів (6%) і те, що "виборчі дільниці були переповнені" (3%).

Мало хто говорить про спроби вплинути на його голосування обіцянкою винагороди

Лише 3% опитаних повідомили про спроби вплинути на їх волевиявлення і спонукати голосувати за певного кандидата за допомогою обіцянки винагороди, яка не згадувалася у політичній платформі кандидата. Лише ще небагато (9%) повідомили, що такі спроби робилися щодо їх знайомих.

Серед тих, кому робилися такі пропозиції і хто чув про подібні пропозиції, зроблені іншим (N=114), основними винагородами були гроші (44%), продукти харчування (26%) і алкогольні напої (10%).

Дехто з виборців турбується про негативні наслідки голосування

Деяко більше опитаних (8% - особисто, 19% - їх знайомі) були стривожені можливими негативними наслідками голосування для себе - якщо вони не проголосують за певного кандидата на президентських виборах 1999 року.

Основним приводом для тривоги (з групи N=238) була можливість втратити роботу (75%); 11% турбувалися про власну безпеку, 10% - за безпеку і добробут своїх близьких, 9% називали іншу підставу для хвилювання.

Вплив на результат виборів через цінову політику чи роботу державних органів

Більше ніж один з чотирьох опитаних (27%) вважають, що ціни на основні товари навмисно утримувалися на низькому рівні, якість державних послуг покращилася, проводилися ремонтні роботи чи інші роботи, метою яких було вплинути на результат виборів. Більшість опитаних (56%) вважає, що таких спроб не було, а 16% не знають, як відповісти на це питання.

Повідомлення про такі випадки надходили переважно з Києва (32%), північного (37%), західного (35%), південно-західного (34%) та східного (32%) регіонів. Повідомлення рівномірно розподілилися по всім віковим групам, за виключенням децю вищої кількості серед опитаних віком від 18 до 24 років (33%). Такі враження також більш типові для виборців, що мають вищу освіту (34%), етнічних росіян (32%), тих, хто не вважає Україну демократичною державою (32%), тих, хто голосував за іншого кандидата окрім двох лідерів (35%), а також тих, з ким контактували представники організацій кандидатів (32%).

Серед тих, хто повідомляв про такі випадки (N=323), більшість вважає, що вони практично не мали впливу на їх волевиявлення - (5% - великий вплив, 14% - деякий вплив, 26% - невеликий вплив, і 47% - ніякого впливу).

Один з десяти державних службовців чи працівників бюджетних організацій агітував за Кучму

11% опитаних заявили, що вони особисто бачили, як державні службовці чи працівники бюджетних установ агітували виборців голосувати за Президента Кучму. Загалом відповіді розподілилися досить рівномірно. Однак виборці, які голосували за Симоненка (13%) чи за інших кандидатів (18%) спостерігали це частіше, ніж виборці, які голосували за Кучму (7%).

На питання, які саме службовці брали участь у такій агітації, опитані, які бачили такі випадки (N=127) продемонстрували велике розмаїття відповідей. 34% відповіли "директор", 25% назвали місцеві органи влади, 8% - голову державної адміністрації, 3% - керівництво виборчих дільниць на місці голосування. Ще 21% відповіли "не знаю".

ЗМІ І ВИБОРИ

Визнання важливості висвітлення у ЗМІ

Більшість українців (72%) переконані, що для ЗМІ важливо (30% - дуже важливо, 42% - досить важливо) аналізувати відмінності між кандидатами і політичними партіями з різних питань, щоб допомогти громадськості зрозуміти ці відмінності. Лише 12% опитаних вважають, що такий аналіз не є важливим, і 14% не знають, як відповісти на це питання.

Більшість опитаних в усіх підгрупах поділяють цю точку зору, і їх відповіді розподіляються рівномірно. Однак дві групи показують вищу кількість відповідей "не знаю" - група виборців віком понад 65 років (26%) і тих, хто погано розуміє виборчий процес (35%).

Багато з опитаних вважають, що на ЗМІ чинився тиск з метою змісити їх не давати глибокого висвітлення виборів

Хоча 25% вважають, що ЗМІ мали цілковиту свободу щодо глибокого висвітлення кандидатів у виборах 1999 року, 40% вважають, що на ЗМІ чинився тиск з боку зовнішніх сил з метою змісити їх не забезпечувати глибокого висвітлення виборів. Ще третина опитаних (33%) не знають, чи були ЗМІ вільними.

Переконання, що ЗМІ були вільні давати глибоке висвітлення виборів дещо більш поширені у південно-західному регіоні (36%) і в Криму (31%). Серед інших груп - ті, хто вважає, що Україна прямує демократичним шляхом (31%), ті, хто більше вірить у ефективність голосування (31%), хто віддає перевагу ринковій економіці (30%), хто очікує покращення економічного стану країни наступного року (34%), а також виборці, які голосували за Кучму (32%). Однак ці цифри бліднуть у порівнянні з результатами по підгрупах - особливо серед виборців Симоненка (52%) - які переконані, що можливості ЗМІ виконувати їх професійні обов'язки були обмеженими.

Більшість опитаних мали достатню інформацію, щоб вибрати "свого" кандидата

Незважаючи на підозри, про які йдеться вище, майже сім з десяти (67%) опитаних відповіли, що вони одержали достатньо інформації про кандидатів, щоб зробити поінформований вибір під час президентських виборів 1999 року. Ще 21% вважають, що вони не одержали достатньої інформації, а 10% не знають, як відповісти на це питання.

Серед вікових груп, опитувані віком від 18 до 24 років (29%) найчастіше говорили, що вони не одержали достатньо інформації. Про брак інформації повідомили безробітні (28%), виборці, які голосували за інших кандидатів (28%), ті, хто приймав рішення щодо голосування відносно пізно (29%), ті, кому бракувало розуміння виборчого процесу (31%), а також ті, хто покладався на ОДС як на джерело інформації про виборчий процес (28%).

Покладання на засоби масової інформації

Газети

Виборці, які часто читають газети - найкраще поінформовані з усіх мешканців України - складають менше ніж половину населення (45%). Найбільше читають газети в Києві (81%) та в Криму (53%). Чоловіки (52%) читають газети частіше, ніж жінки (39%), Природно, серед тих, хто часто читає газети, найбільше виборців, що мають вищу освіту (79%).

Ті, хто цікавиться політикою (54%), читають газети частіше, ніж ті, хто нею не цікавиться (35%); проринково налаштовані українці читають газети частіше (60%), ніж прихильники центрального планування (43%). 47% виборців, які добре розуміють виборчий процес, часто читають газети, в порівнянні з 34% тих, хто не розуміє цього процесу.

Цікаво, що існують розбіжності (хоча й невеликі) у тому, наскільки часто читають газети добре поінформовані виборці (52% - політично, 54% - економічно) і ті, хто не є добре поінформовані (42% і 43%).

Телебачення

Практично всі часто дивляться новини по телевізору. Загалом 75% опитаних дивляться теленовини щодня, 17% - кілька разів на тиждень і лише 5% - раз на тиждень чи рідше. Розбіжності між різними групами - невеликі і малозначимі.

Радіо

Радіо-новини також слухають досить часто. Більше половини (52%) опитаних слухають новини по радіо щодня, 15% - кілька разів на тиждень, 14% - раз на тиждень або рідше. Кількість опитаних, які слухають радіо, є високою в усіх групах. Однак, як ви бачили і в минулому, найчастіше радіо слухають ті, кому від 55 до 64 років (61% - щодня) і понад 65 років (66% - щодня). Відповідно, існують помітні відмінності між тим, як часто слухають новини по радіо виборці, які голосували за Кучму (49% - щодня) і за Симоненка (62% - щодня).

Враження про об'єктивність висвітлення внутрішньополітичних подій

На прохання оцінити об'єктивність висвітлення подій в Україні засобами масової інформації, виборці назвали найбільш об'єктивними УТ-3/ІНТЕР, УТ-2/1+1, УТ-1 та державне радіо. Загалом рівень об'єктивності ЗМІ оцінюється нижче, ніж у попередніх опитуваннях.

Таблиця 11. Об'єктивність ЗМІ¹²

	Об'єктивні	Не об'єктивні	Те й інше
УТ-1	29%	34%	11%
УТ-21+1	39%	33%	7%
УТ-3/ІНТЕР	40%	31%	8%
СТБ/Вікна	13%	15%	3%
ICTV/Вісті	11%	13%	3%
ТЕТ	2%	3%	2%
Новий канал	3%	4%	2%
TV-6	5%	5%	2%
РТР	7%	6%	2%
TV – Центр	2%	3%	2%
Місцеве ТБ	16%	23%	7%
Державне радіо	22%	28%	7%
Недержавне радіо	11%	17%	4%

Попри ряд регіональних розбіжностей, виборці, які голосували за Кучму, послідовно більше схильні, ніж виборці Симоненка, вважати, що ЗМІ є об'єктивними. Цю точку зору ілюструє погляд на три перші рядки нашого рейтингу.

Таблиця 12. Оцінка об'єктивності ЗМІ виборцями, що віддали свої голоси за певного кандидата у президенти¹³

	Об'єктивні	Не об'єктивні	Те й інше
УТ-1			
Кучма	41%	31%	4%
Симоненко	22%	39%	15%
УТ 2/1+1			
Кучма	49%	25%	3%
Симоненко	30%	38%	12%
УТ 3/ІНТЕР			
Кучма	48%	30%	4%
Симоненко	38%	30%	12%

12 Зараз я запитаю вас про вашу точку зору щодо того, як саме ЗМІ висвітлюють новини і події у нашій країні. Як, на вашу думку, висвітлюють новини чи події всередині країни ті ЗМІ, які я зараз назву: об'єктивно чи не об'єктивно.

13 Зараз я запитаю вас про вашу точку зору щодо того, як саме ЗМІ висвітлюють новини і події у нашій країні. Як, на вашу думку, висвітлюють новини чи події всередині країни ті ЗМІ, які я зараз назву: об'єктивно чи не об'єктивно.

ЧИ МАЛИ УКРАЇНЦІ СВОБОДУ ВИБОРУ ПРИ ГОЛОСУВАННІ?

Хоча більшість опитаних відповіли, що самі вони не зазнали примусу з боку свого керівництва по місцю роботи, українці не цілком певні, що військові, державні службовці та працівники бюджетних установ мали повну свободу вибору при голосуванні.

Військові

Загалом 32% опитаних вважають, що військові були змушені голосувати за певних кандидатів чи партії у президентських виборах 1999 року, 16% відповіли, що вони мали свободу вибору, 5% відповіли, що це залежало від обставин, а 44% відповіли "не знаю". Чоловіки віком від 18 до 44 років (38%) і жінки віком від 18 до 44 років (37%) більше схильні вважати, що на військових чинився тиск. Цю точку зору більш схильні поділяти етнічні росіяни (39%), аніж етнічні українці (31%), і мешканці міст (36%), ніж мешканці сіл (25%).

Серед інших груп опитаних, які були більш схильні, ніж інші, вважати, що військовим доводилося голосувати певним чином - ті, хто вважає, що Україна не є демократичною державою (42%) і ті, хто мало вірить у ефективність голосування (37%), а також прихильники центрального планування (39%), економічні песимісти (42%), виборці, які голосували за Симоненка (46%) або за інших кандидатів (39%). Коротко кажучи - ті, хто мав найбільш негативну точку зору про розвиток демократичного процесу і хто голосував за кандидатів, що програли президентські вибори 1999 року, найбільше схильні вважати, що військових примушували голосувати певним чином.

Серед опитаних, які вважають, що військових примушували голосувати, 88% відповіли, що військових примушували голосувати за Кучму.

Державні службовці

Майже стільки ж (34%) виборців вважають, що державних службовців примушували голосувати за певних кандидатів, 21% вважають, що вони мали свободу вибору, 8% відповіли, що це залежало від обставин, і 35% відповіли "не знаю". Знову ж-таки, ті, хто відповіли, що Україна не є демократичною державою (47% - державні службовці були вимушені голосувати певним чином), виборці, які менше вірять у ефективність голосування (39%), і виборці, які голосували за Симоненка (45%) найбільш схильні поділяти цю точку зору. У цьому випадку 91% вважають, що таке голосування було на користь Кучми.

Самі респонденти

Відповідаючи на питання "Чи примушувало вас ваше керівництво голосувати за певного кандидата чи партію на президентських виборах 1999 року, чи ви мали свободу вибору?" лише 2% відповіли, що вони особисто зазнали такого примусу. Ще 48% відповіли, що вони мали свободу вибору, 40% відповіли, що вони не працюють, 2% були самозайняті, а 2% не знали, які відповіді на це питання. Цікаво, що з цих 2% лише 18% голосували за Кучму, 31% голосували за Симоненка, а 28% голосували за якогось іншого кандидата. Незважаючи на це, 93% відповіли, що їх примушували голосувати за Кучму. Серед опитаних, що не належать ні до безробітних, ані до самозайнятих, було одержано такі результати (N=694): 4% зазнали примусу голосувати певним чином, 84% - вільний вибір; 3% відповіли "не знаю", 8% відмовилися.

Вплив на вибори

Серед опитаних, які вважають, що ці групи були змушені голосувати певним чином, більшість вважає, що це мало певний вплив на результат виборів. З них 25% вважають, що це мало великий вплив, 36% - значний вплив, 15% - не дуже значний вплив, 4% вважають, що це не мало впливу на вибори, а 18% відповіли "не знаю". Ці показники співпадають в усіх підгрупах.

ПРАВА, ГАРАНТОВАНІ КОНСТИТУЦІЄЮ

Як показали наші минулі опитування, більшість українців вважають, що вони погано поінформовані про свої права, гарантовані Конституцією. Загалом усього 4% мають багато інформації, 24% мають деяку кількість інформації, 40% відповіли, що вони мають небагато інформації, і 28% відповіли, що вони не мають інформації взагалі.

Серед найкраще поінформованих: мешканці Києва (41%); мешканці південно-східного регіону (37%); виборці віком від 18 до 24 років (37%) чи від 35 до 44 років (39%); жінки віком від 18 до 44 років (36%); виборці, які мають вищу освіту (63%); які цікавляться політикою (36%); прихильники ринку (38%); економічні оптимісти (39%); виборці, які безпосередньо контактували з кандидатами (39%); які краще поінформовані про політичні (43%) чи економічні (47%) події; і які часто читають газети (39%).

Жінки віком понад 45 років (15%) більш схильні вважати, що вони мають мало інформації про свої права, гарантовані новою Конституцією.

Інформацію про Конституцію часом непросто дістати

Лише 26% опитаних відповіли, що інформація про Конституцію постійно є в наявності. 46% відповіли, що її немає в наявності, 9% відповіли, що це залежить від обставин, а 19% відповіли "не знаю".

Мешканці Києва (37%), південно-східного (35%), та південно-західного (41%) регіонів більш схильні відповідати, що дістати таку інформацію просто. Переконавання у наявності інформації слабшає з віком (від 35% серед тих, кому від 18 до 24 років до 14% серед тих, кому 65 і більше років) і зростає з освітнім рівнем (від 15% серед тих, хто має менш ніж середню освіту до 44% серед тих, хто має вищу освіту).

Більшість опитаних вважають, що створення НУО можливе

Більшість (51%) вважає, що існує можливість об'єднуватися в групи чи створювати асоціації без участі уряду. Ще 18% вважають, що формування таких асоціацій не є можливим, 6% гадають, що це залежить від обставин, а 23% не знають відповіді на це питання. Ця точка зору менше поширена в центральному (45%), північно-західному (45%), південно-західному (44%) та південному (40%) регіонах. Рівень сприйняття такої можливості знижується серед старших вікових груп (47% тих, кому від 55 до 64 років і 41% тих, кому 65 і більше років). Особливо жінки віком 45 і більше років (42%) менше схильні вважати, що можливість створення НУО існує.

Очевидно проявляються відмінності, пов'язані з освітнім рівнем: від 46% серед тих, хто має менше ніж середню освіту, до 68% серед тих, хто має вищу освіту. Етнічні українці (53%) більше, ніж етнічні росіяни (44%), схильні вірити в існування можливості об'єднання у групи чи формування асоціацій без участі уряду. Природно, виборці, які вважають, що Україна є демократією (58%) і які більш схильні вірити у ефективність голосування (59%), більше схильні вважати, що створення НУО є можливим, ніж ті, які вважають, що Україна не є демократичною державою (46%) чи ті, хто мало вірить у ефективність голосування (47%).

Прихильники ринку (61%) і виборці, які краще поінформовані з політичних питань (62%) більш схильні вважати, що створення таких груп є можливим.

Багато українців ставлять під сумнів необхідність таких груп

Лише 21% опитаних відповіли, що НУО є необхідними або дуже важливими, 42% відповіли, що вони є не дуже необхідними, або не є необхідними взагалі, 9% вважають, що це залежить від ситуації, а 26% не знали, які відповіді на це питання.

Важливість таких груп є найменшою в очах жінок віком 45 і більше років (15% - необхідні). Їх важливість різко зростає із зростанням освітнього рівня (від 17% серед тих, хто має менш ніж середню освіту, до 36% серед тих, хто має вищу освіту).

Важливість дотримання прав, гарантованих Конституцією:

Таблиця 13. Наскільки важливим є дотримання наступних прав?

	Дуже / Дещо важливе	Не дуже /Взагалі не важливе
Чесні вибори проводяться регулярно	88%	6%
Приватна власність захищається законом	87%	6%
Свобода віросповідання	84%	11%
Можливість вибирати з кількох кандидатів чи партій при голосуванні	82%	12%
Права меншин захищені	74%	16%
Право публічно критикувати владу захищене	67%	21%
Громадяни мають право формуванню політичних партій	50%	39%
Створення асоціацій / Спілок без участі влади	46%	37%

Чесні / регулярні вибори

Серед усіх прав, на яких було зосереджено увагу в цьому опитуванні, найважливішим для українців є право на чесні і регулярні вибори. Більшість респондентів з усіх основних підгруп відповіли, що повага до цього права має важливе значення. Цю точку зору поділяють, незалежно від економічної орієнтації, віку, голосування за Кучму чи за

Симоненка в 1999 році. Навіть ті, хто не певний, що голосуватиме в 2002 році (82%), відповіли, що це право є важливим.

Приватна власність

Майже настільки ж важливо, щоб приватна власність приватних осіб захищалася законом. Загалом 87% вважають це важливим (62% з них вважають, що це право є дуже важливе). Лише серед тих, кому 65 і більше років, менше половини (47%) вважають це право дуже важливим. Однак загалом навіть представники найстаршої групи відповіли, що це право є важливим принаймні до певної міри (75%). Виборці, які голосували за Симоненка (60% - дуже важливе /24% досить важливе) вважають це право важливим так само, як і виборці, які голосували за Кучму (62%/25%).

Свобода віросповідання

Свобода віросповідання вважається важливою, незалежно від регіону, статі, віку чи виборчої поведінки.

Вибір кандидатів / партій

Знову ж-таки, більшість представників усіх основних підгруп вважають це право важливим принаймні до певної міри, а 46% опитаних вважають, що воно є дуже важливим. Серед різних вікових груп ті, кому 65 і більше років, найменше схильні вважати це право дуже важливим (38%/71% вважають його принаймні дещо важливим). Чоловіки віком від 18 до 44 років найбільш схильні відповідати, що це право є дуже важливим (51%/87% - принаймні дещо важливим). Усвідомлення важливості цього права зростає з освітнім рівнем (з 39% серед виборців, що мають менше ніж середню освіту, до 64% серед тих, хто має вищу освіту).

Мешканці міст (50%) більше за сільських жителів (39%) схильні наголошувати на важливості права вибору одного з кількох кандидатів чи партій. Цікаво, що виборці, які голосували за Симоненка (50% - дуже важливе) надають цьому праву більшої ваги, ніж виборці Кучми (44%). Найбільше значення цьому праву надають виборці, які голосували за когось іншого з кандидатів (56%).

Права меншин

Як і можна було очікувати, етнічні росіяни (54% - дуже) більше за етнічних українців (41%) турбуються про захист прав меншин. У регіональному плані важливість цього права особливо підкреслюється в північно-східному (58%), північно-західному (55%) регіонах та в Криму (55%).

Респонденти віком 65 і більше років (35%) менше, ніж представники інших вікових груп, схильні вважати це право дуже важливим. Міські респонденти (49%) більше схильні підкреслювати важливість дотримання прав меншин, ніж мешканці сільської місцевості (36%).

Право критикувати владу

Загалом 67% опитаних вважають, що право критикувати владу є важливим, однак лише 39% відповіли, що воно є дуже важливим. Найбільше схильні вважати це право важливим

виборці, які мають вищу освіту (59% - дуже важливе) і мешкають на північному сході країни (63% - дуже важливе).

Право створювати політичні партії

Серед усіх прав, право створювати політичні партії одержало найменшу кількість оцінок "дуже важливе" (24%). Загалом 50% опитаних відповіли, що вони вважають це право дуже важливим чи досить вадливим. Очевидно, що фрагментовані і часом безсильні партії, що існують сьогодні, не справили значного враження на електорат. Сприйняття важливості політичних партій посилюється з підвищенням освітнього рівня (39% відповідей "дуже важливе" серед тих, хто має вищу освіту). Існують чіткі відмінності в оцінках між міським (загалом 56%) і сільським (загалом 39%) населенням.

Однак немає розбіжностей між точками зору з цього питання, висловленими виборцями, які вважають, що Україна є демократичною країною, і які мають протилежну думку. Прихильники ринку (загалом 61%) більше переймаються правом створювати політичні партії, ніж виборці, які віддають перевагу центральному плануванню (41%). Однак як виборці Симоненка (50%), так і виборці Кучми (48%) мають подібні точки зору з цього питання.

Право створювати асоціації і спілки

Найнижчу загальну оцінку одержало право створювати асоціації і спілки без участі влади (46%). Це єдиний показник у даній групі питань, який погіршився з 1999 року (-5%). Один з чотирьох опитаних (25%) вважає, що це право має дуже важливе значення, але 13% вважають, що воно не є важливим взагалі. Оцінки розподілилися рівномірно по віковим групам і статі. Як і в інших випадках, уявлення про важливість цього права зростає з підвищенням освітнього рівня (до 66% серед опитаних, що мають вищу освіту). Мешканці міст (51%) надають цьому праву більшого значення, ніж мешканці сіл (41%), як і прихильники ринку (56%) порівняно з прихильниками центрального планування (40%). Виборці, які вважають себе краще поінформованими про свої права, гарантовані Конституцією, вважають це право більш важливим, ніж ті, хто має менше інформації про свої права (57% проти 42%).

ДОВІРА ДО ОРГАНІВ ВЛАДИ І ПОСАДОВИХ ОСІБ

Рівень довіри українців до органів державної влади і посадових осіб залишається низьким. Єдина неурядова установа, включена у питання, церква, одержала найвищий рівень довіри (34% - дуже високий/64% принаймні деякий рівень довіри). Лише одна урядова установа - Збройні Сили України - викликає довіру у більшості українців (68%).

До одержання більшості голосів були близькі Президент Кучма (49%) та Служба безпеки України (48%). Відносно високим є рівень довіри до Конституційного Суду (43%), Кабінету міністрів (37%), та Адміністрації Президента (37%). Президент Кучма (+17%), Адміністрація Президента (+16%), та Кабінет міністрів (+17%) демонструють значне підвищення рівня довіри до себе порівняно з опитуванням 1999 року.

У третій групі ми бачимо досить низький рівень довіри до Національного банку (30%), органів місцевої влади (30%), Петра Симоненка (27%) та Верховної Ради (22%).

Найнижчий рівень довіри - до політичних партій (16%), Олександра Мороза (16%), Наталії Вітренко (16%), Євгена Марчука (16%) та Олександра Ткаченка (8%).

Таблиця 14. Рівень довіри до українських інституцій та посадових осіб¹⁴

Інституція/ Посадова особа	Високий	Досить значний	Незначний	Відсутній
Церква	34%	30%	9%	9%
Збройні Сили України	28%	40%	9%	7%
Леонід Кучма	20%	29%	19%	21%
Служба безпеки Security Service	16%	32%	15%	12%
Конституційний Суд	15%	28%	17%	12%
Кабінет міністрів	7%	30%	30%	20%
Адміністрація Президента	9%	28%	28%	20%
Національний банк	7%	23%	20%	17%
Місцева влада	6%	24%	31%	26%
Петро Симоненко	13%	14%	21%	35%
Верховна Рада	4%	18%	36%	31%
Політичні партії	4%	12%	31%	33%
Олександр Мороз	4%	12%	27%	37%
Наталія Вітренко	5%	11%	25%	40%
Євген Марчук	2%	14%	27%	35%
Олександр Ткаченко	1%	7%	25%	46%

14 Зараз я запитаю вас про кілька органів державної влади і посадових осіб. Оцініть, будь ласка, ваш рівень довіри до кожного з них: високий, досить значний, незначний, відсутній.

Як видно з наведеної вище таблиці, більшість демонструє брак довіри до Кабінету міністрів, органів місцевої влади, Верховної Ради і політичних партій, а також Симоненка, Вітренко, Марчука і Ткаченка.

Верховна Рада

Більшість опитаних в усіх регіонах, незалежно від віку і статі, мають незначний рівень довіри до Верховної Ради. Насправді, більшість представників усіх підгруп демонструють брак довіри до цього органу влади.

Кабінет міністрів

Рівень довіри до цього органу влади є нижчим серед опитаних віком від 18 до 44 років (55% незначний / відсутній рівень довіри), ніж серед опитаних віком 55 і більше років (44%). Жінки віком від 18 до 44 років (60%) показують дуже низький рівень довіри до цього органу влади. Виборці, які мало вірять у ефективність голосування (60%), демонструють нижчий рівень довіри, ніж ті, хто більше схильний вірити у ефективність голосування (41%). Виборці, які голосували за Кучму, мають вищий рівень довіри до Кабінету міністрів (49% - довіряють, 39% - не довіряють), ніж виборці, які голосували за Симоненка (27% - 56%).

Адміністрація Президента

Відповіді щодо адміністрації рівномірно розподілилися по статям і віковим групам. Мешканці півдня (58% - рівень довіри незначний / відсутній), Криму (57%) та сходу (59%) мають нижчий рівень довіри до цього органу влади, ніж мешканці інших регіонів. Ставлення до ефективності голосування також грає свою роль, оскільки виборці, які більш схильні вірити у ефективність голосування (52%-35%), більше довіряють цьому органу влади, ніж ті, хто мало вірить у ефективність голосування (26%-61%). Природно, виборці Кучми (59%-28%) мають вищий рівень довіри до АП, ніж виборці Симоненка (17%-68%).

Місцева влада

Як зазначалося вище, органи місцевої влади одержали менш позитивну оцінку, ніж минулому. Лише 30% опитаних довіряють своїй місцевій владі, тоді як 57% демонструють брак довіри до неї. Мешканці певних регіонів мають вищий рівень довіри до органів місцевої влади - це стосується північно-західного (52%), центрального (45%) і південно-західного регіонів (42%). Мешканці сільських районів (38%-51%) демонструють вищий рівень довіри, ніж мешканці міст (25%-61%).

Національний банк

Майже кожен третій опитаний (30%) виражає довіру до Національного банку, ще одному з трьох бракує довіри до цього органу (37%), а ще один з трьох (31%) не знає, як відповісти на це питання. Кількість відповідей "не знаю" є вищою у групах віком від 55 до 64 років (36%), 65 і більше років (44%) і особливо жінок віком від 45 років (42%). Рівень довіри є вищим серед виборців, які мають вищу освіту (41%), ніж серед тих, які мають освіту, нижчу за середню (25%) чи тих, які закінчили середню школу (32%). Більше схильні вірити у ефективність голосування (41%) більше довіряють цьому органу влади, ніж виборці, які менше схильні вірити у ефективність голосування (24%). Прихильники ринку (40%) мають вищий рівень довіри, ніж прихильники центрального планування (24%). Виборці, які голосували за Кучму, мають вищий рівень довіри (41%), ніж виборці Симоненка (19%).

Збройні Сили

Збройні Сили користуються високим рівнем довіри. Більшість респондентів в усіх регіонах, незалежно від статі та вікової групи виражають принаймні досить значний рівень довіри до них.

Конституційний Суд

Більше опитаних (43%) довіряють Конституційному Суду, ніж не довіряють йому (29%), а 26% не знають, як відповісти на це питання. Кількість відповідей "не знаю" є особливо високою серед опитаних віком 65 і більше років (42%). Результати розподілилися рівномірно за виключенням кількох випадків. Наприклад, Етнічні українці демонструють вищий рівень довіри (45%), ніж етнічні росіяни (36%), а ті, хто вважає, що Україна є демократичною державою (55%), мають вищий рівень довіри до цього органу, ніж ті, хто поділяє протилежну точку зору (28%). Те ж саме стосується і виборців, які вірять у ефективність голосування (55%) порівняно з тими, які менше вірять у ефективність голосування (38%); виборців, які голосували за Кучму (53%) і виборців Симоненка (32%); а також тих, хто має більше інформації про Конституцію (55%) порівняно з тими, хто має недостатньо такої інформації (38%).

Служба безпеки України

Загалом 48% довіряють цій структурі, 27% вказують на брак довіри, а 23% не знають, як відповісти на це питання. Показники рівня довіри розподілилися рівномірно по віковим групам і статям. Виборці, які більше вірять у ефективність голосування (59%), мають вищий рівень довіри, ніж виборці, які мало вірять у ефективність голосування (42%). Виборці, які голосували за Кучму (56%), мають вищий рівень довіри, ніж виборці, які голосували за Симоненка (43%).

Політичні партії

Рівень довіри до політичних партій є низьким серед усіх груп населення. Навіть ті, хто вважає, що політичні партії є необхідними для демократії, демонструють брак довіри (21% - довіряють, 61% - не довіряють).

Церква

Більшість опитаних усіх вікових груп довіряють церкві, і рівень довіри зростає з віком. Загалом 51% опитаних віком 65 і більше років мають дуже високий рівень довіри до цієї інституції. Жінки віком від 45 років мають найвищий рівень довіри (загалом 72%). Виборці, які голосували за Кучму (72%), мають вищий рівень довіри до церкви, ніж виборці, які голосували за Симоненка (58%).

Леонід Кучма

Рівень довіри до Президента співвимірний у чоловіків і жінок і розподіляється відносно рівномірно по віковим групам. Однак існують суттєві регіональні відмінності. Рівень довіри є вищим у північному (59%), північно-західному (65%), західному (77%) та південно-західному (79%) регіонах, однак нижчий у східному регіоні (33%), в Криму (40%), в північно-східному (33%) та південному (41%) регіонах. Щодо його виборчого мандата, 86% виборців, які

голосували за Кучму, виражають йому довіру, порівняно з 15% виборців Симоненка і 39% виборців, які голосували за інших кандидатів.

Петро Симоненко

Лише 27% респондентів виражають довіру Симоненку - приблизно той самий відсоток, який він одержав на виборах (як і рівень довіри до Кучми). Найвищий рівень довіри до Симоненка - у Криму (36%), східному (36%), південному (36%) та центральному (36%) регіонах. Лише 7% виборців, які голосували за Кучму, виражають довіру Симоненку, порівняно з 81% виборців, які голосували за Симоненка, і 21% виборців, які голосували за інших кандидатів.

Мороз, Вітренко, Марчук і Ткаченко

Більшість, або майже більшість виборців усіх основних підгруп демонструють брак довіри до Мороза, Вітренко, Марчука та Ткаченка.

ДОВІРА ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ

Значна кількість виборців недостатньо довіряють судам та прокуратурі, а більшість не довіряє українській міліції.

Суди

Кожен третій (34%) довіряє судам, однак більше опитаних (47%) не довіряють їм. Загальні результати рівномірно розподіляються по віковим групам і статям. Рівень довіри до судів є вищим у Києві (47%) і нижчим на сході (18%). Етнічні українці (37%) довіряють судам більше, ніж етнічні росіяни (26%). Виборці, які вважають, що Україна є демократичною державою (44%) довіряють судам більше, ніж ті, хто вважає, що Україна не є демократією (21%). Виборці, які голосували за Кучму (43%), мають вищий рівень довіри, ніж виборці Симоненка (27%), чи ті, які голосували за інших кандидатів (37%).

Прокуратура

Подібним чином, 36% опитаних довіряють прокуратурі, однак 46% не довіряють цій інституції. Знову ж-таки, результати розподілилися рівномірно по віковим групам, статям та більшості підгруп. Рівень довіри є найнижчим на сході (20%). Рівень довіри є децю вищим у сільських районах (41%), ніж у міських (33%), і серед етнічних українців (38%), ніж серед етнічних росіян (28%). Також виборці, які вважають, що Україна є демократичною державою, виражають більше довіри до прокуратури (45%), ніж ті, хто поділяє протилежну точку зору (24%). Як і щодо інших урядових структур, виборці Кучми (46%) мають більше довіри до прокуратури, ніж виборці, які голосували за Симоненка (28%) чи інших кандидатів (37%).

Міліція

Лише 26% взагалі довіряють міліції, а 61% не довіряють їй. Такий брак довіри є типовим для всіх регіонів окрім північного (42%-35%) та південно-західного (47%-39%) (в останньому випадку не довіряють міліції лише 49 респондентів). Більшість опитаних, як чоловіків, так і жінок, представники всіх вікових груп окрім тих, кому 65 і більше років (34%-47%) схильні не довіряти міліції.

ЕТИКА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ТА КОРУПЦІЯ У ВЛАДІ

В галузі етики Президент Кучма одержав вищий рівень довіри, ніж представники місцевої влади, посадові особи центральних органів влади і самі громадяни України. Тобто більше опитаних вважають, що саме від нього можна очікувати етичних дій в інтересах України, порівняно з рештою органів влади і посадовців. Такий висновок ґрунтується на питанні: "Зараз я запитаю вас про кілька органів влади і посадових осіб. Будь ласка, визначте рівень вашої довіри до кожного з них".

Президент

Загалом 53% опитаних погоджуються з думкою, що від президента можна очікувати етичних дій, хоча 34% не поділяють цієї точки зору, а 10% не знають, як відповісти на це питання. Рівень довіри до спроможності президента діяти етично є вищим у Києві (65%), в північному (60%), північно-західному (72%), західному (84%) та південно-західному (77%) регіонах. Незгода з цією точкою зору більш очевидна у східному (44%), південному (49%) та центральному (44%) регіонах.

Результати досить рівномірно розподілилися по статям, віковим групам та освітнім рівням. Етнічні українці (55%) більш схильні поділяти цю точку зору, ніж етнічні росіяни (44%). Виборці, які відповіли, що Україна є демократичною державою (67%) і які більше вірять у ефективність голосування (71%), більше схильні довіряти президенту, ніж ті, хто поділяє протилежну точку зору (відповідно, 33% і 40%).

Серед інших груп, які погоджуються з цим твердженням - прихильники ринку (64%), економічні оптимісти (82%), виборці, які голосували за Кучму (87% порівняно з 18% серед виборців, які голосували за Симоненка і 45% тих, які голосували за інших кандидатів), і які краще поінформовані з політичних питань (60%).

Органи місцевої влади

Натомість лише 27% відповіли, що можна довіряти місцевому керівництву, 57% не згодні з ним твердженням, а 13% не знають, як відповісти на це питання. Значна кількість або більшість опитаних з усіх регіонів і більшість представників всіх вікових груп не згодні з цим твердженням.

Посадові особи центральних органів влади

Ще менше опитаних (23%) погоджуються з тим, що від посадових осіб центральних органів влади можна очікувати етичних дій, тоді як 54% не згодні з цим твердженням, а 20% не знають, як відповісти. Знову ж-таки, більшість опитаних, незалежно від віку, освіти, національності чи місця проживання, не згодні з цим твердженням. Виборці, які голосували за Кучму (36%-42%), ставляться до посадових осіб центральних органів влади краще, ніж виборці, які голосували за Симоненка (13%-68%).

Співвітчизники

Рівень очікування етичної поведінки від співгромадян є досить невисоким. Лише 38% опитаних погоджуються з тим, що від них можна чекати етичних дій, причому 35% не погоджуються з цим твердженням, а 24% опитаних не знають, як відповісти на це питання. Найохочіше погоджуються з цим твердженням люди старшого віку (43%-23%). Щодо інших

змінних, виборці, які вважають, що Україна є демократичною країною, більш схильні поділяти цю точку зору (43%), ніж ті, хто не вважає Україну демократичною країною (33%).

Корупція в органах влади вважається поширеною і дуже серйозною

Майже всі українці (88%) відповіли, що корупція в органах влади є поширеною, а 62% вважають, що вона є дуже поширеною. Цю точку зору поділяють усі частини суспільства.

Крім того, 90% опитаних вважають, що корупція в органах влади є серйозною проблемою, а 67% вважають її дуже серйозною проблемою.

При цьому більшість опитаних (56%) вважають, що більшість українців сприймають корупцію як факт життя. Це особливо стосується опитаних віком до 45 років (65%), і менш типово серед вікової групи від 45 і більше років (46%). Мешканці міст більш схильні поділяти цю точку зору (61%), ніж мешканці сіл (47%).

Серед тих, хто вважає, що більшість людей сприймають корупцію як факт життя (N=666), 63% відповіли, що таке ставлення дуже сприяє поширенню владної корупції, і ще 16% відповіли, що таке ставлення дещо сприяє цьому явищу. Лише 11% вважають, що таке ставлення має незначний вплив на проблему, або не має жодного впливу взагалі. На цій таблиці подано уявлення про рівні поширення корупції в українських інституціях.

Таблиця 15. Уявлення про поширення корупції в українських інституціях¹⁵

Інституція / Посадова особа	Дуже поширена	Досить поширена	Трапляється досить рідко	Трапляється дуже рідко
Кабінет міністрів	28%	37%	8%	2%
Урядовці	40%	38%	4%	1%
Українські банки	25%	30%	11%	2%
Приватні підприємці	25%	31%	14%	4%
Іноземні бізнеси	14%	21%	18%	6%
Верховна Рада	35%	35%	7%	2%
Адміністрація Президента	26%	30%	12%	4%
Міліція	45%	32%	5%	2%
Судді	34%	35%	8%	2%
Церква	7%	10%	18%	34%
Податківці	48%	30%	3%	1%
Митники	53%	27%	3%	1%
Обрані місцеві посадовці	34%	35%	7%	3%
Вчителі	8%	17%	19%	35%

¹⁵ Наскільки поширеною є, на вашу думку, корупція у кожному з названих мною органів чи груп: дуже поширеною, досить поширеною, досить рідкісною чи дуже рідкісною?

Кабінет міністрів

Як ви бачили вище, більшість респондентів схильні не довіряти Кабінету міністрів. Тут ми бачимо, що 65% опитаних вважають, що корупція принаймні досить поширена в цьому органі влади (28% - дуже поширена / 37% - досить поширена). Ця типова точка зору поширена серед усіх основних груп населення. Навіть групи, найоптимістичніше налаштовані щодо поставлених раніше питань, відповіли, що корупція є поширеною в Кабінеті міністрів.

Урядовці

Урядовці загалом сприймаються ще менш позитивно: 78% опитаних відповіли, що корупція серед них є поширеним явищем (40% - дуже / 38% - досить поширеним). Знову ж-таки, цю точку зору поділяють усі групи населення.

Українські банки

Банки не гарантовані від негативного ставлення українців до багатьох інституцій, що працюють в державі. Хоча 29% опитаних не змогли дати відповіді на це питання, 55% відповіли, що корупція в банках є поширеним явищем (25% - дуже / 30% - досить поширеним). Лише 13% вважають, що корупція в банках - рідкість. Цю думку поділяють респонденти незалежно від ринкової орієнтації (52% проринкових виборців і 61% прихильників центрального планування).

Приватні підприємці

Схожим є і сприйняття рівня корупції серед приватних підприємців: 56% опитаних відповіли, що корупція є поширеною в приватному секторі (25% - дуже поширеною / 31% - досить поширеною), 18% відповіли, що це рідкісне явище, а 23% не знали, як відповісти на це питання. Результати розподілилися досить рівномірно, і цю точку зору знову поділяють як більшість прихильників ринкової економіки (53%), так і більшість прихильників центрального планування (61%).

Іноземні бізнеси

Іноземні підприємницькі структури мають дещо кращий імідж - лише 35% опитаних вважають, що корупція є поширеною в цьому середовищі, 24% відповіли, що це явище трапляється рідко, а 38% відповіли "не знаю". Мешканці Криму (47%) і сходу (43%) більше за інших схильні вважати корупцію поширеним явищем. Особливих відмінностей у ставленні різних груп за віком, рівнем освіти чи національністю не виявлено. Скоріше відмінності залежать від різниці у філософії. Наприклад, ті, хто вважає, що Україна є демократичною країною (31%), менше схильні вважати, що корупція поширена серед іноземних бізнесів, ніж ті, хто вважає, що Україна не є демократією (45%).

Верховна Рада

В очах широкої громадськості (70%) корупція є поширеним явищем у Верховній Раді (35% - дуже / 35% - досить поширеним). Цю точку зору поділяють усі групи суспільства.

Адміністрація Президента Кучми

Загалом 56% опитаних відповіли, що корупція в Адміністрації Президента є поширеним явищем (26% - дуже / 30% - досить поширеним). Таке переконання є скоріше типовим для виборців, які не вірять у ефективність голосування (64%), ніж для тих, які вірять у ефективність голосування (49%). Звичайно, виборці, які голосували за Симоненка (73%), більше схильні поділяти цю точку зору, ніж виборці, які голосували за Кучму (43%).

Міліція

Більшість українців (77%) відповіли, що корупція в міліції є поширеним явищем. 45% опитаних заявили, що це явище є дуже поширеним. Більшість опитаних в усіх регіонах відповіли, що корупція в міліції є поширеним явищем.

Судді

Корупцію серед суддів поширеним явищем вважають 69% опитаних (34% вважають її дуже поширеним явищем). Знову ж-таки, люди єдині у своєму ставленні, оскільки рівень корупції оцінюється як високий усіма підгрупами.

Церква

Лише 17% вважають, що корупція поширена в церкві, тоді як 52% вважають, що це явище трапляється церковних колах рідко, а 28% опитаних не змогли відповісти на це питання. Відповіді розподілилися рівномірно.

Податківці

Корупція вважається особливо типовим явищем серед податківців: 48% опитаних вважають її дуже поширеною, а 30% - досить поширеною. Більшість опитаних в усіх регіонах і вікових групах, а також групах, визначених за вибором при голосуванні, поділяють цю точку зору.

Митники

Митники посідають "почесне" місце державних службовців, які вважаються найбільш корумпованими. 80% респондентів відповіли, що корупція є принаймні досить поширеним явищем на митницях (з них 53% відповіли, що корупція серед митників є дуже поширеною). Всі групи поділяють цю точку зору.

Обрані представники місцевої влади

Опитані "не пожаліли" і обраних представників місцевої влади. Загалом 69% відповіли, що корупція серед місцевого керівництва є поширеним явищем, з них 34% визначили її як дуже поширену. Жоден з регіонів не гарантований від корупції, оскільки більшість опитаних в усіх регіонах дали подібні відповіді.

Вчителі

Як і у випадку церкви, відносно менше (25%) опитаних вважають, що корупція серед вчителів є поширеним явищем. Лише 8% відповіли, що вона є дуже поширеною. Відповіді розподілилися рівномірно.

Погляд з Криму

Вступ

Щоб одержати більш точну оцінку громадської думки на Кримському півострові, ми зробили додаткову вибірку з 244 респондентів, щоб довести загальний розмір вибірки до 300 осіб на регіон. Респонденти вибиралися довільно з урахуванням статистики населення. Величина похибки для довільної вибірки $N=300$ становить 5.8 процентних пунктів при вірогідності 95%.

Інтерес до політики

Інтерес до політики (47% - цікавляться, 50% - не цікавляться) приблизно співпадає з показниками, одержаними на загальнонаціональному рівні (50% і 49%). Тут також чоловіки більше цікавляться політикою, ніж жінки. Розрив між молодими і старими у Криму є навіть очевиднішим, ніж загалом по країні. Наприклад, лише 31% опитаних віком від 18 до 24 (порівняно з 41% загалом по країні) і 66% опитаних віком від 65 років і старіших (48% загалом по країні) цікавляться політикою.

Масове незадоволення

Як ми бачили загалом по країні, більшість кримчан (91%) незадоволені ситуацією в Україні. Причини незадоволення є дзеркальним відображенням загальнодержавних настроїв: низький рівень життя (52%); безробіття (38%); убога економіка (17%); несвоєчасні виплати заробітної плати і пенсій (16%), а також висока вартість квартплати і комунальних послуг (15%) займають найперші місця у списку причин незадоволення. Більшість кримчан вважають, що прискорення економічного розвитку (21%) і ліквідація безробіття (17%) мають стати найвищими пріоритетами для політиків.

Найбільше з опитаних підтримують центральне планування

На відміну від країни в цілому, де найбільше з опитаних (36%) сьогодні підтримують ринкову економіку, 36% в Криму віддають перевагу централізованій плановій економіці і лише 30% виступають за ринкову економіку. 26% віддають перевагу поєднанню обох підходів. Ця дихотомія пов'язана з віком опитаних, оскільки більшість молодших за 45 років підтримують ринкову економіку (73%), а майже стільки ж тих, кому за 45 років, підтримують центральне планування (69%). Чоловіки (34%) більше схильні підтримувати ринковий підхід, ніж жінки (27%).

Як і загалом по країні, більшість опитаних вважають, що до ринкової економіки необхідно просуватися постійними, але малими кроками (37%). Ще 24% вважають, що до ринку треба йти якомога скоріше, а 21% взагалі не бажають, щоб країна рухалась до ринку.

За п'ятизначною шкалою (1 = повністю ринкова економіка, 5 = повний державний контроль) Крим виразив дещо більшу прихильність до державного контролю (3.18), ніж країна взагалі (3.03). Молодь є найбільш проринковою (2.8 серед опитаних віком від 18 до 34 років; 3.2 серед опитаних віком від 35 до 54 років; 3.8 серед тих, кому від 55 до 64 років, і 3.5 серед тих, кому 65 і більше років).

Погляди на економіку

- Більшість кримчан поділяють загальнодержавну точку зору, що реформи просуваються надто повільно (44%), або не просуваються взагалі (30%). Лише 12% вважають, що стан української економіки покращиться наступного року (в порівнянні з 16% в цілому по країні), 39% вважають, що він погіршиться, а 33% гадають, що він залишиться без змін. Опитані віком від 18 до 24 років оцінюють стан української економіки особливо оптимістично (21% - покращиться), а ті, кому 65 і більше років (3%) проявляють найменший оптимізм.
- На прохання назвати владну структуру, яка, найімовірніше, може вирішити економічні проблеми, що постануть перед країною наступного року, Крим менше, ніж країна в цілому, сподіватися на будь-які загальнонаціональні інститути. Однак кримчани покладають дещо більше надії на місцеві органи влади.

Таблиця 16. Орган влади, найімовірніше здатний вирішити економічні проблеми¹⁶

	Крим	Україна
Президент	23%	30%
Кабінет міністрів	9%	12%
Верховна Рада	4%	5%
Судова влада	1%	1%
Місцеві органи влади	9%	4%
Всі з них	11%	15%
None of them	24%	18%

- Відповідаючи на питання про те, кому вони найбільше довіряють у питаннях економіки, ще менше опитаних демонструють довіру: 22% - Президенту; 8% - Кабінету міністрів; 3% - Верховній Раді; 1% - судовій владі; 6% - місцевій владі; 3% - всім з них; 31% - нікому з них, 23% - "не знаю".
- Крим надає такого ж значення іноземним інвестиціям, як і Україна загалом. 46% вважають, що іноземні інвестиції є дуже важливими або досить важливими для економічного відродження України, а 41% надають іноземним інвестиціям меншого значення.

Погляди на політичне середовище

- Як і стосовно економічних реформ, більшість опитаних вважають, що політичні реформи здійснюються надто повільно (33%), або не йдуть взагалі (25%).
- Крим менше схильний (20%), ніж Україна в цілому (31%) вважати, що Україна є демократичною країною. Віра в демократичність України є найвищою серед опитаних віком від 18 до 24 років (38%) і від 25 до 34 років (27%).

¹⁶ Якщо взяти лише Президента, Кабінет міністрів, Верховну Раду, судову владу та органи місцевої влади, який з цих органів, на вашу думку, найбільше спроможний вирішити економічні проблеми, що постануть перед Україною наступного року?

- Крим дещо менше, ніж Україна взагалі (24% проти 30%) схильний вважати, що президентські вибори 1999 року сприяли зміцненню демократії в Україні. Настільки ж регіон схильний вважати (22% проти 23%), що вибори зашкодили розвитку демократії. Однак кримчани більш схильні стверджувати, що вибори не принесли ні користі, ані шкоди демократії (27% проти 17%).
- Ефективність голосування в регіоні співставна (і навіть дещо вища), ніж в цілому по країні. Загалом в Криму 43% (40% по країні) погоджуються, що голосування дає таким людям, як вони, можливість впливати на процес прийняття рішень у країні.
- Як і решта населення країни, більшість (67%) погоджується з твердженням, що "Іноді політика є настільки складною, що такі люди, як я, не можуть зрозуміти, що відбувається насправді", і 71% опитаних згодні, що "Такі люди, як я, мало впливають, або не впливають взагалі, на те, що діється в Україні".
- Дещо менше кримчан (31% порівняно з 38%) відповіли, що мають багато чи достатньо інформації про політичні події в Україні. Чоловіки і опитані віком від 45 до 64 років вважають, що вони краще поінформовані.
- Ще менше (25%) мають принаймні певний обсяг інформації про економічні події в Україні (30% по країні). Знову ж-таки, чоловіки вважають, що вони поінформовані краще, ніж жінки.
- Більш ніж троє з чотирьох (78%) відповіли, що збираються голосувати у парламентських виборах 2002 року – приблизно стільки ж, як і загалом по країні. Найбільше впевнені у своїй готовності взяти участь у голосуванні виборці віком понад 35 років. Жінки (81%) частіше збираються голосувати, ніж чоловіки (75%).
- Кримчани більше, ніж решта населення країни, схильні вважати, що політичні партії є необхідними для демократії в Україні (63% проти 56%). Цієї точки зору найменше схильні дотримуватися виборці віком від 18 до 24 років (49%). Вони ж більш схильні вважати, що вибори на багатопартійній основі мають важливе значення (74% проти 13%).
- Респонденти у даному регіоні більш схильні вважати (30% проти 22%), що Комуністична партія найкраще представляє їх погляди. Ще 27% опитаних відповіли, що їх погляди не представляє жодна з партій.

Президентські вибори 1999 року

- Лише 14% заявили, що не голосували принаймні в одному з турів виборів 1999 року. 68% виборців-кримчан відповіли, що вони брали участь у голосуванні в обох турах виборів 1999 року, 10% відповіли, що голосували лише в першому турі, 7% - що лише в другому турі, а 14% - що не голосували взагалі. **Загалом по країні, 75% виборців заявили, що голосували в обох турах.** Жінки (72%) частіше, ніж чоловіки (63%) відповідали, що брали участь в обох турах.
- Симоненко (41%) одержав невелику перемогу над Кучмою (39%) в Криму в першому турі президентських виборів. Серед інших кандидатів найбільше голосів одержала Вітренко (5%). В другому турі Кучма переміг у регіоні з рахунком 51% до 43. З тих, хто в першому турі голосував за одного з решти кандидатів, 57%

проголосували в другому турі за Кучму, а 35% - за Симоненка. Як і скрізь, кримчани заздалегідь прийняли рішення щодо голосування.

- Економічна ситуація (39%) виявилася важливішим аргументом, ніж програми соціальної допомоги (31%) у визначенні вибору в першому турі голосування. Так само важливими були платформа кандидата (34%) і його особисті якості (33%).
- На питання щодо засобу, який найбільше вплинув на формування їх рішення щодо голосування, респонденти назвали телевізійні дебати (21%), за ними – партійну платформу (12%) і точку зору когось з родичів (10%).
- Менше (26% в Криму проти 35% по країні) опитуваних зазначили, що позиція кандидата в президенти щодо світових організацій – таких як Всесвітній Банк і Міжнародний валютний фонд – мала важливе значення для їх вибору.
- Як видно з таблиці, поданої нижче, Крим і країна загалом мають подібні погляди на вибори.

Таблиця 17. Оцінка справедливості виборів¹⁷

	Крим		Україна	
	Справедливі і чесні	Несправедливі і нечесні	Справедливі і чесні	Несправедливі і нечесні
Вибори взагалі	39%	45%	41%	43%
Кампанія	37%	42%	32%	50%
Жовтень - підготовка/адмініструв.	44%	32%	43%	35%
Листопад - підготовка/адмініструв.	39%	36%	40%	38%
Жовтень – підрахунок голосів/повідомлення результатів	39%	34%	41%	31%
Листопад - підрахунок голосів/повідомлення результатів	39%	35%	40%	31%

- Тут, також, Центральна виборча комісія одержала найбільше визнання свого внеску у забезпечення справедливості і чесності виборів (26%). Президент Кучма (18%) і організована злочинність (10%) одержали найбільше звинувачувань від тих, хто вважав, що вибори не були справедливими і чесними.

¹⁷ Говорячи про президентські вибори 1999 року, наскільки, на вашу думку, вони були чесними і справедливими: президентські вибори 1999 року взагалі; передвиборна кампанія; підготовка і адміністрування виборів у жовтні; підготовка і адміністрування виборів у листопаді; підрахунок голосів і повідомлення результатів виборів після першого туру; підрахунок голосів і повідомлення результатів після другого туру?

- В Криму (68%), як і по країні взагалі (67%), більшість опитаних заявили, що вибори були організовані добре. Крім того, наші респонденти поставили вищі оцінки роботі своїх виборчих дільниць, ніж територіальним виборчим комісіям чи ЦВК. Більшість (54%) має принаймні певний рівень впевненості у доброчесності працівників місцевих виборчих дільниць, хоча лише 37% впевнені у доброчесності працівників ЦВК.
- Більшість (61%) опитаних вважають, що їх місцеві виборчі дільниці попрацювали відмінно або добре, щоб забезпечити справедливість виборчого процесу для всіх кандидатів. На загальнонаціональному рівні цей показник становить 57%.
- Щодо їх власного досвіду голосування, більшість опитаних відповіли, що вони (93%) одержали запрошення прийти і проголосувати від керівника виборчої дільниці; 76% вважають, що працівники виборчих дільниць поважали їх права як виборців, а 91% повідомили, що їх імена і особиста інформація вже були занесені до реєстру виборців на виборчій дільниці, де вони голосували. В Криму, як і по країні взагалі, більшість виборців заявили, що вони розуміють виборчий процес принаймні на певному рівні (87%). Як і загалом по країні, найбільшими проблемами при голосуванні були названі зовнішня кількість кандидатів і партій і замало інформації про кандидатів та партії.
- Мало хто (3%) повідомив про спроби вплинути на його волевиявлення чи волевиявлення когось з його знайомих (10%), переконуючи їх голосувати за певного кандидата і обіцяючи якусь іншу винагороду, ніж ту, яка передбачалася політичною платформою. Продукти харчування, алкогольні напої та гроші були найбільш поширеними формами винагород. Так само, лише 3% опитаних непокоїлися через можливі негативні наслідки для них особисто чи для інших (7%), якщо вони не проголосують за певного кандидата. Як і загалом по країні, основним був страх втратити роботу (65% в Криму і 75% по країні загалом).
- Досить багато (28%) з опитаних вважають, що ціни на основні продукти навмисно трималися на низькому рівні, якість державних послуг покращувалася, проводилися громадські роботи з метою впливу на результат виборів. Серед таких респондентів 43% вважають, що такі заходи мали принаймні деякий вплив на те, як вони проголосували. Це набагато більше, ніж загалом по країні (19%).
- В Криму телевізійні програми новин були джерелом номер один щодо інформації про процедуру голосування (32%); за ними йшла телепрограма "Вибори – 99" (26%). Оголошення державної служби (ОДС) про процедуру голосування дивилися в Криму так само широко (44%), як і по країні в цілому, і більшість (69%) вважає, що вони були корисними. Лише 32% опитаних чули ОДС по радіо, порівняно з 37% опитаних по Україні, однак 71% з них вважають ОДС корисними. Як ми бачили у загальнонаціональному опитуванні, дещо більша кількість (47%) дивилася сюжету "Просто проголосуй!". Загалом ОДС мали позитивний вплив на явку виборців.
- Загалом кримчани вважають, що комп'ютеризація підрахунку голосів і повідомлення про результати виборів підвищила б рівень їх довіри до виборчого процесу. Лише 8% відповіли, що такий захід призвів би до зниження рівня їх довіри, 46% відповіли, що їх довіра зростає, 11% - що це ніяк не вплинуло б на рівень їх довіри до виборчого процесу, а 32% відповіли "не знаю".

- Хоча кримчани вдвічі частіше, ніж українські виборці загалом, повідомляли про те, що особисто бачили певні порушення виборчого законодавства під час першого туру виборів, кількість таких респондентів залишається дуже малою (6% проти 3%). Менше (3%) були свідками порушень під час другого туру. Найчастіше йшлося про порушення, пов'язані з "родинним голосуванням" і тим, що дозволяли голосувати виборцям, які не мали відповідних документів. Жоден з опитаних не повідомив офіційні органи про помічені порушення.
- Загалом 31% опитаних у Криму повідомили про помічені порушення у адмініструванні виборів 1999 року в порівнянні з 34% по країні.
- У Криму 13% відповіли, що бачили, як державні службовці, особливо директори, агітували за Президента Кучму

Засоби масової інформації

- Більшість кримчан (78%) вважають, що для ЗМІ важливо аналізувати відмінності між кандидатами і політичними партіями з різноманітних питань, щоб допомогти громадськості краще зрозуміти ці відмінності.
- 70% опитаних відповіли, що вони одержали достатньо інформації про кандидатів, щоб зробити поінформований вибір на президентських виборах 1999 року. Однак їх думки розділилися щодо того, чи були ЗМІ вільні забезпечувати глибоке висвітлення інформації про різних кандидатів (32%), чи зазнавали тиску з боку зовнішніх сил, які намагалися примусити ЗМІ не подавати глибокої інформації (35%). Ще 32% опитаних відповіли, що не знають, чи були ЗМІ вільні, чи ні. На загальнонаціональному рівні менше опитаних (25%) вважають, що ЗМІ були вільні.
- Як і решта населення, кримчани покладаються на телебачення. Приблизно кожен п'ятий (19%) кримчанин читає газети щодня; 79% щодня дивляться теленовини, і 48% щодня слухають новини по радіо.
- На прохання оцінити об'єктивність повідомлень засобів масової інформації про події в Україні, виборці назвали найбільш об'єктивним канал УТ-3/ІНТЕР (41% в Криму і 40% по країні). Однак місцеве телебачення (34% в Криму і 16% по Україні) вважається більш об'єктивним, ніж УТ-2/1+1, УТ-1 та державне радіо.

Таблиця 18. Об'єктивність ЗМІ¹⁸

	Об'єктивні	Не об'єктивні	Те й інше
УТ 1	20%	40%	8%
УТ 2/1+1	33%	39%	5%
УТ 3/ІНТЕР	41%	33%	7%
СТБ/ВІКНА	8%	15%	2%
ІСТV/ВІСТІ	8%	15%	2%
ТЕТ	★	8%	1%
Новий Канал	★	9%	1%
TV-6	7%	15%	★
РТР	17%	13%	1%
TV – Центр	2%	8%	1%
Місцеве телебачення	34%	26%	7%
Державне радіо	22%	28%	4%
Недержавне радіо	12%	19%	3%

Свобода вибору при голосуванні

- Крим (39%) дещо більше, ніж Україна загалом (32%) схильний вважати, що військових певним чином примушували голосувати за певних кандидатів чи партії у виборах 1999 року. Виборці, які голосували за Симоненка (50%) частіше були переконані в цьому, ніж виборці, які голосували за Кучму (31%). Загалом 87% опитаних вважають, що службовців примушували голосувати за Кучму.
- Дещо менше (29%) опитаних вважають, що державних службовців і працівників бюджетних установ примушували голосувати. Знову ж-таки, виборці, які голосували за Симоненка (38%), більш схильні підтримувати цю точку зору, ніж виборці, які голосували за Кучму (22%). У цьому випадку також 93% опитаних вважають, що таке голосування відбувалося на користь Кучми.
- Лише 3% опитаних відповіли, що їх особисто примушували чи закликали голосувати за якогось певного кандидата. Всі ці дев'ять осіб повідомили, що їх переконували голосувати за Кучму.
- Більшість (73%) вважають, що таке обов'язкове голосування мало значний (47%) чи дуже великий (26%) вплив на результати виборів.

¹⁸ А зараз я запитаю вашу думку про те, як наші засоби масової інформації висвітлюють події в нашій країні. Щодо кожного із зазначених засобів масової інформації, будь ласка, визначте, чи є їх висвітлення подій всередині країни об'єктивним чи не об'єктивним.

Інформація про Конституцію

- Кримчани мали дещо більше інформації (33% - від "дещо" до "багато"), ніж решта виборців (28%). Як ми бачили і в загальнонаціональному опитуванні, чоловіки вважають, що вони краще поінформовані, ніж жінки, і рівень поінформованості скорочується з віком. Кримчани також більш схильні (38% проти 26%) вважати, що можна легко знайти інформацію про Конституцію.

НУО

- Більшість виборців (54%) вважають, що громадяни України мають можливість об'єднуватися у групи чи створювати асоціації без впливу уряду.
- Навіть менше, ніж по країні загалом (17% проти 21%) вважають, що такі організації є необхідними або дуже потрібними.

Захист прав і свобод

- Єдиною суттєвою відмінністю між загальнонаціональним опитуванням і опитуванням в Криму є відносно більша важливість для кримчан захисту прав меншин (84% в Криму і 74% по країні).

Таблиця 19. Наскільки важливою є повага до цих прав?

	Дуже/ Дещо важлива	Не дуже / Зовсім не важлива
Регулярне проведення чесних виборів	91%	5%
Приватна власність захищається законом	91%	4%
Свобода віросповідання	86%	11%
Можливість вибору між кількома кандидатами і партіями при голосуванні	87%	11%
Права меншин захищені	84%	10%
Право публічно критикувати владу захищене	61%	32%
Громадяни мають право створювати політичні партії	47%	47%
Створення асоціацій (спілок) без владного втручання	41%	50%

Довіра до інституцій і посадових осіб

- Як показує наведена нижче таблиця, кримчани менше довіряють більшості з інституцій і посадових осіб, ніж країна в цілому. Помітним виключенням є Петро Симоненко.

Таблиця 20. Рівні довіри до українських інституцій та посадових осіб¹⁹

Інституція/ Посадова особа	Крим		Україна	
	Дуже/ досить довіряю	Не дуже/ Взагалі не довіряю	Дуже/ Досить довіряю	Не дуже/ Взагалі не довіряю
Церква	62%	21%	64%	18%
Українська армія	59%	28%	68%	16%
Леонід Кучма	40%	46%	49%	40%
СБУ	49%	36%	48%	27%
Конституційний Суд	43%	37%	43%	29%
Кабінет міністрів	27%	57%	37%	50%
Адміністрація Президента	28%	57%	37%	48%
Національний Банк	26%	52%	30%	37%
Місцева влада	32%	61%	30%	57%
Петро Симоненко	37%	46%	27%	56%
Верховна Рада	27%	62%	22%	67%
Політичні партії	9%	68%	16%	64%
Олександр Мороз	9%	44%	16%	64%
Наталія Вітренко	12%	60%	16%	65%
Євген Марчук	11%	66%	16%	62%
Олександр Ткаченко	10%	60%	8%	71%

¹⁹ Я запитаю вас про кілька органів влади та посадовців. Будь ласка, скажіть, наскільки ви довіряєте кожному з них – дуже довіряєте, досить довіряєте, не дуже довіряєте, чи не довіряєте взагалі.

Довіра до судової системи

- Кримчани не надто вірять, що суди (36% - довіряють, 55% - не довіряють), прокуратура (39% - 51%) і міліція (32%-62%) ставляться до людей справедливо, приймаючи рішення.

Етика і корупція

- Більшість (49%) погоджується, що можна сподіватися, що президент діятиме етично і в інтересах України, хоча 39% опитаних не згодні з цим твердженням.
- Менше опитаних (35%) погоджуються з тим, що представники місцевих органів влади можуть діяти етично, а 51% не поділяють цю точку зору.
- Посадові особи центральних органів влади (28%) викликають менше за все довіри у цьому сенсі.
- Лише 36% вважають, що від співгромадян можна очікувати, що вони діятимуть етично і в інтересах України.
- Майже всі (94%) вважають, що корупція в органах влади є принаймні досить поширеною, а 66% вважають, що вона є дуже поширеною. Більшість (96%) опитуваних вважають, що корупція є серйозною проблемою, а 72% відповіли, що громадяни сприймають корупцію як факт життя. Більшість з них (80%) вважають, що таке сприйняття корупції значною мірою сприяє існуванню державної (офіційної) корупції.

Рівень корумпованості окремих інституцій

Таблиця 21. Наскільки поширена корупція у різних інституціях і групах²⁰

Інституція/ Група	Трапляється дуже/досить часто	Трапляється дуже/досить рідко
Кабінет міністрів	72%	8%
Урядовці	83	3
Українські банки	66	7
Приватні підприємці	56	24
Іноземні бізнеси	45	23
Верховна Рада	76	7
Адміністрація Президента	71	9
Міліція	83	6
Судді	78	10
Church	25	43
Податківці	88	4
Митники	85	6
Обрані представники місцевої влади	71	13
Вчителі	23	54

²⁰ Будь ласка, оцініть, наскільки, на вашу думку, корупція поширена серед представників кожного з названих органів чи груп: випадки корупції трапляються дуже часто, досить часто, досить рідко чи надзвичайно рідко?

Погляд з Києва

Вступ

З метою одержання більш точної оцінки громадської думки у Києві, ми збільшили кількість респондентів на 40 осіб до одержання загальної розміру вибірки по регіону до 100 осіб. Респонденти вибиралися довільно з урахуванням статистики населення. Величина похибки для довільної вибірки N=100 становить і процентних пунктів при вірогідності 95%.

Інтерес до політики

Рівень зацікавленості політикою (64% цікавляться політикою, 36% - не цікавляться) є набагато вищим за загальнонаціональний рівень (50%-49%). У цьому випадку чоловіки (67%) цікавляться політикою не більше за жінок (62%). Як видно з результатів опитування у Криму, розрив між молодими і старими є навіть більш очевидним у Києві, ніж загалом по країні. Лише 33% опитаних віком від 18 до 24 років цікавляться політикою (порівняно з 41% загалом по країні).

Масове незадоволення

Як ми бачили загалом по країні, більшість киян (87%) незадоволені ситуацією в Україні. Причини незадоволення є дзеркальним відображенням настроїв у країні загалом: низький рівень життя (51%); безробіття (21%); убога економіка (17%); несвоєчасні виплати заробітної плати і пенсій (10%), а також висока вартість квартплати і комунальних послуг (10%) займають найперші місця у списку причин незадоволення. На думку опитаних, нагальними кроками щодо покращення становища в Україні є прискорення економічного розвитку (29%), зміна керівництва країною (14%), ліквідація безробіття (12%) та підвищення заробітної плати і пенсій (11%).

Більшість опитаних підтримують ринкову економіку

На відміну від решти країни, де розвиток ринкової економіки в Україні підтримують 36% опитаних, більшість (58%) киян висловлюються на користь ринкової економіки. Лише 20% віддають перевагу центральному плануванню і 15% віддають перевагу поєднанню обох підходів. Більшість представників усіх вікових груп за виключенням тих, кому 65 і більше років, підтримують ринковий підхід.

Київ знову відрізняється від решти країни щодо оцінки бажаних темпів ринкових перетворень в Україні. 46% киян вважають, що Україна повинна просуватися до ринку якомога скоріше, а 30% віддають перевагу постійним малим крокам. Загалом по країні найбільшу підтримку одержала ідея просування України до ринкової економіки постійними малими кроками (32%). Ще 26% опитаних по країні вважають, що до ринку треба переходити якомога скоріше, а 17% не вважають, що перехід до ринкової економіки потрібен взагалі.

За п'ятизначною шкалою (1 = повністю ринкова економіка, 5 = повний державний контроль) Київ виражає набагато більшу прихильність до ринкової економіки (2.56), ніж країні в цілому (3.03).

Погляди на економіку

- Більшість опитаних у Києві поділяють загальнонаціональну точку зору щодо того, що економічні реформи відбуваються надто повільно (61%), або не відбуваються взагалі (22%). Вони дещо оптимістичніше сприймають короткострокові перспективи української економіки, оскільки 26% опитаних вважають, що її стан покращиться наступного року (порівняно з 16% загалом по країні). 29% опитаних вважають, що в майбутньому стан економіки погіршиться, а 35% вважають, що він залишиться без змін.
- Київ покладає більше надії щодо вирішення економічних проблем, що постануть перед державою наступного року, на президента (31%) радше ніж на будь-яку іншу гілку влади. Лише 1% опитаних більше сподівається у цьому на місцеву владу.

Таблиця 22. Орган влади, найімовірніше здатний вирішити економічні проблеми²¹

	Київ	Україна
Президент	31%	30%
Кабінет міністрів	17%	12%
Верховна Рада	13%	5%
Судова влада	3%	1%
Місцева влада	1%	4%
Всі з них	11%	15%
Жоден з них	16%	18%

- Кияни також більш за все схильні довіряти президенту у питаннях економіки: 38% - Президент; 13% - Кабінет міністрів; 12% - Верховна Рада; 1% - судова влада; 1% - місцева влада; 3% - всі з них; 22% - жоден з них. 10% опитаних відповіли "не знаю".
- Київ надає набагато більше ваги іноземним інвестиціям, ніж Україна в цілому. Загалом 66% опитаних відповіли, що іноземні інвестиції є дуже важливими чи досить важливими для економічного відродження України (45% по країні загалом), і лише 23% надають іноземним інвестиціям менше значення (35% по країні загалом).

Погляди на політичне середовище

- Як і щодо економічних реформ, більшість опитаних вважає, що політичні реформи відбуваються надто повільно (51%), або не відбуваються взагалі (16%).
- Київ (29%) подібний до решти країни (31%) своїми уявленнями про те, чи є Україна демократичною державою.

21 Якщо взяти лише Президента, Кабінет міністрів, Верховну Раду, судову владу та органи місцевої влади, який з цих органів, найбільше спроможний вирішити економічні проблеми, що постануть перед Україною наступного року?

- Київ більшою мірою, ніж решта країни (41% проти 30%) схильний вважати, що президентські вибори 1999 року сприяли зміцненню демократії в Україні. Лише 19% опитаних вважають, що вибори зашкодили демократії.
- Сприйняття ефективності голосування у Києві є дещо вищим за загальне по країні. Загалом, 49% у Києві (порівняно з 40% по країні) погоджуються з твердженням, що голосування дає таким людям, як вони, можливість впливати на процес прийняття рішень у країні.
- Як і решта виборців, більшість киян (55%) згодні з твердженням "Іноді політика є настільки складною, що такі люди, як я, не можуть зрозуміти, що ж відбувається насправді", і 67% опитаних погоджуються з твердженням "Такі люди, як я, мало впливають, або не впливають взагалі, на те, що діється в Україні".
- Дещо менше киян (30% порівняно з 38% загалом по країні) відповіли, що вони мають багато чи достатньо інформації про політичні події в Україні. Навіть менше (19%) мають принаймні деякий обсяг інформації про економічні події в Україні (30% загалом по країні).
- Більш ніж вісім з десяти опитаних (84%), відповіли, що збираються голосувати під час парламентських виборів 2002 року.
- Кияни більше, ніж українці загалом, схильні вважати, що політичні партії є необхідними для української демократії (73% проти 56%). Також зареєстровано потужну підтримку виборів на багатопартійній основі (72% вважають такі вибори важливими).
- Три партії – Демократична партія України *****(13%), Комуністична партія (11%) і Соціал-демократична партія України (об'єднана) (10%) одержали найбільше згадок як сили, що виражають погляди й інтереси мешканців Києва. Це - нижчий рівень підтримки, ніж Комуністична партія одержує загалом по країні. Ще 27% опитаних відповіли, що жодна з партій не репрезентує їх поглядів.

Президентські вибори 1999 року

- 74% виборців-киян відповіли, що вони брали участь у голосуванні в обох турах виборів 1999 року, 5% відповіли, що голосували лише в першому турі, 7% - що лише в другому турі, а 14% - що не голосували взагалі.
- В першому турі президентських виборів Кучма одержав майже більшість голосів (47%), а Симоненко – усього 6% голосів. Вітренко і Мороз одержали по 13%, а Марчук набрав 9% голосів. В другому турі Кучма здобув перемогу в регіоні з рахунком 77%-14%. Як ми бачили деінде, кияни заздалегідь визначилися щодо голосуванні (61% - принаймні за три місяці до першого туру).
- Економічна ситуація (39%) мала більший вплив на голосування у першому турі, ніж програми соціальної допомоги (15%). Платформи кандидатів (38%) важили більше, ніж їх особисті якості (29%).
- Телевізійні дебати (35%) виявилися набагато важливішим засобом формування рішення щодо голосування. Далі, в порядку зменшення важливості, йшли точка зору

іншого члена родини (10%), партійна платформа (8%), телевізійна реклама (8%) і репортажі, які транслювалися по телебаченню (7%). Безпосередні контакти з виборчими штабами мали лише незначний вплив, оскільки охоплювали лише 13% опитаних.

- Набагато більше опитаних (56% проти 35%) відповіли, що позиції кандидатів у президенти щодо таких всесвітніх організацій, як Всесвітній Банк та Міжнародний валютний фонд мали важливе значення для їх вибору.
- Як показує наведена нижче таблиця, Київ і решта країни демонструють подібні погляди на вибори. Проте Київ має більш позитивну точку зору на процес підрахунку голосів і оголошення результатів.

Таблиця 23. Оцінка справедливості виборів²²

	Київ		Україна	
	Справедливі і чесні	Несправедливі і нечесні	Справедливі і чесні	Несправедливі і нечесні
Вибори взагалі	46%	44%	41%	43%
Кампанія	33%	57%	32%	50%
Жовтень – підготовка / адміністрування	43%	43%	43%	35%
Листопад – підготовка / адміністрування	39%	44%	40%	38%
Жовтень – підрахунок голосів/ повідомлення результатів	52%	25%	41%	31%
Листопад - підрахунок голосів/ повідомлення результатів	55%	21%	40%	31%

- Тут Центральна виборча комісія (ЦВК) також одержала найбільше визнання свого внеску у забезпечення справедливості і чесності виборів (41%). Президент Кучма (20%) і організована злочинність (18%) одержали найбільше звинувачувань від тих, хто вважав, що вибори не були справедливими і чесними.
- У Києві, як (68%), як і по країні взагалі (67%), більшість опитаних заявили, що вибори були організовані добре. На проханні оцінити роботу виборчих органів, мешканці Києва поставили трохи вищі оцінки своїм місцевим виборчим дільницям (57% - "добре" чи "відмінно"), ніж територіальним виборчим комісіям (47% - "добре")

21 Говорячи про президентські вибори 1999 року, наскільки, на вашу думку, вони були чесними і справедливими: президентські вибори 1999 року взагалі; передвиборна кампанія; підготовка і адміністрування виборів у жовтні; підготовка і адміністрування виборів у листопаді; підрахунок голосів і повідомлення результатів виборів після першого туру; підрахунок голосів і повідомлення результатів після другого туру?

чи "відмінно") чи ЦВК (53% - "добре" чи "відмінно"). Оцінка роботи ЦВК у Києві (53% - "добре" чи "відмінно") є значним відхиленням від загальної оцінки роботи ЦВК по країні (38% - "добре" чи "відмінно"). На питання про довіру до доброчесності керівництва, мешканці Києва виражають вищу довіру працівникам місцевих виборчих дільниць (57%), ніж керівництву ЦВК (43%).

- Більшість опитаних (50%) вважають, що їх місцеві виборчі дільниці попрацювали відмінно або добре, щоб забезпечити справедливість виборчого процесу для всіх кандидатів. Це дещо нижче за загальнонаціональний рівень (57%).
- Щодо їх власного досвіду голосування, більшість опитаних відповіли, що вони (93%) одержали запрошення прийти і проголосувати від керівника виборчої дільниці; 82% вважають, що працівники виборчих дільниць поважали їх права як виборців, а 92% повідомили, що їх імена і особиста інформація вже були занесені до реєстру виборців на виборчій дільниці, де вони голосували. Тут, як і загалом по країні, більшість виборців відповіли, що вони розуміють виборчий процес принаймні на певному рівні (94%). Як і загалом по країні, найбільшими проблемами при голосуванні були названі зовнішня кількість кандидатів і партій і замало інформації про кандидатів та партії.
- Мало хто (4%) повідомив про спроби вплинути на його чи її волевиявлення, або волевиявлення когось із його (її) знайомих (5%), переконуючи їх голосувати за певного кандидата і обіцяючи якусь іншу винагороду, ніж ту, яка передбачалася політичною платформою. Найчастіше у якості "спокуси" пропонувалися гроші. Так само, лише 2% опитаних непокоїлися через можливі негативні наслідки для них особисто чи для інших (8%), якщо вони не проголосують за певного кандидата.
- 28% опитаних киян вважають, що ціни на основні продукти навмисно трималися на низькому рівні, якість державних послуг покращувалася, проводилися ремонтні чи інші громадські роботи з метою впливу на результат виборів. Серед таких респондентів 15% вважають, що такі заходи мали принаймні деякий вплив на те, як вони проголосували.
- У Києві телепрограма "Вибори – 99" була джерелом номер один щодо інформації про процедуру голосування (54%). Оголошення державної служби (ОДС) про процедуру голосування дивилися в Києві так само широко (44%), як і по країні в цілому, і більшість (61%) вважає, що вони були корисними. Більше опитаних (9%) чули ОДС по радіо, порівняно з 37% опитаних по Україні. 71% з них вважають ОДС корисними. Як ми бачили у загальнонаціональному опитуванні, значно більша кількість опитаних (63%) дивилася сюжети "Просто проголосуй!". Хоча більшість опитаних (52%) відповіли, що ОДС не мали ніякого впливу на їх голосування, опитаних, які вважають, що ОДС мали позитивний вплив, більше, ніж тих, хто вважає, що цей вплив був негативним. (34% - більше, 12% - менше).
- Загалом кияни вважають, що комп'ютеризація підрахунку голосів і повідомлення про результати виборів підвищила б рівень їх довіри до виборчого процесу. Лише 6% відповіли, що такий захід призвів би до зниження рівня їх довіри, 58% відповіли, що їх довіра зростає б.
- Майже як і решта виборців, 4% респондентів-киян (3% по країні) відповіли, що вони особисто були свідками певних порушень виборчого законодавства під час першого

туру виборів. Менше (2%) були свідками порушень під час другого туру. Лише троє з опитаних повідомили офіційні органи про помічені порушення.

- Загалом 36% опитаних киян повідомили, що були свідками фальсифікацій у адмініструванні президентських виборів 1999 року, порівняно з 34% опитаних загалом по країні.
- У Києві лише 4% опитаних відповіли, що вони бачили, як державні службовці агітували за Президента Кучму.

Засоби масової інформації

- Більшість киян (71%) вважають, що для ЗМІ важливо аналізувати відмінності між кандидатами і політичними партіями з різноманітних питань, щоб допомогти громадськості краще зрозуміти ці відмінності.
- Загалом 73% опитаних відповіли, що вони одержали достатньо інформації про кандидатів, щоб зробити поінформований вибір на президентських виборах 1999 року. Однак значна кількість респондентів (46%) вважають, що ЗМІ зазнавали тиску з боку зовнішніх сил, які намагалися примусити їх не подавати глибокої інформації, і лише 28% опитаних вважають, що ЗМІ були вільні подавати таку інформацію. Ще 25% опитаних відповіли, що не знають, чи були ЗМІ вільні, чи ні. Трохи менше опитаних на національному рівні (25%) вважають, що ЗМІ були вільні.
- Як і решта населення країни, кияни покладаються на телебачення. Хоча приблизно кожен третій (36%) киянин щоденно читає газети; 75% щодня дивляться телевізійні новини, і 58% щодня слухають новини по радіо.
- На прохання оцінити об'єктивність повідомлень засобів масової інформації про події в Україні, виборці назвали найбільш об'єктивними телеканали УТ-3/ІНТЕР і УТ-2/1+1. Набагато більше киян, ніж мешканців інших регіонів можуть оцінити рівень об'єктивності телеканалів СТБ/Вікна, ICTV/Вісті, ТЕТ і "Нового каналу". Однак серед киян менше тих, хто може оцінити рівень об'єктивності місцевого телебачення.

Таблиця 24. Об'єктивність ЗМІ²³

	Об'єктивні	Не об'єктивні	Те й інше
УТ-1	30%	30%	14%
УТ-2/ 1+1	38%	37%	14%
УТ-3/ ІНТЕР	38%	35%	16%
СТБ/ Вікна	26%	28%	7%
ICTV/ Вісті	16%	22%	11%
ТЕТ	5%	18%	11%
"Новий канал"	18%	18%	7%
TV-6	7%	7%	6%
РТР	16%	12%	6%
TV Центр	7%	4%	6%
Місьцеве телебачення	8%	11%	7%
Державне телебачення	25%	33%	11%
Недержавне радіо	21%	10%	7%

Свобода вибору при голосуванні

- Київ (35%) дещо більше, ніж Україна загалом (32%) схильний вважати, що військових певним чином примушували голосувати за певних кандидатів чи партії у виборах 1999 року. З тих, хто вважає, що військові зазнавали примусу, 97% вважають, що ті голоси одержав Кучма.
- Приблизно стільки ж опитаних (33%) вважають, що державних службовців і працівників бюджетних установ примушували голосувати. Знову ж-таки, вважається, що ті голоси відійшли Кучмі (97%).
- Лише 2% (N=2) повідомили, що їх особисто примушували голосувати за когось. Обидва респонденти заявили, що їм було наказано голосувати за Кучму.
- Більшість (58%) вважають, що таке примусове голосування мало значний (49%) чи дуже великий (9%) вплив на результат виборів.

Інформація про Конституцію

- Кияни мали більше інформації (41% - "досить багато" чи "дуже багато"), ніж решта виборців (28%). Мешканці Києва більш схильні вважати (37% проти 26%), що інформація про Конституцію є легкодоступною.

23. А зараз я запитаю вашу думку про те, як наші засоби масової інформації висвітлюють події в нашій країні. Щодо кожного із зазначених засобів масової інформації, будь ласка, визначте, чи є їх висвітлення подій всередині країни об'єктивним чи не об'єктивним.

НУО

- Більшість опитаних (66%) відповіли, що громадяни України мають можливість об'єднуватися в групи та створювати асоціації без впливу влади.
- Кияни більшою мірою, ніж решта виборців (34% проти 21%) схильні вважати такі організації необхідними або дуже важливими.

Захист прав і свобод

- Єдиною суттєвою відмінністю між загальнонаціональним опитуванням і опитуванням у Києві є більш важливе значення, яке кияни надають можливості створювати політичні партії, асоціації чи спілки.

Таблиця 25. Наскільки важливою є повага до цих прав?

	Київ		Україна	
	Дуже/ досить важливою	Не дуже /взагалі не важливою	Дуже/ досить важливою	Не дуже/ взагалі не важливою
Регулярне проведення чесних виборів	94%	2%	88	6
Приватна власність захищається законом	90%	4%	87	6
Свобода віросповідання	86%	11%	84	11
Можливість вибору між кількома кандидатами і партіями при голосуванні	88%	11%	82	12
Права меншин захищені	76%	18%	74	16
Право публічно критикувати владу захищене	73%	20%	67	21
Громадяни мають право створювати політичні партії	74%	23%	50	39
Створення асоціацій (спілок) без владного втручання	67%	26%	56	37

Довіра до інституцій і посадових осіб

- Як показує наведена нижче таблиця, кияни мають іншу точку зору щодо низки інституцій і посадових осіб, ніж країна в цілому. Набагато вищим за загальнонаціональний є їх рівень довіри до Кабінету міністрів, Національного банку, Леоніда Кучми та Євгена Марчука.

Таблиця 26. Рівні довіри до українських інституцій та посадових осіб²⁴

Інституція/ Посадова особа	Київ		Україна	
	Високий/ Досить значний	Незначний / Відсутній	Високий/ Досить значний	Незначний / Відсутній
Церква	65%	17%	64%	18%
Збройні Сили України	73%	20%	68%	16%
Леонід Кучма	57%	39%	49%	40%
Служба безпеки України	48%	43%	48%	27%
Конституційний Суд	44%	38%	43%	29%
Кабінет міністрів	53%	44%	37%	50%
Адміністрація Президента	44%	49%	37%	48%
Національний банк	50%	32%	30%	37%
Місцева влада	31%	56%	30%	57%
Петро Симоненко	13%	79%	27%	56%
Верховна Рада	29%	68%	22%	67%
Політичні партії	16%	68%	16%	64%
Олександр Мороз	11%	79%	16%	64%
Наталія Вітренко	18%	75%	16%	65%
Євген Марчук	27%	65%	16%	62%
Олександр Ткаченко	6%	85%	8%	71%

Довіра до судової системи

- Кияни мають суперечливі погляди щодо ймовірності того, що суди (47% - довіряють, 42% - не довіряють) і прокуратура (45% - довіряють, 44% - не довіряють), ставляться до людей справедливо і чесно, приймаючи рішення, однак налаштовані рішуче негативно щодо міліції (30%-64%).

23. Я запитаю вас про кілька органів влади та посадовців. Будь ласка, скажіть, наскільки ви довіряєте кожному з них – дуже довіряєте, досить довіряєте, не дуже довіряєте, чи не довіряєте взагалі.

Етика і корупція

- Більшість (65%) погоджується, що можна сподіватися, що президент діятиме етично і в інтересах України, хоча 27% опитаних не згодні з цим твердженням.
- Лише 37% опитаних погоджуються з тим, що представники місцевих органів влади можуть діяти етично, а 51% не поділяють цю точку зору.
- Посадові особи центральних органів влади (27%) викликають менше за все довіри у цьому сенсі.
- Більшість опитаних (54%) вважають, що від співгромадян можна очікувати, що вони діятимуть етично і в інтересах України.
- Як ми спостерігали у Криму, майже всі опитані (96%) вважають, що корупція в органах влади є принаймні досить поширеною, а 69% вважають, що вона є дуже поширеною. Більшість (97%) опитуваних вважають, що корупція є серйозною проблемою, а 72% відповіли, що громадяни сприймають корупцію як факт життя. Більшість з них (76%) вважають, що таке сприйняття корупції значною мірою сприяє існуванню державної (офіційної) корупції.

Рівень корумпованості окремих інституцій

Таблиця 27. Наскільки поширена корупція у різних інституціях і групах²⁵

Інституція/ Група	Трапляється дуже/ досить часто	Трапляється дуже /досить рідко
Кабінет міністрів	76%	11%
Урядовці	89%	4%
Українські банки	59%	19%
Приватні підприємці	57%	27%
Іноземні бізнеси	43%	38%
Верховна Рада	79%	10%
Адміністрація Президента	72%	15%
Міліція	82%	8%
Судді	67%	16%
Церква	15%	58%
Податківці	83%	6%
Митники	86%	3%
Виборне місцеве керівництво	80%	9%
Вчителі	41%	46%

²⁵ Будь ласка, оцініть, наскільки, на вашу думку, корупція поширена серед представників кожного з названих органів чи груп: випадки корупції трапляються дуже часто, досить часто, досить рідко чи надзвичайно рідко?

Підсумки і висновки

Це опитування виявило низку цікавих нових моментів, які необхідно дослідити у майбутніх опитуваннях, щоб встановити, чи є ці зміни аномаліями чи новими тенденціями.

Особливий інтерес становлять зростання рівня переконаності в ефективності голосування й інтересу до політики в поєднанні з постійним підвищенням рівня усвідомлення важливості конкуренції між політичними партіями і зростанням кількості респондентів, які вважають, що Україна є демократичною країною. Ці фактори можуть вказувати на те, що сприйняття становлення демократії в Україні поліпшується.

Результати опитування показують, що українці знову повертаються до ринкової економіки: рівень підтримки ринку досяг найвищих показників з 1997 року. Проте підтримка ринку більш поширена серед українців молодшого віку.

Справді, низка питань ілюструють поляризацію електорату – тих, кому менше за 45 років і тих, кому за 45. Можливо, найважливіше значення має різниця між цими двома віковими групами щодо рівня підтримки ринкової економіки. Проте інші показники також роблять цю дихотомію істотною. Серед них – переконання у необхідності політичних партій і важливості іноземних інвестицій для економічного “одужання” України.

Знову ж-таки: важливо зазначити, що до тих пір, поки молодь поряд із старшими не братиме участь в демократичному процесі – а не тільки схилитися до демократичних ідеалів – вона залишатиметься у невідгданому становищі щодо політичної влади і впливу.

Опитування також виявило певні разючі і потенційно тривожні відмінності між тими, хто визначає свою національність як українці, і тими, хто ідентифікує себе як росіян. Наприклад, етнічні українці більше схильні віддавати перевагу ринковій й економіці, більше вірять у ефективність голосування, і більше схильні вважати, що Україна є демократичною країною. Натомість етнічні росіяни більш схильні віддавати перевагу центрально-плановій економіці, менше довіряють ефективності голосування і більш схильні вважати, що Україна не є демократією. Не дивно, що етнічні українці перевищують загальнонаціональний середній показник підтримки Леоніда Кучми у другому турі, а етнічні росіяни перевищують загальнонаціональний середній показник підтримки в другому турі виборів Петра Симоненка. Ці та інші розбіжності продовжують розділяти етнічних росіян і етнічних українців, і мало що вказує на те, що майбутнє обіцяє досягнення консенсусу.

Стосовно рівня публічної інформації, відбулися певні позитивні зрушення, але в деяких галузях ще потрібно удосконалення комунікацій з українським народом. Звичайно, опитувані розуміли виборчий процес і зазначали, що мають адекватну інформацію, необхідну для того, щоб зробити свій вибір при голосуванні.

Одночасно багато респондентів вважають, що в 1999 році ЗМІ зазнавали утисків – на них чинився тиск і примус не давати поглибленої інформації про президентську кампанію. Крім того, багато хто вважає, що різні ЗМІ не є об'єктивними щодо інформації, яку вони подають. Виборці Симоненка були налаштовані особливо скептично щодо свободи вибору і об'єктивності ЗМІ.

Більшість респондентів, як і раніше, зазначала, що їм бракує інформації з політичних та економічних питань – і навіть про їх права, гарантовані їм Конституцією. Хоча рівень політичної поінформованості покращився з часу проведення останнього опитування, рівень поінформованості з економічних питань погіршився.

Як неодноразово зазначалося впродовж останніх кількох років, українці потребують глибокої, ширшої і більш збалансованої інформації з усіх питань державної політики і політичних дебатів, що матимуть вплив на їх життя і майбутнє. Громадяни потребують цієї інформації для того, щоб брати якнайповнішу участь у демократичному процесі.

Зусилля, спрямовані на просвіту населення щодо виборчого процесу, були успішні. Засобом масової інформації довелося б багато попрацювати, щоб забезпечити подібний рівень розуміння політичних і економічних пропозицій. Особливе навантаження падає на телевізійні програми новин, оскільки українці найбільше покладаються саме на цей засіб масової інформації.

Перед політичними партіями і надалі стоїть складне завдання. Незважаючи на зростання рівня підтримки виборів на багатопартійній основі, Комуністична партія залишається єдиним блоком, що має справжню базу підтримки. Щоб стати по-справжньому конкурентноспроможними, іншим партіям доводиться апелювати до ширшого сегменту населення або формувати ефективні і тривалі коаліції з іншими ідеологічно близькими блоками.

Як і в 1998 році, думки виборців щодо того, чи були вибори справедливими і чесними, розділилися. Це стосується не лише виборів узагалі, але й виборчої кампанії, підготовки і адміністрування виборів, підрахунку голосів та повідомлення результатів. Це питання нерозривно пов'язане із загальнопоширеними і тривожними уявленнями про корумпованість влади.

Хоча місцеві виборчі дільниці одержали досить високий рівень довіри і оцінку своєї діяльності, громадськість менше поінформована про діяльність працівників територіальних виборчих комісій чи ЦВК. Навіть хоча виборці особисто зіткнулися з небагатьма проблемами, спостерігали мало випадків фальсифікації, і практично ніколи не зазнавали примусу, значна кількість опитаних мають різко негативну думку щодо ходу виборів. Рівень підозр щодо фальсифікації зріс удвічі порівняно з 1998 роком (до 34%), і приблизно кожен четвертий з опитаних відповів, що військових і (або) державних службовців) примушували голосувати за Кучму в 1999 році.

Хоча дане опитування демонструє набагато більш позитивні результати, ніж попередні опитування, залишається багато проблем. Існує чіткий зв'язок між кращою поінформованістю і більш позитивним сприйняттям середовища, кращим розумінням складних політико-економічних відносин, а також особистою участю у процесі. Отже, необхідно і надалі працювати над покращенням суспільної комунікації з метою забезпечення громадян України якісною інформацією, потрібною їм для того, щоб приймати поінформовані рішення.

ДОДАТОК І: ПЕРШОРЯДНІ ДАНІ

1. Якою мірою Вас цікавлять питання політики та управління державою – дуже цікавлять, скоріше цікавлять, не дуже цікавлять чи не цікавлять взагалі?

	7/97 (1200)	5/98 (1200)	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Дуже цікавлять	16%	14%	13%	15%
Скоріше цікавлять	39%	36%	30%	35%
Не дуже цікавлять	23%	23%	35%	30%
Взагалі не цікавлять	20%	25%	21%	18%
Важко відповісти	1%	2%	1%	1%
Відмовився від відповіді/не відповів	★	★	★	★
Всього	99% ✓	100%	100%	99% ✓

2. Ви, в цілому, задоволені чи не задоволені теперішньою ситуацією в Україні?

	7/97 (1200)	5/98 (1200)	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Дуже задоволений	★	★	★	★
Скоріше задоволений	2%	3%	2%	5%
Скоріше не задоволений	21%	28%	29%	36%
Дуже не задоволений	75%	68%	65%	56%
Важко відповісти	2%	1%	2%	2%
Відмовився від відповіді/не відповів	★	★	★	★
Всього	100%	100%	98% ✓	99% ✓

3. **[ЗАПИТУВАТИ, ЯКЩО У П2 - "НЕ ЗАДОВОЛЕНИЙ "]** Будь ласка, назвіть мені декілька причин, чому Ви сказали, що не задоволені теперішньою ситуацією в Україні? **[ДОПУСКАЄТЬСЯ ДЕКІЛЬКА ВІДПОВІДЕЙ]**

	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Низький рівень життя	35%	50%
Безробіття	29%	34%
Затримки виплат заробітної платні	27%	22%
Нестабільна економіка	15%	16%
Високі тарифи на комунальні послуги	8%	10%
Брак соціальних гарантій	5%	5%
Платна освіта	★	4%
Погіршення охорони здоров'я	1%	7%
Недоконале законодавство	4%	★
Беззаконня	★	4%
Корупція	4%	4%
Злочинність	2%	8%
Невпевненість у майбутньому	★	3%
Не стабільна політична ситуація	4%	2%
Не виконання Верховною Радою своїх функцій	★	4%
Політична не уважність до потреб пересічного громадянина	★	3%
Недоконала податкова система	2%	★
Інше	7%	4%

4. На Вашу думку, що має бути зроблено для поліпшення ситуації в Україні? [ДОПУСКАЄТЬСЯ ДЕКІЛЬКА ВІДПОВІДЕЙ]

	1-200 (1200)
Розвиток економіки	24%
Знищення безробіття	17%
Заміна керівництва держави	10%
Регулярні виплати заробітної платні та пенсій	7%
Прискорення економічних реформ/ підтримка українського виробника	7%
Боротьба з корупцією/ злочинністю	6%
Підвищення заробітної платні та пенсій	5%
Держава має піклуватись про пересічного громадянина	4%
Зменшення податків	4%
Розвиток законодавства	4%
Сильний та розумний лідер	3%
Важко відповісти	18%

5. Якщо говорити про наше економічне майбутнє, слід в нашій країні розвивати ринкову економіку, або ж централізовано-планову [РОТУВАТИ]?

	7/97 (1200)	5/98 (1200)	6/99 (1200)	1-200 (1200)
Ринкову економіку	39%	25%	27%	36%
Централізовано-планову економіку	31%	33%	30%	28%
Обидві в поєднанні [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	14%	20%	25%	17%
Важко відповісти	14%	20%	17%	19%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%	1%	1%
Всього	99% ✓	100%	100%	101% ✓

6. Коли мова йде про економічний розвиток, чи слід нам простувати до ринкової економіки якнайшвидше, з постійними невеликими реформами, або ж не слід прагнути до вільної ринкової економіки взагалі?

	7/97 (1200)	5/98 (1200)	6/99 (1200)	1-200 (1200)
Якнайшвидше	25%	22%	23%	26%
З постійними невеликими реформами	41%	29%	33%	32%
Не слід прагнути	17%	24%	19%	17%
Інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	1%	3%	1%	1%
Важко відповісти	16%	21%	22%	24%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%	1%	1%
Всього	101% ✓	100%	99% ✓	101% ✓

7. Якщо взяти шкалу від одного до п'яти, де один означає суто ринкову економіку, а п'ять – економіку, яка повністю централізовано планується державою, то де на цій шкалі Ви бачите місце для України?

	7/97	5/98	6/99	1-2/00
	(1200)	(1200)	(1200)	(1200)
Один/суто ринкова економіка	11%	9%	9%	9%
Два	14%	10%	11%	19%
Три	24%	23%	26%	33%
Чотири	12%	12%	15%	12%
П'ять/ повний державний контроль	22%	26%	22%	14%
Важко відповісти	14%	18%	16%	13%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	2%	1%	1%
Всього	99% ✓	100%	100%	101% ✓

8. Могли б Ви сказати, що загалом економічні реформи в Україні відбуваються [ПОТУВАТИ]...?

	7/97	5/98	6/99	1-2/00
	(1200)	(1200)	(1200)	(1200)
Занадто швидко	5%	6%	3%	3%
Занадто повільно	70%	61%	47%	46%
Так як потрібно	4%	6%	3%	5%
Реформи не проводяться/ стоять на місці[НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	★	★	33%	27%
З реформами спізналися	★	★	★	3%
Важко відповісти	19%	25%	13%	16%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	3%	1%	★
Всього	100%	101% ✓	100%	100%

9. На Вашу думку, економічна ситуація на Україні через рік буде кращою ніж зараз, залишиться без змін, чи погіршиться?

	7/97	5/98	6/99	1-2/00
	(1200)	(1200)	(1200)	(1200)
Буде кращою	12%	10%	7%	16%
Без змін	34%	38%	35%	35%
Погіршиться	45%	40%	44%	36%
Важко відповісти	8%	11%	14%	13%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	★	★	★
Всього	99% ✓	99% ✓	100%	100%

10. Якщо говорити тільки про [Виконавчу гілку влади]²⁶ / (Президента, Кабінет Міністрів), Верховну Раду, Судову владу, та Місцеву владу, на Вашу думку, який саме із цих [чотирьох]/ п'яти державних органів найвірогідніше буде в змозі розв'язати економічні проблеми, що мають бути вирішені в Україні наступного року?

	7/97 (1200)	5/98 (1200)	6/99 (1200)	1-200 (1200)
Виконавча влада	19%	17%	26%	★
- Президент	★	★	★	30%
- Кабінет Міністрів	★	★	★	12%
Верховна Рада	18%	21%	19%	5%
Судова влада	13%	5%	3%	1%
Місцева влада	2%	16%	11%	4%
Інша	★	★	★	15%
Жодна	24%	23%	18%	18%
Важко відповісти	22%	17%	22%	13%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	★	★	1%
Всього	100%	99% ✓	99% ✓	99% ✓

11. Якому з державних органів Ви найбільше довіряєте як такому, що зможе покращити економічну ситуацію в Україні?

	1-200 (1200)
Президент	29%
Кабінет Міністрів	12%
Верховна Рада	4%
Судова влада	2%
Місцева влада	4%
Всі державні органи разом [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	6%
Жодний [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	25%
Важко відповісти	16%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	100%

26. Дане питання у опитуваннях, що проводились у 1997, 1998, та 1999 роках, зачитувалося наступним чином: "Якщо говорити тільки про Виконавчу гілку влади, Верховну Раду, Судову владу, та Місцеву владу, на Вашу думку, який саме із цих чотирьох державних органів найвірогідніше буде в змозі розв'язати економічні проблеми, що мають бути вирішені в Україні наступного року?"

12. На Ваш погляд, на скільки важливими є іноземні інвестиції для економічної стабілізації нашої країни?

	797 (1200)	699 (1200)	1-200 (1200)
Дуже важливі	26%	18%	17%
Скоріше важливі	29%	25%	28%
Скоріше не важливі	12%	17%	17%
Взагалі не важливі	18%	23%	18%
Важко відповісти	15%	16%	19%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%	1%
Всього	101% ✓	100%	100%

13. Могли б Ви сказати, що загалом політичні реформи в Україні відбуваються [ПОТУВАТИ]...?

	797 (1200)	598 (1200)	699 (1200)	1-200 (1200)
Занадто швидко	7%	13%	5%	6%
Занадто повільно	56%	45%	43%	38%
Так як потрібно	9%	8%	6%	9%
Реформи не проводяться/ Стоять на місці	★	★	26%	21%
З реформами запізнилися	★	★	★	3%
Важко відповісти	27%	31%	19%	22%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	4%	2%	1%
Всього	100%	101% ✓	101% ✓	100%

14. Назвали б Ви Україну демократичною державою?

	797 (1200)	598 (1200)	699 (1200)	1-200 (1200)
Так [Перейти до П15]	20%	19%	17%	31%
Ні	52%	55%	58%	50%
І те, і інше [Не зачитувати]	8%	9%	10%	6%
Важко відповісти	20%	15%	14%	12%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%	1%	★
Всього	101%	99% ✓	100%	99% ✓

14А. Чи прямує Україна до того, щоб стати демократичною державою?

	797 (1200)	598 (1200)	699 (993)	1-200 (822)
Так, прямує до демократії	24%	22%	20%	35%
Ні, не прямує до демократії	37%	36%	38%	38%
Важко відповісти	19%	22%	25%	26%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%	1%	1%
Всього	101% ✓	100%	101% ✓	100%

15. Як Ви знаєте, нещодавно в Україні пройшли вибори Президента. На Вашу думку, допомогли вибори зміцнити демократичний процес в Україні, чи навпаки, послабили його?

	1-200 (1200)
Допомогли зміцнити демократичний процес	30%
Послабили демократичний процес	23%
І те, і інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	6%
Не те, і не інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	17%
Важко відповісти	24%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	101% ✓

П16-П18. Якою мірою Ви погоджуєтесь з наступними твердженнями?

16. Голосування дає таким людям як Ви можливість впливати на процес прийняття рішень в нашій країні.

	797 (1200)	598 (1200)	699 (1200)	1-200 (1200)
Повністю погоджуюсь	7%	5%	11%	17%
Скоріше погоджуюсь	21%	20%	24%	23%
Скоріше не погоджуюсь	17%	26%	29%	25%
Зовсім не погоджуюсь	50%	33%	29%	27%
Не те, і не інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	2%	9%	2%	1%
Важко відповісти	4%	6%	5%	6%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	1%	★	1%
Всього	101% ✓	100%	100%	100%

17. Інколи політика настільки складна річ, що такі люди як Ви не можуть зрозуміти, що насправді відбувається.

	699 (1200)	1-200 (1200)
Повністю погоджуюсь	34%	36%
Скоріше погоджуюсь	29%	34%
Скоріше не погоджуюсь	19%	15%
Зовсім не погоджуюсь	11%	8%
Не те і не інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	1%	1%
Важко відповісти	4%	5%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%
Всього	99% ✓	100%

18. Такі люди як Ви мало впливають або взагалі не впливають на процеси, що відбуваються в Україні.

	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Повністю погоджуюсь	44%	46%
Скоріше погоджуюсь	27%	27%
Скоріше не погоджуюсь	14%	15%
Зовсім не погоджуюсь	9%	6%
Не те і не інше		
[НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	1%	★
Важко відповісти	4%	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%
Всього	100%	99% ✓

19. Скільки інформації, на Ваш погляд, Ви маєте про процеси політичного розвитку України – багато, достатньо, не дуже багато або жодної?

	7/97 (1200)	5/98 (1200)	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Багато	3%	5%	5%	7%
Достатньо	21%	25%	36%	31%
Не дуже багато	56%	52%	47%	47%
Жодної	15%	12%	7%	10%
Важко відповісти	5%	6%	4%	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	★	★	1%
Всього	100%	100%	99% ✓	100%

20. Скільки інформації, на Ваш погляд, Ви маєте про процеси економічного розвитку України – багато, достатньо, не дуже багато або жодної?

	7/97 (1200)	5/98 (1200)	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Багато	2%	2%	5%	5%
Достатньо	15%	22%	32%	25%
Не дуже багато	55%	55%	51%	51%
Жодної	22%	15%	8%	14%
Важко відповісти	7%	5%	5%	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	★	★	1%
Всього	101% ✓	99% ✓	100%	100%

21. На скільки ймовірно, що Ви голосуватимете на виборах до Верховної Ради 2002 року?

	1-200 (1200)
Впевнений, що голосуватиму	40%
Дуже ймовірно	20%
Досить ймовірно	15%
Не дуже ймовірно	9%
Зовсім не ймовірно	2%
Точно не голосуватиму	3%
Важко відповісти	10%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	99% ✓

22. Як Ви вважаєте, політичні партії необхідні для української демократії чи ні?

	797 (1200)	598 (1200)	699 (1200)	1-200 (1200)
Абсолютно необхідні	37%	9%	14%	19%
Скоріше необхідні	21%	37%	42%	37%
Скоріше не потрібні	12%	22%	18%	20%
Абсолютно не потрібні	16%	18%	11%	12%
Важко відповісти	14%	13%	15%	11%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	1%	1%	★
Всього	100%	100%	101% ✓	99% ✓

23. Як Ви вважаєте, наскільки важливо в Україні мати принаймні дві політичні партії, які б змагалися на виборах – дуже важливо, досить важливо, не дуже важливо, чи зовсім не важливо?

	797 (1200)	598 (1200)	699 (1200)	1-200 (1200)
Дуже важливо	26%	23%	21%	34%
Досить важливо	31%	35%	40%	34%
Не дуже важливо	15%	16%	16%	13%
Зовсім не важливо	13%	14%	9%	8%
Важко відповісти	14%	11%	12%	10%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	★	2%	1%
Всього	100%	99% ✓	100%	100%

24. Яка партія найкраще відображає Ваші погляди та інтереси [ПОТУВАТИ]?

	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Комуністична партія України	16%	22%
Народний Рух України (Удовеню)	6%	4%
Український Народний Рух (Костеню)	★	1%
Партія Зелених України	3%	2%
Соціалістична партія України	2%	3%
Всеукраїнське об'єднання "Громада"	1%	1%
Демократична партія України	1%	5%
Народно-демократична партія	1%	4%
Партія "Реформи і порядок"	1%	2%
Прогресивно-соціалістична партія України	1%	1%
Аграрна партія України	1%	★
Селянська партія України	★	2%
Соціал-демократична партія України	1%	2%
Соціал-демократична партія (об'єднана)	1%	6%
Інша	1%	1%
Жодна	42%	31%
Важко відповісти	21%	12%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	1%
Всього	100%	100%

25. Чи голосували Ви на виборах у першому турі 31 жовтня 1999 року і у другому турі 14 листопада 1999 року?

	1-2/00 (1200)
Так, голосував у першому турі, але не голосував у другому [ПРОПУСТИТИ П27, П27А]	6%
Так, голосував тільки у другому [ПРОПУСТИТИ П26, ПЕРЕЙТИ до П27]	4%
Так, голосував в обох турах	75%
Ні, не голосував в обох турах [ПЕРЕЙТИ ДО П 28]	14%
Важко відповісти	★
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	99% ✓

26. За кого із кандидатів Ви віддали свій голос у першому турі президентських виборів 31 жовтня 1999 року [ПОКАЗАТИ ЗРАЗОК БЮЛЕТЕНЯ]? / {Якщо президентські вибори 1999 року проходили б сьогодні, за кого б Ви проголосували? [РОТУВАТИ, ПОКАЗАТИ КАРТКУ]}²⁷

	6/99 (1200)	1-2/00 (982)
Олександр Базиліук	★	★
Наталія Віпреню	14%	8%
Микола Габар	★	★
Юрій Кармазін	★	★
Віталій Кононов	★	★
Юрій Костеню	1%	1%
Леонід Кучма	24%	46%
Євген Марчук	4%	5%
Олександр Мороз	6%	6%
Василь Онопеню	★	★
Олександр Ржавський	★	★
Петро Симоненю	12%	25%
Олександр Ткаченю	2%	★
Генадій Удовеню	3%	1%
Не голосуватиму [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	5%	
За жодного з вищеназваних [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	9%	2%
Не пам'ятаю	19%	1%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	3%
Всього	100%	98% ✓

27. За якого кандидата Ви віддали свій голос у другому турі президентських виборів 14 листопада 1999 року [ПОКАЗАТИ ЗРАЗОК БЮЛЕТЕНЯ]?

	1-2/00 (953)
Леонід Кучма	62%
Петро Симоненю	30%
Не підтримав жодного	4%
Не пам'ятаю	★
Відмовився від відповіді/ не відповів	3%
Всього	99% ✓

27 6/99 – дані прогнозування поведінки електорату, які було складено за результатами опитування, що проводилось у червні 1999 року.

27A. [ЯКЩО "ГОЛОСУВАВ ЗА КУЧМУ АБО СИМОНЕНКА" У П27, СПИТАТИ:] Віддавши свій голос ЗА [КАНДИДАТ ВКАЗАНИЙ У П27], Ви тим самим хотіли підтримати його чи просто хотіли проголосувати ПРОТИ [КАНДИДАТ НЕ ВКАЗАНИЙ У П27]?

	1-200
	(878)
Підтримати Кучму	50%
Підтримати Симоненка	24%
Проти Кучми	9%
Проти Симоненка	13%
Не пам'ятаю	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	3%
Всього	101% ✓

28. Яка головна причина, чому Ви голосували/не голосували під час першого туру виборів Президента України 1999 року [ВІДПОВІДНО ДО ВІДПОВІДІ НА П25]?

	1-200
	голосували
	(982)
Реалізував свій громадянський обов'язок	22%
Сподівався на позитивну зміну	20%
Підтримати Кучму	16%
Підтримати певного кандидата	14%
Підтримати Симоненка	8%
Висловили думку	4%
Сподобалась платформа кандидата	3%
Реалізував право голосу	3%
Реалізував виборче право	3%
Замка	1%
Завадити Комуністичній партії прийти до влади	2%
Запобігти фальшування невикористаного бюлетеня	2%
Інше	★
Важко відповісти	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	102% ✓

	1-200 не голосували (218)
Недовіра до процесу виборів	33%
Не було у місті під час виборів	13%
Через відсутність достойного кандидата	10%
Був хворий того дня	9%
Не мав змоги	8%
Працював того дня	4%
Не мав часу	4%
Надто багато кандидатів	3%
Не є громадянином України	1%
Проживаю не за місцем прописки	1%
Інше	2%
Важко відповісти	7%
Відмовився від відповіді/ не відповів	6%
Всього	101% ✓

29. Яка головна причина, чому Ви голосували/ не голосували під час другого туру виборів Президента України 1999 року [ВІДПОВІДНО ДО ВІДПОВІДІ НА П25]?

	1-200 голосували (953)
Підтримати Кучму	23%
Виконати громадянський обов'язок	15%
Сподівався на позитивну зміну	14%
Завести Комуністичній партії прийти до влади	11%
Підтримати Симоненка	11%
Підтримати певного кандидата	6%
Висловити свою думку	6%
Запобігти фалшуванню не використаного бюлетеня	3%
Реалізувати виборче право	2%
Звичка	2%
Сподобалась платформа певного кандидата	1%
Інше	1%
Важко відповісти	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	100%

	1-200 не голосували (247)
Недовіра до процесу виборів	36%
Відсутність достойного кандидата	17%
Не був у місті під час виборів	10%
Не мав можливості	10%
Був хворий у той день	9%
Працював у той день	5%
Не мав часу	2%
Проживаю не за місцем прописки	1%
Інше	2%
Важко відповісти	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів	3%
Всього	99% ✓

30. [ЯКЩО "ГОЛОСУВАВ У ПЕРШОМУ ТУРІ У П25, СПИТАТИ]: Коли Ви визначились за якого кандидата у Президенти голосуватимете у першому турі?

	1-200 (982)
Більш, ніж за рік до виборів	23%
Більш ніж за три місяці до виборів	19%
За три місяці до виборів	10%
За два місяці до виборів	10%
За один місяць до виборів	17%
За два тижні до виборів	7%
Протягом тижня перед виборами	7%
У день виборів	2%
Інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	*
Важко відповісти	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	100%

31. **[ЯКЩО "ГОЛОСУВАВ У ПЕРШОМУ ТУРІ" У П25, СПИТАТИ]:** Зараз я вкажу декілька питань, які можливо вплинули на Ваше рішення, за кого голосувати у першому турі президентських виборів 1999 року. Будь ласка, розставте їх у порядку важливості, ставлячи на перше місце найбільш важливе питання, а на шосте – найменш важливе./ (Яке питання буде для Вас найбільш важливим, коли Ви будете голосувати за Президента України в 1999 році? [Дозволяється кілька відповідей])²⁸

Всього перших згадувань	1-200
	(982)
Програми соціальної допомоги	26%
Економічна ситуація	40%
Політичні права і свободи	7%
Напрямок зовнішньої політики	5%
Корупція	6%
Екологічні проблеми	2%
	6/99
	(1200)
Надавати допомогу людям	25%
Чесність та порядність	16%
Передвиборна платформа	11%
Професійний політик	10%
Стабілізація економіки	10%
Рішучі дії	5%
Політичні переконання	4%
Людина принципу/ людина слова	4%
Зовнішня політика	2%
Добробут	1%
Інші особисті риси	7%
Інше	3%
Не голосував	4%
Важко відповісти	21%

32. **ЯКЩО ГОЛОСУВАВ У ДРУГОМУ ТУРІ У П25, СПИТАТИ]:** Будь ласка, розставте указані питання у порядку важливості для Вас, коли Ви приймали рішення за кого голосувати під час другого раунду президентських виборів 1999 року, ставлячи на перше місце найбільш важливе питання, а на шосте – найменш важливе.

	1-200
	(953)
Програма соціальної допомоги	23%
Економічна ситуація	37%
Політичні права та свободи	8%
Напрямок зовнішньої політики	6%
Корупція	5%
Екологічні проблеми	2%

28 6/99 – дані прогнозування поведінки електорату, складені за результатами опитування, що проводилось у червні 1999 року.

33. [ЯКЩО ГОЛОСУВАВ У ПЕРШОМУ ТУРІ У П25, СПИТАТИ]: Будь ласка, розставте деякі якості кандидатів у Президенти у порядку важливості для Вас, коли Ви обирали, за якого з кандидатів проголосувати у першому турі президентських виборів 1999 року, ставлячи на перше місце найбільш важливу якість, а на четверте – найменш важливу.

	1-200
	<u>(982)</u>
Особисті риси	30%
Передвиборна платформа	41%
Партійна приналежність	12%
Географічне походження кандидата	1%
Жодна з цих якостей не була важливою	10%

34. [ЯКЩО ГОЛОСУВАВ У ДРУГОМУ ТУРІ У П25, СПИТАТИ]: Будь ласка, розставте вказані якості кандидатів у Президенти в порядку важливості для Вас, коли Ви обирали, за кого з них проголосувати у другому турі президентських виборів 1999 року, ставлячи на перше місце найбільш важливу якість, а на четверте – найменш важливу.

	1-200
	<u>(953)</u>
Особисті риси	26%
Передвиборна платформа	36%
Партійна приналежність	16%
Географічне походження кандидата	1%
Жодна з цих якостей не була важливою	13%

35. [СПИТАТИ ТІЛЬКИ ТИХ, ХТО ГОЛОСУВАВ У ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ 1999 РОКУ] Який засіб передачі інформації вплинув на Вас найбільше, переконавши проголосувати у той чи інший спосіб?

	1-200 (1031)
Телевізійні дебати	26%
Телевізійна реклама	6%
Телевізійний репортаж або думка тележурналіста	7%
Репортаж на радіо або думка радіо журналіста	1%
Стаття або думка журналіста в газеті	5%
Стаття або думка журналіста в журналі	★
Листівка з агітацією за кандидата	3%
Особистий контакт з кандидатом або його довіреною особою	2%
Зустріч виборців з кандидатами або представниками партії	3%
Партійна платформа	10%
Думка друга	1%
Думка члена сім'ї	10%
Думка інших	4%
Інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	6%
Ніякий [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	10%
Важко відповісти	6%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	101% ✓

36. [ЯКЩО "ГОЛОСУВАВ" У П25, СПИТАТИ]: Наскільки важливу роль в процесі вибору Вами кандидата на посаду Президента відіграло його ставлення до таких міжнародних організацій, як СВІТОВИЙ БАНК та МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД?

	1-200 (1031)
Дуже важливу	11%
Скоріше важливу	24%
Скоріше не важливу	13%
Зовсім не важливу	22%
Важко відповісти	30%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	101% ✓

37. Чи контактували з Вами хоч раз протягом нещодавньої передвиборної кампанії [ДОПУСКАЄТЬСЯ ДЕКІЛЬКА ВІДПОВІДЕЙ]:

	1-200
	<u>(1200)</u>
Кандидат	2%
Довірена особа кандидата	6%
Уповноважена особа політичної партії	4%
Представник неурядової організації	3%
Ні, не контактували	81%
Важко відповісти	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	101% ✓

38. [ЯКОЩО "КОНТАКТУВАВ" У П37, СПИТАТИ]: Яка особа чи організація контактувала з Вами?

	1-200
	<u>(172)</u>
Представники виборчої кампанії Л.Кучми	17%
Представники різних партій	13%
Агітатори	10%
Представники Комуністичної партії	9%
П.Симоненко	8%
Агітатори О.Мороза	7%
Викладач/ Директор	6%
Довірена особа кандидата	5%
Н.Вітреню	3%
Листи Є.Марчука	2%
Фонд "Соціальний захист"	2%
Інші	1%
Не пам'ятаю	6%
Важко відповісти	10%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%

39. [ЯКОЩО "КОНТАКТУВАВ У П37, СПИТАТИ"]: Якою мірою цей контакт вплинув на вірогідність голосування за відповідного кандидата чи партію? Після цього у Вас:

	1-200
	<u>(172)</u>
Набагато зросли наміри проголосувати за кандидата/ партію	25%
Скоріше зросли наміри проголосувати за кандидата/ партію	23%
Скоріше зменшилися наміри проголосувати за кандидата/ партію	3%
Набагато зменшилися наміри проголосувати	1%
Контакт не мав жодного впливу [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	40%
Важко відповісти	8%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	100%

П40-П45. Продовжуючи говорити про вибори Президента України 1999 року, наскільки чесними і справедливими, на вашу думку, вони [будуть]²⁹ / були [РОТУВАТИ СПИСОК] — абсолютно чесними і справедливими, здебільшого чесними і справедливими, не дуже чесними і справедливими або зовсім не чесним і не справедливими?

40. Вибори в цілому.

	6/99 (1200)	1-2/00 (982)
Абсолютно чесними і справедливими	4%	9%
Здебільшого чесними і справедливими	20%	32%
Не дуже чесними і справедливими	40%	28%
Зовсім не чесними і не справедливими	18%	15%
Важко відповісти	16%	15%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%
Всього	99% ✓	101% ✓

41. Виборча кампанія перед виборами.

	6/99 (1200)	1-2/00 (982)
Абсолютно чесними і справедливими	4%	7%
Здебільшого чесними і справедливими	17%	25%
Не дуже чесними і справедливими	43%	33%
Зовсім не чесними і не справедливими	19%	17%
Важко відповісти	16%	16%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%
Всього	100%	100%

42. Підготовка і проведення першого туру у жовтні 1999 року.

	6/99 (1200)	1-2/00 (982)
Абсолютно чесними і справедливими 5%	9%	
Здебільшого чесними і справедливими	22%	34%
Не дуже чесними і справедливими	39%	24%
Зовсім не чесними і не справедливими	16%	11%
Важко відповісти	17%	20%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%
Всього	100%	100%

29 В опитуванні 1999 року це питання звучало таким чином: "Продовжуючи говорити про вибори Президента України 1999 року, наскільки чесними і справедливими, на Вашу думку, вони будуть...?"

43. Підготовка і проведення другого туру в листопаді 1999 року.

	1-200
	<u>(172)</u>
Абсолютно чесними і справедливими	9%
Здебільшого чесними і справедливими	31%
Не дуже чесними і справедливими	25%
Зовсім не чесними і не справедливими	13%
Важко відповісти	22%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	102% ✓

44. Підрахунок голосів і звітування про результати першого туру.

	699	1-200
	<u>(1200)</u>	<u>(982)</u>
Абсолютно чесними і справедливими	5%	11%
Здебільшого чесними і справедливими	18%	30%
Не дуже чесними і справедливими	37%	20%
Зовсім не чесними і не справедливими	20%	11%
Важко відповісти	18%	26%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%
Всього	99% ✓	100%

45. Підрахунок голосів і звітування про результати другого туру.

	1-200
	<u>(172)</u>
Абсолютно чесними і справедливими	11%
Здебільшого чесними і справедливими	29%
Не дуже чесними і справедливими	19%
Зовсім не чесними і не справедливими	12%
Важко відповісти	27%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Total	100%

46. Хто [буде]³⁰/ є відповідальним /завдяки кому вибори [будуть]/ були такими?

	1-200	
	Чесними і Справедливими (490)	Не чесними і не Справедливими (511)
Центральна виборча комісія	27%	9%
Спостерігачі	18%	2%
Політичні партії	4%	5%
Посадові особи дільничних виборчих комісій	11%	4%
Посадові особи територіальних виборчих комісій	1%	6%
Громадяни	6%	1%
Мафія (Організована злочинність)	1%	11%
Бізнесові кола	1%	4%
Міжнародні організації	1%	★
Президент Л.Кучма	10%	25%
Верховна Рада	1%	1%
Преса (засоби масової інформації)	1%	3%
Органи безпеки	1%	★
Окремі кандидати	1%	2%
Кабінет Міністрів	★	★
Неурядові організації	★	★
Армія	★	★
Церква	★	★
Інші посадові особи	1%	4%
Важко відповісти	16%	20%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%
Всього	102% ✓	99% ✓

30 В опитуванні 1999 року дане питання зачитувалось таким чином: "Ви сказали, що в цілому вибори, які проводитимуться у жовтні 1999 року будуть [ВІДПОВІДЬ У ПЗ1]. [Хто буде найбільш відповідальним/ найбільш винним] за те, що вибори будуть [ВІДПОВІДЬ У ПЗ1]? [ПОКАЗАТИ КАРТКУ, ДОЗВОЛЯЄТЬСЯ ТІЛЬКИ ОДНА ВІДПОВІДЬ]"

	6/99	
	Чесні і Справедливі (276)	Не чесні і не Справедливі (692)
Центральна виборча комісія	25%	13%
Спостерігачі	12%	2%
Політичні партії	8%	6%
Посадові особи дільничних виборчих комісій	7%	7%
Посадові особи територіальних виборчих комісій	5%	6%
Громадяни	5%	1%
Мафія організована злочинність	5%	18%
Бізнесові кола	3%	7%
Імжнародні організації	2%	1%
Президент	2%	8%
Верховна Рада	2%	1%
Преса/ ЗМІ	2%	★
Органи безпеки	1%	★
Окремі кандидати	1%	2%
Кабінет Міністрів	★	1%
Неурядові організації	★	1%
Армія	★	★
Інші посадові особи	2%	4%
Важко відповісти	11%	17%

47. Яке у Вас загальне враження від організації виборів Президента України 1999 року? Вибори були:

	1-200 (1200)
Дуже добре організовані	14%
Досить добре організовані	53%
Не дуже добре організовані	15%
Зовсім не добре організовані	3%
Важко відповісти	12%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	99% ✓

48. Як би Ви оцінили роботу кожної з названих мною трьох установ, що займалися організацією і проведенням президентських виборів 1999 року [РОТУВАТИ]?

a. Ваша дільнична виборча комісія

	1-200
	<u>(1200)</u>
Відмінно	15%
Добре	45%
Задовільно	23%
Погано	3%
Важко відповісти	13%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	101% ✓

b. Ваша територіальна виборча комісія

	1-200
	<u>(1200)</u>
Відмінно	7%
Добре	34%
Задовільно	20%
Погано	3%
Важко відповісти	34%
Відмовився від відповіді/ не відповів	3%
Всього	101% ✓

c. Центральна виборча комісія

	1-200
	<u>(1200)</u>
Відмінно	8%
Добре	30%
Задовільно	19%
Погано	3%
Важко відповісти	37%
Відмовився від відповіді/ не відповів	3%
Всього	100%

49. Якою мірою Ви впевнені у чесності посадових осіб Вашої дільничної виборчої комісії?

	1-200
	<u>(1200)</u>
Дуже впевнений	11%
Скоріше впевнений	41%
Скоріше не впевнений	16%
Не впевнений	10%
Залежить від обставин [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	2%
Важко відповісти	17%
Відмовився від відповіді/ не відповів	*
Всього	97% ✓

50. Якою мірою Ви впевнені у чесності членів Центральної виборчої комісії?

	1-200
	<u>(1200)</u>
Дуже впевнений	6%
Скоріше впевнений	30%
Скоріше не впевнений	8%
Не впевнений	13%
Залежить від обставин [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	2%
Важко відповісти	28%
Відмовився від відповіді/не відповів	2%
Всього	99% ✓

51. [ЯКЩО "ГОЛОСУВАВ" У П25, СПИТАТИ]: На скільки гарну роботу виконала Ваша дільнична виборча комісія для забезпечення чесності виборчого процесу для всіх кандидатів?

	1-200
	<u>(1031)</u>
Відмінну	13%
Добру	44%
Задовільну	25%
Погану	4%
Важко відповісти	15%
Відмовився від відповіді/ не відповів *	
Всього	101% ✓

52. Чи отримали Ви від своєї дільничної виборчої комісії іменне запрошення проголосувати?

	1-200
	<u>(1200)</u>
Так	92%
Ні	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	100%

53. Як Ви гадаєте, під час президентських виборів 1999 року посадові особи, відповідальні за організацію виборів, забезпечували Ваші виборчі права чи ні?

	1-200
	<u>(1200)</u>
Так	74%
Ні	7%
Важко відповісти	17%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	99% ✓

54. [ЯКЩО "ГОЛОСУВАВ" В П25, СПИТАТИ]: Який варіант відповіді найкраще описує те, що з Вами відбулося, коли Ви прийшли голосувати на виборах Президента 1999 року?

	1-200 (1031)
Ваше прізвище та інші відомості про Вас вже були у списку виборців виборчої дільниці, на яку Ви прийшли	92%
Ваше прізвище та інші відомості про Вас вже були у списку виборців виборчої дільниці, на яку Ви прийшли, але потребували виправлення	2%
Ваше прізвище було занесено до списку виборців, коли Ви пред'явили посвідчення особи	2%
Вас не допустили до голосування на одній виборчій дільниці, але відіспалили на іншу, де Ваше прізвище було включено до списку виборців, і Ви там проголосували	★
Вас не допустили до голосування	★
Інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	1%
Важко відповісти	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	101% ✓

55. Чи були результати президентських виборів 1999 року на національному рівні опереджені [ПОТУВАТИ]: занадто швидко, занадто повільно, у розумних межах часу?

	1-200 (1200)
Занадто швидко	21%
Занадто повільно	4%
У розумних межах часу	64%
Важко відповісти	10%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	100%

56. На вашу думку, комп'ютеризація підрахунку голосів та звітування про результати виборів зміцнила б чи послабила довіру громадян до чесності виборчого процесу?

	1-200 (1200)
Точно зміцнила би	20%
Скоріше зміцнила би	29%
Не те і не інше	9%
[НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	
Скоріше послабила б	3%
Точно послабила б	4%
Важко відповісти	32%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	98% ✓

57. [ЯКЩО "ГОЛОСУВАВ В ПЕРШОМУ ТУРІ" У П25, СПИТАТИ]: Чи були Ви особисто свідком будь-якого порушення виборчого законодавства у день виборів 31 жовтня 1999 року, під час першого туру?

	1-200
	<u>(982)</u>
Так	3%
Ні	95%
Важко відповісти	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	100%

58. [ЯКЩО "ГОЛОСУВАВ УДРУГОМУ ТУРІ" У П25, СПИТАТИ]: Чи були Ви особисто свідком будь-якого порушення виборчого законодавства у день виборів 14 листопада 1999 року, під час другого туру?

	1-200
	<u>(953)</u>
Так	3%
Ні	95%
Важко відповісти	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	100%

59. [ЯКЩО "ТАК" У П57 АБО П58, СПИТАТИ]: Якого роду порушення виборчого закону Ви стали свідком?
[ДОПУСКАЄТЬСЯ ДЕКІЛЬКА ВІДПОВІДЕЙ]

	1-200 (40)
Спостерігачі у місцях проведення голосування намагалися говорити виборцям голосувати за певного кандидата.	8%
Місцеві посадові особи у місцях проведення голосування намагалися говорити виборцям голосувати за певного кандидата.	16%
Посадові особи, відповідальні за організацію виборів, у місцях проведення голосування намагалися говорити виборцям голосувати за певного кандидата.	22%
Ваш начальник чи керівник, або його представник, намагалися сказати Вам проголосувати за певного кандидата.	12%
Вам здалось, що Ваш голос у бюлетені не залишився таємним, і хтось міг дізнатися про те, як Ви проголосували.	11%
Ви бачили, як люди голосували групами, тим самим таємниця голосування не додержувалась.	14%
Виборцям пропонувались матеріальні чи фінансові заохочення.	3%
Виборцям дозволялось голосувати за членів сім'ї.	23%
Виборцям дозволялось заповнити більш ніж один бюлетень.	5%
Деяким виборцям надавали декілька бюлетенів.	16%
Людець залякували, щоб примусити їх голосувати так чи інакше.	5%
Людям дозволяли голосувати без посвідчення особи.	12%
Інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	9%
Важко відповісти	5%
Відмовився від відповіді/ не відповів	3%

60. [ЯКЩО "ТАК" У П57 АБО П58, СПИТАТИ]: Повідомили Ви про це порушення виборчого закону місцевим органам влади, чи ні?

	1-200 (40)
Так	22%
Ні	64%
Важко відповісти	6%
Відмовився від відповіді/ не відповів	8%
Всього	100%

61. Чи були, на Вашу думку, фальсифікації при проведенні президентських виборів 1999 року?

	1-200
	(1200)
Так, великі	9%
Так, деякі	25%
Ні, не було	28%
Важко відповісти	36%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	100%

62. [ЯКЩО "ТАК" У П61, СПИТАТИ]: Де мали місце такі фальсифікації?

	1-200
	(404)
На виборчих дільницях	31%
У територіальних комісіях	23%
У Центральній виборчій комісії	28%
З боку фізичних осіб	18%
Важко відповісти	16%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%

63. Чи відомо Вам про замах на Наталію Вітренко під час її зустрічі з виборцями, коли вибухнула граната?

	1-200
	(1200)
Відомо	90%
Не відомо	8%
Важко відповісти	1%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	99% ✓

64. Як Ви вважаєте, вибух гранати на політичному заході був...?

	1-200
	(1200)
Поодиноким випадком	33%
Слід чекати росту насильства	19%
Залежить від обставин [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	14%
Важко відповісти	33%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	100%

65. На скільки добре Ви [розумієте]/ зрозуміли порядок голосування по виборах Президента?

	<u>6/99</u> <u>(1200)</u>	<u>1-2/00</u> <u>(1200)</u>
Дуже добре	6%	37%
Досить добре	34%	49%
Не дуже добре	42%	7%
Зовсім не зрозумів	11%	1%
Важко відповісти	6%	5%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	1%
Всього	99% ✓	100%

66. Коли Ви цілком зрозуміли порядок голосування по виборах Президента 1900 року?

	<u>1-2/00</u> <u>(1200)</u>
За чотири місяці до виборів чи раніше	24%
За три місяці до виборів	7%
За два місяці до виборів	6%
За один місяць до виборів	17%
За два тижні до виборів	7%
За тиждень до виборів	7%
За кілька днів до виборів	5%
У день виборів	11%
Так і не зрозумів (-ла) до кінця	2%
Важко відповісти	11%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	100%

67. Яке для Вас було головне джерело інформації стосовно процесу голосування по виборах Президента 1999 року? [ПОКАЗАТИ КАРТКУ]

	1-200
	(1200)
Телепрограма "Вибори '99"	28%
Інформаційні телероліки "Вибори '99"	
[ПОКАЗАТИ ЛОГОТИП ТРЬОХ РОЛІКІВ]	9%
Інша телевізійна реклама	2%
Телевізійні програми новин	17%
Радіо	4%
Газети	5%
Інформаційний плакат "Процедура голосування крок за кроком" [ПОКАЗАТИ ПЛАКАТ IFES]	2%
Інформаційний буклет з процедури голосування	1%
Неурядова організація	★
Посадова особа дільничної виборчої комісії	8%
Член сім'ї	6%
Товариш або знайомий	2%
Власний досвід	2%
Інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	1%
Важко відповісти	9%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	98% ✓

68. Чи бачили Ви у вересні-жовтні телевізійні ролики з Алою Мазур, телеведучою новин на каналі 1+1, Мариною Остапенко, телеведучою новин на каналі "Інтер", або Оксаною Марченко, телеведучою на каналі УТ-1, в яких звучали поради виборцям щодо процесу голосування?

	1-200
	(1200)
Так	42%
Ні	43%
Важко відповісти	14%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	100%

69. [ЯКЩО "ТАК" У П68, СПИТАТИ]: Наскільки корисними були ці ролики?

	1-200
	(508)
Дуже корисними	20%
Скоріше корисними	49%
Не дуже корисними	17%
Зовсім не корисними	6%
Важко відповісти	7%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	100%

70. Чи чули Ви по радіо в вересні-жовтні інформаційні ролики, в яких описувався процес голосування?

	1-200
	(1200)
Так	37%
Ні	51%
Важко відповісти	11%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	100%

71. [ЯКЩО "ТАК" У П70, СПИТАТИ]: Наскільки корисними були ці ролики?

	1-200
	(443)
Дуже корисні	21%
Досить корисні	47%
Не дуже корисні	16%
Зовсім не корисні	7%
Важко відповісти	9%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	100%

72. Чи бачили Ви в вересні-жовтні телевізійні ролики з боксером Віталієм Кличком, співачкою Іриною Білик, журналістом Олександром Тіщенком, військово-командувачем Віктором Євхимовичем, космонавтом Леонідом Коденюком, хірургом Олександром Шалімовим, Головою Нацбанку Віктором Ющенком, або актором Анатолієм Хостіковим, у яких звучало запрошення прийти на президентські вибори 1999 року і проголосувати?

	1-200
	(1200)
Так	48%
Ні	39%
Важко відповісти	13%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	101% ✓

73. [ЯКЩО "ТАК" У П72, СПИТАТИ]: Після перегляду цих роликів у Вас зросло бажання прийти на президентські вибори 1999 року чи, навпаки, знизилось?

	1-200
	(576)
Набагато зросло	6%
Скоріше зросло	25%
Ролики не мали жодного впливу	55%
[НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	
Скоріше знизилось	5%
Набагато знизилось	2%
Важко відповісти	7%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	100%

74. [ЯКЩО "ГОЛОСУВАВ У ПЕРШОМУ ТУРІ" В П25, СПИТАТИ]: Якою була найсерйозніша проблема з тих, котрі я зараз зачитаю, що Ви з нею зіткнулися при голосуванні на виборах 31 жовтня 1999 року, під час першого туру? [ДОПУСКАЄТЬСЯ ДЕКІЛЬКА ВІДПОВІДЕЙ]

	1-200 (982)
Занадто велика кількість кандидатів	40%
Недостатньо інформації про кандидатів	16%
Форма бюлетеня	2%
Виборча дільниця була надто переповнена	6%
Працівники виборчої дільниці були неорганізовані	1%
Кількість матеріалів була занадто великою, щоб працівники на виборчих дільницях могли дати їм раду	1%
Я не зрозумів порядку голосування, доки не прийшов на виборчу дільницю	3%
Я не знав, де я повинен був проголосувати	★
Відомості про мене у списку виборців були неправильними	1%
Виборчу дільницю не було обладнано належним чином	1%
Інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	1%
Ніяка	45%
Важко відповісти	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★

75. [ЯКЩО "ГОЛОСУВАВ У ДРУГОМУ ТУРІ" В П25, СПИТАТИ]: Якою була найсерйозніша проблема під час другого туру президентських виборів? [ДОПУСКАЄТЬСЯ ДЕКІЛЬКА ВІДПОВІДЕЙ]

	1-200 (953)
Недостатньо інформації про кандидатів	6%
Форма бюлетеня	1%
Виборча дільниця була надто переповнена	3%
Працівники на виборчих дільницях були неорганізовані	1%
Кількість матеріалів була надто великою, щоб працівники на виборчих дільницях могли дати їм раду	1%
Я не зрозумів порядку голосування, доки не прийшов на виборчу дільницю	1%
Я не знав, де я повинен був проголосувати	★
Відомості про мене у списку виборців були не правильними	★
Виборчу дільницю не було обладнано належним чином	1%
Інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	1%
Ніяка	83%
Важко відповісти	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★

76. Чи намагався хто-небудь вплинути на ваш вибір того чи іншого кандидата, обцяючи винагороду, яка не була передбачена політичною платформою?

	1-200
	<u>(1200)</u>
Так	3%
Ні	95%
Важко відповісти	1%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	100%

77. Чи намагався хто-небудь вплинути на вибір людей, яких Ви знаєте, обцяючи винагороду, яка не була передбачена політичною платформою?

	1-200
	<u>(1200)</u>
Так	9%
Ні	81%
Важко відповісти	9%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	101% ✓

78. [ЯКЩО "ТАК" У П76 АБО П77, СПИТАТИ]: Яку винагороду чи винагороди пропонували?

	1-200
	<u>(114)</u>
Гроші	44%
Продукти харчування	26%
Безкоштовний обід (сніданок чи вечерю)	3%
Ліки	3%
Одяг	2%
Алкогольні напої	10%
Інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	12%
Важко відповісти	14%
Відмовився від відповіді/ не відповів	13%

79. Чи непокоїло Вас те, що можливі негативні наслідки для вас особисто, якщо Ви не проголосуєте за певного кандидата на президентських виборах 1999 року? [ЯКЩО НЕ ЗРОЗУМІЛО, ПОЯСНІТЬ, ЩО У ПИТАННІ ПІД НЕГАТИВНИМИ НАСЛІДКАМИ РОЗУМІЄТЬСЯ ВТРАТА РОБОТИ, ЗАЛЯКУВАННЯ ТА ПОГРОЗИ ФІЗИЧНОЮ РОЗПРАВОЮ І ТАКЕ ІНШЕ, А НЕ ЗАГАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИ ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ]

	1-200
	<u>(1200)</u>
Так	8%
Ні	87%
Важко відповісти	5%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	101% ✓

80. Чи непокоїло когось іншого, кого Ви знаєте, те, що можливі негативні наслідки для них, якщо вони не проголосують за певного кандидата на президентських виборах 1999 року?

	1-200
	<u>(1200)</u>
Так	19%
Ні	61%
Важко відповісти	19%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	101% ✓

81. [ЯКЩО "ТАК" У П79 АБО П80, СПИТАТИ]: Якого роду наслідки викликали занепокоєння у Вас або у інших?

	1-200
	<u>(238)</u>
Втрата роботи	75%
Особиста безпека	11%
Безпека і добробут рідних	10%
Інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	9%
Важко відповісти	7%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★

82. На Вашу думку, чи були занижені ціни на основні товари вжитку?

	1-200
	<u>(1200)</u>
Так	27%
Ні	56%
Важко відповісти	16%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Total	100%

83. [ЯКЩО "ТАК" У П82, СПИТАТИ]: На скільки сильно це вплинуло на те, як Ви проголосували?

	1-200
	<u>(323)</u>
Дуже сильно	5%
Досить сильно	14%
Не дуже сильно	26%
Зовсім не вплинуло	47%
Важко відповісти	6%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	99% ✓

84. Під час передвиборної кампанії Ви особисто були свідком того, як будь-які державні службовці чи посадові особи агітували за Президента Л.Кучму, чи ні?

	1-200
	<u>(1200)</u>
Так	11%
Ні	81%
Важко відповісти	7%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	101% ✓

85. [ЯКЩО "ТАК" У П84, СПИТАТИ]: До яких державних органів, установ, чи організацій належали ці державні службовці чи посадові особи?

	1-200
	<u>(127)</u>
Голови держадміністрації	
Преса/ ЗМІ	2%
Спеціальні групи підтримки Л.Кучми	3%
На батьківських зборах у школі	3%
Директор	34%
Місцеві органи влади	25%
Посадові особи на виборчих дільницях	3%
Інші	★
Важко відповісти	21%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	101% ✓

86. Наскільки важливим для засобів масової інформації у висвітленні ними політичних новин, на Вашу думку, є аналізувати відмінності між кандидатами та політичними партіями в різноманітних питаннях для того, щоб допомогти людям зрозуміти ці відмінності?

	6/99	1-200
	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>
Дуже важливо	33%	30%
Досить важливо	38%	42%
Не дуже важливо	9%	8%
Зовсім не важливо	3%	4%
Важко відповісти	17%	14%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%
Всього	101% ✓	99% ✓

87. Чи відчуваєте Ви, що отримали достатньо інформації, щоб зробити свідомий вибір під час президентських виборів 1999 року?

	1-200
	<u>(1200)</u>
Так	67%
Ні	21%
Важко відповісти	10%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	99% ✓

88. На Вашу думку, зароби масової інформації могли діяти на власний розсуд при висвітленні кандидатів у Президенти під час президентських виборів, чи ж на них тиснули ззовні з метою, щоб вони цього не робили?

	1-200
	<u>(1200)</u>
ЗМІ могли діяти на власний розсуд	25%
На ЗМІ тиснули ззовні	40%
Важко відповісти	33%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	100%

89. Як часто Ви читаєте газети?

	699	1-200
	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>
Щодня	19%	17%
Деякі рази на тиждень	34%	28%
Раз на тиждень	25%	26%
Деякі рази на місяць	7%	9%
Раз на місяць	5%	12%
Не читаю [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	11%	★
Важко відповісти	★	5%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	3%
Total	101% ✓	100%

90. Як часто Ви дивитесь новини по телевізору?

	699	1-200
	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>
Щодня	58%	75%
Деякі рази на тиждень	30%	17%
Раз на тиждень	5%	2%
Деякі рази на місяць	2%	1%
Раз на місяць чи менше	1%	2%
Не дивлюсь теленовини [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	5%	★
Важко відповісти	★	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	1%
Всього	102% ✓	100%

91. Як часто Ви слухаєте новини по радію?

	<u>6/99</u> (1200)	<u>1-2/00</u> (1200)
Щодня	42%	52%
Деякі рази на тиждень	20%	15%
Раз на тиждень	3%	4%
Деякі рази на місяць	4%	3%
Раз на місяць чи менше	3%	7%
Не слухаю новини по радію	27%	★
[НЕ ЗАЧИТУВАТИ]		
Важко відповісти	1%	11%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	8%
Всього	100%	100%

92. Тепер я хочу поставити Вам запитання про Ваш погляд на те, як наші ЗМІ висвітлюють події та процеси, що відбуваються у нашій країні. Для кожного з названих ЗМІ, будь ласка, вкажіть чи назвали б Ви висвітлення ними подій навколо президентських виборів 1999 року об'єктивними, чи не об'єктивними.

a. УТ-1

	<u>1-2/00</u> (1200)
Об'єктивним	29%
Не об'єктивним	34%
Як об'єктивним, так і не об'єктивним	11%
[НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	
Важко відповісти	23%
Відмовився від відповіді/ не відповів	3%
Всього	100%

b. УТ-2/1+1

	<u>1-2/00</u> (1200)
Об'єктивним	39%
Не об'єктивним	33%
Як об'єктивним, так і не об'єктивним	7%
[НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	
Важко відповісти	19%
Відмовився від відповіді/ не відповів	3%
Всього	101% ✓

c. УТ-3/INTER

	<u>1-2/00</u> (1200)
Об'єктивним	40%
Не об'єктивним	31%
Як об'єктивним, так і не об'єктивним	8%
[НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	
Важко відповісти	18%
Відмовився від відповіді/ не відповів	3%
Всього	100%

d. СТБ (Віна)	1-200
	<u>(1200)</u>
Об'єктивним	13%
Не об'єктивним	15%
Як об'єктивним, так і не об'єктивним [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	3%
Важко відповісти	60%
Відмовився від відповіді/ не відповів	10%
Всього	101% ✓
e. ICTV (Віст)	1-200
	<u>(1200)</u>
Об'єктивним	11%
Не об'єктивним	13%
Як об'єктивним так і не об'єктивним [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	3%
Важко відповісти	63%
Відмовився від відповіді/ не відповів	10%
Всього	100%
f. ТЕТ	1-200
	<u>(1200)</u>
Об'єктивним	2%
Не об'єктивним	3%
Як об'єктивним, так і не об'єктивним [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	2%
Важко відповісти	79%
Відмовився від відповіді/ не відповів	14%
Всього	100%
g. Новий канал	1-200
	<u>(1200)</u>
Об'єктивним	3%
Не об'єктивним	4%
Як об'єктивним, так і не об'єктивним [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	2%
Важко відповісти	77%
Відмовився від відповіді/ не відповів	14%
Всього	100%

h.	ТВ-6	1-200
		(1200)
	Об'єктивним	5%
	Не об'єктивним	5%
	Як об'єктивним так і не об'єктивним [НЕ ЗАПИТУВАТИ]	2%
	Важко відповісти	75%
	Відмовився від відповіді/ не відповів	13%
	Всього	100%
i.	РТР	1-200
		(1200)
	Об'єктивним	7%
	НЕ об'єктивним	6%
	Як об'єктивним, так і не об'єктивним [НЕ ЗАПИТУВАТИ]	2%
	Важко відповісти	72%
	Відмовився від відповіді/ не відповів	12%
	Всього	99% ✓
j.	ТВ-центр	1-200
		(1200)
	Об'єктивним	2%
	Не об'єктивним	3%
	Як об'єктивним, так і не об'єктивним [НЕ ЗАПИТУВАТИ]	2%
	Важко відповісти	79%
	Відмовився від відповіді/ не відповів	14%
	Всього	100%
k.	Місцеві телестудії	1-200
		(1200)
	Об'єктивним	16%
	Не об'єктивним	23%
	Як об'єктивним, так і не об'єктивним [НЕ ЗАПИТУВАТИ]	7%
	Важко відповісти	47%
	Відмовився від відповіді/ не відповів	7%
	Всього	100%

l. Державне радіо

	1-200
	<u>(1200)</u>
Об'єктивним	22%
Не об'єктивним	28%
Як об'єктивним, так і не об'єктивним	7%
[НЕ ЗАПИТУВАТИ]	
Важко відповісти	37%
Відмовився від відповіді/ не відповів	6%
Всього	100%

m. Недержавне радіо

	1-200
	<u>(1200)</u>
Об'єктивним	11%
Не об'єктивним	17%
Як об'єктивним, так і не об'єктивним	4%
[НЕ ЗАПИТУВАТИ]	
Важко відповісти	58%
Відмовився від відповіді/ не відповів	11%
Всього	101% ✓

93. На Вашу думку, чи командуючий склад в армії примушував військовослужбовців голосувати за певних кандидатів під час президентських виборів 1999 року, або ж вони здійснювали своє право голосу вільно?

	1-200
	<u>(1200)</u>
Їх примушували голосувати	32%
Здійснювали свій вибір вільно	16%
Залежить від обставин [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	5%
Важко відповісти	44%
Відмовився від відповіді/ не відповів	3%
Всього	100%

93A. **[ЯКЩО "ПРИМУШУВАЛИ" У П93, СПИТАТИ]:** Як Ви думаєте, за якого із кандидатів примушували голосувати військовослужбовців? **[ДЗВОЛЯЄТЬСЯ ДЕКІЛЬКА ВІДПОВІДЕЙ]**

	1-200
	<u>(381)</u>
Наталія Вітренко	1%
Юрій Костенко	1%
Леонід Кучма	88%
Євген Марчук	2%
Олександр Мороз	★
Петро Симоненко	2%
Важко відповісти	1%
Відмовився від відповіді/ не відповів	9%
Всього	104% ✓

94. На Вашу думку, чи примушували своїх підлеглих голосувати за певних кандидатів керівними державними органами?

	1-200
	(1200)
Їх примушували голосувати	34%
Здійснювали свій вибір вільно	21%
Залежить від обставин [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	8%
Важко відповісти	35%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	100%

94A. [ЯКЩО "ПРИМУШУВАЛИ" У П94, СПИТАТИ]: Як Ви гадаєте, за кого із кандидатів примушували голосувати держслужбовців? [ДОЗВОЛЯЄТЬСЯ ДЕКІЛЬКА ВІДПОВІДЕЙ]

	1-200
	(406)
Наталія Вітренко	★
Леонід Кучма	87%
Євген Марчук	★
Олександр Мороз	★
Петро Симоненко	5%
Геннадій Удовенко	★
Важко відповісти	★
Відмовився від відповіді/ не відповів	5%
Всього	97% ✓

95. Чи примушували Вас ваш начальник (Ваші начальники) голосувати за певного кандидата під час президентських виборів 1999 року, або ж Ви здійснювали своє право голосу вільно?

	1-200
	(1200)
Мене примушували голосувати	2%
Здійснював (-ла) свій вибір вільно	48%
Залежить від обставин [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	1%
Не працюю	40%
Займаюся індивідуальною трудовою діяльністю 2%	
Важко відповісти	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	5%
Всього	100%

95A. [ЯКЩО "ПРИМУШУВАЛИ" У П95, СПИТАТИ]: За якого із кандидатів Вас примушували голосувати?

	1-200
	(29)
Наталія Вітренко	3%
Леонід Кучма	93%
Петро Симоненко	4%
Всього	100%

96. [ЯКЩО "ПРИМУШУВАЛИ" У П93-95, СПИТАТИ]: На Вашу думку, якою мірою вплинуло на підсумки виборів те, що начальники примушували своїх підлеглих голосувати за певного кандидата чи партію?

	1-200
	<u>(522)</u>
Дуже істотно вплинуло	25%
Доволі істотно вплинуло	15%
Не вплинуло	4%
Важко відповісти	18%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	99% ✓

97. А тепер поговоримо про Конституцію України...Скільки інформації Ви маєте про свої права, гарантовані новою конституцією України?

	7/97	5/98	6/99	1-200
	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>
Маю багато інформації	4%	2%	3%	4%
Маю певну інформацію	21%	13%	18%	24%
Не дуже багато	35%	45%	47%	40%
Не маю зовсім	38%	36%	28%	28%
Важко відповісти	3%	2%	4%	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	★	★	★
Всього	101% ✓	98% ✓	100%	98% ✓

98. На вашу думку, інформація про нову Конституцію є легкодоступною для більшості населення, чи ні?

	7/97	5/98	6/99	1-200
	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>
Так, інформація є легкодоступною	26%	24%	28%	26%
Ні, інформація не є легкодоступною	23%	46%	42%	46%
Залежить від обставин [НЕ ЗАПИТУВАТИ]	5%	15%	12%	9%
Важко відповісти	5%	14%	18%	19%
Відмовився від відповіді/ не відповів	40%	1%	1%	1%
Всього	99% ✓	100%	101% ✓	101% ✓

99. Як Ви вважаєте, мають громадяни України право об'єднуватись в групи або утворювати об'єднання без участі держави, чи ні?

	<u>7/97</u> <u>(1200)</u>	<u>6/99</u> <u>(1200)</u>	<u>1-2/00</u> <u>(1200)</u>
Так/НУО можливі	60%	55%	51%
Ні/Об'єднання не можливі	17%	10%	18%
Залежить від обставин	6%	16%	6%
[НЕ ЗАЧИТУВАТИ]			
Важко відповісти	16%	17%	23%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	2%	1%
Всього	99% ✓	100%	99% ✓

100. Наскільки необхідними є такі організації?

	<u>7/97</u> <u>(1200)</u>	<u>6/99</u> <u>(1200)</u>	<u>1-2/00</u> <u>(1200)</u>
Однозначно необхідні	9%	12%	8%
Дуже необхідні	23%	11%	13%
Не дуже необхідні	33%	39%	26%
Зовсім не потрібні	12%	11%	16%
Залежить від обставин	8%	3%	9%
[НЕ ЗАЧИТУВАТИ]			
Важко відповісти	14%	21%	26%
Відмовився від відповіді/ Не відповів	1%	2%	2%
Всього	100%	99% ✓	100%

101. Наскільки важливе для вас поважання наступних прав у країні, де Ви живете? **[РОТУВАТИ]**

а. При голосуванні можна вибирати серед кількох партій та кандидатів.

	<u>7/97</u> <u>(1200)</u>	<u>6/99</u> <u>(1200)</u>	<u>1-2/00</u> <u>(1200)</u>
Дуже важливо	38%	39%	46%
Досить важливо	28%	38%	36%
Не дуже важливо	17%	12%	9%
Зовсім не важливо	10%	4%	3%
Важко відповісти	6%	5%	6%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%	1%
Всього	100%	99% ✓	101% ✓

b. Чесні вибори проводяться регулярно.

	<u>7/97</u> (1200)	<u>6/99</u> (1200)	<u>1-2/00</u> (1200)
Дуже важливо	65%	50%	59%
Досить важливо	22%	34%	29%
Не дуже важливо	7%	6%	4%
Зовсім не важливо	3%	2%	2%
Важко відповісти	3%	6%	6%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%	1%
Всього	101% ✓	99% ✓	101% ✓

c. Права етнічних меншин захищаються.

	<u>7/97</u> (1200)	<u>6/99</u> (1200)	<u>1-2/00</u> (1200)
Дуже важливо	39%	36%	44%
Досить важливо	29%	39%	30%
Не дуже важливо	16%	11%	13%
Зовсім не важливо	8%	4%	3%
Важко відповісти	7%	9%	9%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%	1%
Всього	100%	100%	100%

d. Приватна власність фізичних осіб захищена законом.

	<u>7/97</u> (1200)	<u>6/99</u> (1200)	<u>1-2/00</u> (1200)
Дуже важливо	77%	55%	62%
Досить важливо	16%	32%	25%
Не дуже важливо	2%	5%	4%
Зовсім не важливо	2%	2%	2%
Важко відповісти	3%	6%	7%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%	1%
Всього	101% ✓	101% ✓	101% ✓

e. Громадяни мають право утворювати політичні партії.

	7/97	6/99	1-2/00
	(1200)	(1200)	(1200)
Дуже важливо	22%	22%	24%
Досить важливо	24%	28%	26%
Не дуже важливо	29%	30%	26%
Зовсім не важливо	16%	11%	13%
Важко відповісти	8%	7%	11%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%	1%
Всього	100%	100%	101% ✓

f. Право публічно критикувати державну владу захищене.

	7/97	6/99	1-2/00
	(1200)	(1200)	(1200)
Дуже важливо	58%	35%	39%
Досить важливо	26%	32%	28%
Не дуже важливо	9%	18%	14%
Зовсім не важливо	3%	6%	7%
Важко відповісти	4%	8%	10%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%	1%
Всього	101% ✓	100%	99% ✓

g. Кожен вільний обирати віросповідання.

	7/97	6/99	1-2/00
	(1200)	(1200)	(1200)
Дуже важливо	60%	46%	56%
Досить важливо	26%	38%	28%
Не дуже важливо	9%	9%	8%
Зовсім не важливо	3%	2%	3%
Важко відповісти	2%	3%	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів		1%	1%
Всього	100%	100%	100%

h. Всі можуть утворювати об'єднання чи спілки без втручання з боку держави.

	7/97 (1200)	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Дуже важливо	23%	23%	25%
Досить важливо	27%	28%	21%
Не дуже важливо	26%	26%	24%
Зовсім не важливо	14%	11%	13%
Важко відповісти	10%	11%	16%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	1%	1%
Всього	101% ✓	100%	100%

102. Тепер я хотів (-ла) би поставити Вам запитання про декілька державних органів, суспільних інститутів та державних діячів. По кожному з них скажіть мені, будь ласка, наскільки Ви їм довіряєте. [ПОТУВАТИ]

a. Верховна Рада

	7/97 (1200)	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Повністю довіряю	2%	3%	4%
Скоріше довіряю	14%	18%	18%
Скоріше не довіряю	36%	39%	36%
Взагалі не довіряю	43%	32%	31%
Важко відповісти	5%	7%	10%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	1%	1%
Всього	100%	100%	100%

b. Кабінет Міністрів

	7/97 (1200)	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Повністю довіряю	2%	2%	7%
Скоріше довіряю	14%	18%	30%
Скоріше не довіряю	36%	38%	30%
Взагалі не довіряю	43%	31%	20%
Важко відповісти	5%	10%	12%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	1%	1%
Всього	100%	100%	100%

c. Адміністрація Президента України

	7/97 (1200)	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Повністю довіряю	2%	2%	9%
Скоріше довіряю	19%	19%	28%
Скоріше не довіряю	31%	34%	28%
Взагалі не довіряю	37%	32%	20%
Важко відповісти	10%	11%	14%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	2%	2%
Всього	99% ✓	100%	101% ✓

d. Місцеві органи влади

	<u>7/97</u> <u>(1200)</u>	<u>6/99</u> <u>(1200)</u>	<u>1-2/00</u> <u>(1200)</u>
Повністю довіряю	3%	3%	6%
Скоріше довіряю	14%	22%	24%
Скоріше не довіряю	31%	34%	31%
Взагалі не довіряю	48%	33%	26%
Важко відповісти	4%	7%	11%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	2%	2%
Всього	100%	101% ✓	100%

e. Національний Банк України

	<u>7/97</u> <u>(1200)</u>	<u>6/99</u> <u>(1200)</u>	<u>1-2/00</u> <u>(1200)</u>
Повністю довіряю	5%	4%	7%
Скоріше довіряю	19%	24%	23%
Скоріше не довіряю	24%	24%	20%
Взагалі не довіряю	33%	26%	17%
Важко відповісти	18%	20%	31%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%	2%
Всього	100%	100%	100%

f. Збройні сили України

	<u>7/97</u> <u>(1200)</u>	<u>6/99</u> <u>(1200)</u>	<u>1-2/00</u> <u>(1200)</u>
Повністю довіряю	21%	17%	28%
Скоріше довіряю	35%	42%	40%
Скоріше не довіряю	22%	15%	9%
Взагалі не довіряю	14%	12%	7%
Важко відповісти	8%	12%	14%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	1%	2%
Всього	100%	99% ✓	100%

g. Конституційний Суд України

	<u>6/99</u> <u>(1200)</u>	<u>1-2/00</u> <u>(1200)</u>
Повністю довіряю	8%	15%
Скоріше не довіряю	27%	28%
Скоріше довіряю	20%	17%
Взагалі не довіряю	16%	12%
Важко відповісти	26%	26%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	2%
Всього	99% ✓	100%

h. Служба безпеки України

	<u>7/97</u> (1200)	<u>6/99</u> (1200)	<u>1-2/00</u> (1200)
Повністю довіряю	11%	12%	16%
Скоріше довіряю	25%	32%	32%
Скоріше не довіряю	24%	17%	15%
Взагалі не довіряю	22%	17%	12%
Важко відповісти	18%	21%	23%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%	2%
Всього	101% ✓	101% ✓	100%

i. Політичні партії

	<u>6/99</u> (1200)	<u>1-2/00</u> (1200)
Повністю довіряю	2%	4%
Скоріше довіряю	13%	12%
Скоріше не довіряю	32%	31%
Взагалі не довіряю	32%	33%
Важко відповісти	20%	19%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	2%
Всього	101% ✓	101% ✓

j. Церква

	<u>1-2/00</u> (1200)
Повністю довіряю	34%
Скоріше довіряю	30%
Скоріше не довіряю	9%
Взагалі не довіряю	9%
Важко відповісти	17%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	100%

k. Леонід Кучма

	<u>6/99</u> (1200)	<u>1-2/00</u> (1200)
Повністю довіряю	2%	20%
Скоріше довіряю	13%	29%
Скоріше не довіряю	32%	19%
Взагалі не довіряю	32%	21%
Важко відповісти	20%	9%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	2%
Всього	101% ✓	100%

l. Петро Симоненко

	6/99	1-2/00
	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>
Повністю довіряю	9%	13%
Скоріше довіряю	19%	14%
Скоріше не довіряю	22%	21%
Взагалі не довіряю	29%	35%
Важко відповісти	19%	14%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	2%
Всього	100%	99% ✓

m. Олександр Мороз

	7/97	6/99	1-2/00
	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>
Повністю довіряю	5%	4%	4%
Скоріше довіряю	14%	17%	12%
Скоріше не довіряю	25%	31%	27%
Взагалі не довіряю	39%	28%	37%
Важко відповісти	15%	17%	18%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%	2%
Всього	99% ✓	99% ✓	100%

n. Наталя Вітренко

	6/99	1-2/00
	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>
Повністю довіряю	8%	5%
Скоріше довіряю	28%	11%
Скоріше не довіряю	23%	25%
Взагалі не довіряю	22%	40%
Важко відповісти	18%	17%
Відмовився від відповіді/ Не відповів	2%	3%
Всього	101% ✓	101% ✓

o. Євген Марчук

	7/97	6/99	1-2/00
	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>	<u>(1200)</u>
Повністю довіряю	2%	2%	2%
Скоріше довіряю	7%	13%	14%
Скоріше не довіряю	19%	24%	27%
Взагалі не довіряю	27%	28%	35%
Важко відповісти	44%	31%	19%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%	3%
Всього	100%	100%	100%

р. Олександр Ткаченко

	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Повністю довіряю	3%	1%
Скоріше довіряю	12%	7%
Скоріше не довіряю	24%	25%
Взагалі не довіряю	32%	46%
Важко відповісти	27%	18%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	3%
Всього	100%	100%

103. А наскільки Ви довіряєте кожному з наступних правових органів як таким, що ставляться до людей чесно і справедливо при прийнятті рішень? [РОТУВАТИ]

a. Судам

	7/97 (1200)	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Повністю довіряю	4%	7%	8%
Скоріше довіряю	24%	28%	26%
Скоріше не довіряю	37%	27%	26%
Взагалі не довіряю	28%	22%	21%
Важко відповісти	7%	14%	16%
Відмовився від відповіді/ Не відповів	★	1%	2%
Всього	100%	99% ✓	99% ✓

b. Прокуратурі

	7/97 (1200)	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Повністю довіряю	5%	6%	8%
Скоріше довіряю	24%	31%	28%
Скоріше не довіряю	34%	25%	25%
Взагалі не довіряю	28%	22%	21%
Важко відповісти	8%	15%	16%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	1%	2%
Всього	99% ✓	100%	100%

c. Міліції

	7/97 (1200)	6/99 (1200)	1-2/00 (1200)
Повністю довіряю	4%	4%	7%
Скоріше довіряю	17%	18%	19%
Скоріше не довіряю	32%	31%	27%
Взагалі не довіряю	42%	36%	34%
Важко відповісти	5%	10%	11%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	1%	2%
Всього	100%	100%	100%

104. Якою мірою Ви згодні чи не згодні з наступними твердженнями:

a. На Президента Л.Кучму можна розраховувати як на людину, яка діє в інтересах України, додержуючись моральних (етичних) принципів.

	1-2/00 (1200)
Повністю погоджуюсь	20%
Скоріше погоджуюсь	33%
Скоріше не погоджуюсь	18%
Зовсім не погоджуюсь	16%
Не те, і не інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	2%
Важко відповісти	10%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	101% ✓

b. На державних службовців, вибраних в місцеві органи влади, можна розраховувати як на людей, які діють в інтересах України, додержуючись моральних (етичних) принципів.

	1-2/00 (1200)
Повністю погоджуюсь	5%
Скоріше погоджуюсь	22%
Скоріше не погоджуюсь	35%
Зовсім не погоджуюсь	22%
Не те, і не інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	1%
Важко відповісти	13%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	100%

c. На державних службовців, вибраних в центральні органи влади, можна розраховувати як на людей, які діють в інтересах України, додержуючись моральних (етичних) принципів.

	1-2/00 (1200)
Повністю погоджуюсь	4%
Скоріше погоджуюсь	19%
Скоріше не погоджуюсь	33%
Зовсім не погоджуюсь	21%
Не те, і не інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	1%
Важко відповісти	20%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	100%

d. Співгромадяни в цілому діють в кращих суспільних інтересах, додержуючись моральних (етичних) принципів.

	1-200 (1200)
Повністю погоджуюсь	9%
Скоріше погоджуюсь	29%
Скоріше не погоджуюсь	24%
Зовсім не погоджуюсь	11%
Не те, і не інше [НЕ ЗАЧИТУВАТИ]	3%
Важко відповісти	24%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	102% ✓

105. На Ваш погляд, на скільки розповсюдженою є проблема корупції...?

	7/97 (1200)	6/99 (1200)	1-200 (1200)
Дуже розповсюдженою	67%	62%	62%
Достатньо розповсюдженою	22%	26%	26%
Досить рідкісна	2%	2%	2%
Дуже рідкісна	★	★	★
Важко відповісти	8%	8%	9%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	1%	1%
Всього	99% ✓	99% ✓	100%

106. А наскільки серйозною проблемою є державна корупція – дуже серйозною, досить серйозною, не дуже серйозною, або ж зовсім не серйозною?

	7/97 (1200)	6/99 (1200)	1-200 (1200)
Дуже серйозна	72%	69%	67%
Досить серйозна	18%	21%	23%
Не дуже серйозна	1%	2%	1%
Зовсім не серйозна	1%	★	★
Важко відповісти	8%	7%	8%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★	1%	1%
Всього	100%	100%	100%

107. Чи вважаєте Ви, що громадяни України сприймають державну корупцію як життєвий факт (як даність)?

	6/99 (1200)	1-200 (1200)
Так	62%	56%
Ні	13%	22%
Важко відповісти	22%	21%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	2%
Всього	99% ✓	101% ✓

108. [ЯКЩО "ТАК" У П107, СПИТАТИ]: В якій мірі це впливає на проблему державної корупції?

	6/99 (1200)	1-200 (1200)
Великою мірою ускладнює	37%	63%
Деякою мірою ускладнює	13%	16%
Не дуже ускладнює	4%	7%
Взагалі не ускладнює	3%	4%
Важко відповісти	5%	9%
Відмовився від відповіді/ не відповів	38%	★
Всього	100%	99% ✓

109. По кожній групі, яку я Вам назву, скажіть, будь ласка, наскільки для них, на Вашу думку, корупція є характерним явищем? [РОТУВАТИ]

a. Кабінет Міністрів України

	7/97 (1200)	6/99 (1200)	1-200 (1200)
Дуже характерне явище	39%	33%	28%
Скоріше характерне явище	31%	39%	37%
Скоріше не характерне явище	4%	6%	8%
Не характерне явище	1%	1%	2%
Важко відповісти	24%	18%	23%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%	3%
Всього	100%	99% ✓	101% ✓

b. Вищі посадові особи

	7/97 (1200)	6/99 (1200)	1-200 (1200)
Дуже характерне явище	52%	42%	40%
Скоріше характерне явище	29%	39%	38%
Скоріше не характерне явище	3%	2%	4%
Не характерне явище	1%	1%	1%
Важко відповісти	15%	14%	15%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%	2%
Всього	101% ✓	100%	100%

c. Українські Банки

	7/97	6/99	1-2/00
	(1200)	(1200)	(1200)
Дуже характерне явище	33%	29%	25%
Скоріше характерне явище	26%	32%	30%
Скоріше не характерне явище	9%	11%	11%
Не характерне явище	2%	2%	2%
Важко відповісти	28%	24%	29%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%	2%
Всього	99% ✓	100%	99% ✓

d. Приватні підприємці

	7/97	6/99	1-2/00
	(1200)	(1200)	(1200)
Дуже характерне явище	35%	29%	25%
Скоріше характерне явище	29%	35%	31%
Скоріше не характерне явище	10%	11%	14%
Не характерне явище	5%	4%	4%
Важко відповісти	20%	20%	23%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%	2%
Всього	100%	101% ✓	99% ✓

e. Іноземні підприємства

	7/97	6/99	1-2/00
	(1200)	(1200)	(1200)
Дуже характерне явище	21%	18%	14%
Скоріше характерне явище	21%	24%	21%
Скоріше не характерне явище	12%	15%	18%
Не характерне явище	7%	7%	6%
Важко відповісти	39%	33%	38%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	3%	3%
Всього	100%	100%	100%

f. Верховна Рада

	7/97	6/99	1-2/00
	(1200)	(1200)	(1200)
Дуже характерне явище	39%	32%	35%
Скоріше характерне явище	30%	41%	35%
Скоріше не характерне явище	4%	6%	7%
Не характерне явище	2%	2%	2%
Важко відповісти	23%	17%	19%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%	3%
Всього	99% ✓	100%	101% ✓

g. Адміністрація президента Л.Кучми

	<u>797</u> (1200)	<u>699</u> (1200)	<u>1-200</u> (1200)
Дуже характерне явище	36%	31%	26%
Скоріше характерне явище	25%	34%	30%
Скоріше не характерне явище	8%	9%	12%
Не характерне явище	3%	2%	4%
Важко відповісти	27%	22%	25%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%	2%	3%
Всього	100%	100%	100%

h. Міліція

	<u>699</u> (1200)	<u>1-200</u> (1200)
Дуже характерне явище	43%	45%
Скоріше характерне явище	38%	32%
Скоріше не характерне явище	4%	5%
Не характерне явище	1%	2%
Важко відповісти	12%	14%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	2%
Всього	100%	100%

i. Судді

	<u>699</u> (1200)	<u>1-200</u> (1200)
Дуже характерне явище	35%	34%
Скоріше характерне явище	38%	35%
Скоріше не характерне явище	7%	8%
Не характерне явище	2%	2%
Важко відповісти	16%	18%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	2%
Всього	100%	99% ✓

j. Церква

	<u>1-200</u> (1200)
Дуже характерне явище	7%
Скоріше характерне явище	10%
Скоріше не характерне явище	18%
Не характерне явище	34%
Важко відповісти	28%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	99% ✓

к. Службовці податкових органів

	<u>6/99</u> (1200)	<u>1-2/00</u> (1200)
Дуже характерне явище	45%	48%
Скоріше характерне явище	34%	30%
Скоріше не характерне явище	4%	3%
Не характерне явище	1%	1%
Важко відповісти	14%	15%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	2%
Всього	100%	99% ✓

л. Митники

	<u>6/99</u> (1200)	<u>1-2/00</u> (1200)
Дуже характерне явище	47%	53%
Скоріше характерне явище	33%	27%
Скоріше не характерне явище	3%	3%
Не характерне явище	1%	1%
Важко відповісти	14%	15%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	2%
Всього	100%	101% ✓

м. Місцеві посадові особи, які обираються

	<u>6/99</u> (1200)	<u>1-2/00</u> (1200)
Дуже характерне явище	35%	34%
Скоріше характерне явище	38%	35%
Скоріше не характерне явище	9%	7%
Не характерне явище	1%	3%
Важко відповісти	15%	19%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%	3%
Всього	100%	101% ✓

п. Вчителі

	<u>1-2/00</u> (1200)
Дуже характерне явище	8%
Скоріше характерне явище	17%
Скоріше не характерне явище	19%
Не характерне явище	35%
Важко відповісти	19%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	100%

ДЕМОГРАФІЧНИЙ БЛОК

110. Стать респондента

Чоловіча	45%
Жіноча	55%
Всього	100%

111. Вік

18-24	12%
25-29	10%
30-34	11%
35-39	9%
40-44	7%
45-49	9%
50-54	9%
55-59	7%
60-64	9%
65-69	7%
70-74	7%
75+	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	99% ✓

112. Вкажіть рівень Вашої освіти?

Початкова	13%
Неповна середня	23%
Повна середня	51%
Менше ніж 3 роки вищого учбового закладу	2%
Більше ніж 3 роки вищого учбового закладу	11%
Науковий ступінь	★
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	100%

113. Визначте міру Вашої зайнятості?

Зайнятий повний робочий день на одній роботі	34%
Частково зайнятий на одній роботі	10%
Працюю більш ніж на одній роботі неповний робочий день	1%
Студент	3%
Пенсіонер	30%
Безробітний	15%
Домогосподарка, дотядаю за дітьми	5%
Інше	1%
Важко відповісти	1%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	100%

114. Вважте рід Ваших занять за основним місцем роботи?

Людина інтелектуальної праці – учитель, журналіст, письменник	3%
Керівник або фахівець вищої ланки (державна чи приватна сфера)	3%
Керівник чи фахівець середньої ланки (державна чи приватна сфера)	7%
Кваліфікований робітник	19%
Некваліфікований робітник	6%
Військовослужбовець збройних сил	★
Колгоспник/ фермер	3%
Студент	★
Інше	3%
Важко відповісти	★
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Неопитаний	55%
Всього	99% ✓

115. Яка сфера Вашої діяльності за основним місцем роботи?

<u>Державний сектор:</u>	
Промислове виробництво	8%
Будівництво	1%
Транспорт, зв'язок	4%
Культура та наука	4%
Торівля та обслуговування	3%
Сільське господарство	5%
Органи безпеки, міліція, армія	2%
Інше	5%

<u>Приватний сектор:</u>	
Промислове виробництво	2%
Будівництво	1%
Транспорт, зв'язок	1%
Культура та наука	★
Торівля та обслуговування	6%
Сільське господарство	1%
Інше	1%
Важко відповісти	★
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Неопитаний	55%
Всього	99% ✓

116. Чи на даний момент Вам затримано державою чи роботодавцем заробітну платню або пенсію?

Так	50%
Ні	44%
Важко відповісти	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	100%

117. [ЯКЩО "ТАК" У П107, СПИТАТИ]: За який період Вам затримано виплати?

За один місяць або менше	24%
За два місяці	20%
За три місяці	14%
За чотири місяці	7%
За п'ять місяців	8%
За шість місяців	7%
Більше ніж за шість місяців	19%
Важко відповісти	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	101% ✓

118. Ваш сімейний стан?

Одружений (-а)	66%
Не одружений (-а)/ Не був (-ла) у шлюбі	15%
Розлучений (-а)/ живемо окремо	7%
Вдвєць (-иця)	13%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	101% ✓

119. Чи є у вас діти? [ЯКЩО "ТАК"] Чи проживають вони разом з Вами?

Так, проживають з респондентом	53%
Так, але діти не проживають з респондентом	25%
Ні	21%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	100%

120. Ваша національність?

Українець	76%
Росіянин	19%
Українець та росіянин	1%
Кримський татарин	★
Інше	4%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	100%

ДЛЯ ПОЛОВИНИ ВИБІРКИ ПИТАННЯ "А"

121а. Чи зазнали Ви коли-небудь дискримінації у зв'язку зі своєю етнічною (національною) приналежністю?

Так	8%
Ні	89%
Важко відповісти	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	99% ✓

ДЛЯ ПОЛОВИНИ ВИБІРКИ ПИТАННЯ "В"

121b. Чи відчували Ви за роки незалежності утрати прав через свою національність?

Так	4%
Ні	94%
Важко відповісти	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	100%

122. Якою мовою Ви переважно спілкуєтесь вдома? [ДОПУСКАЄТЬСЯ ДВІ ВІДПОВІДІ]

Українською	53%
Російською	53%
Іншою	2%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★

123. Чи є Ви, або Ваш чоловік/ дружина членом якої-небудь з зачитаних мною організацій? [ДОПУСКАЄТЬСЯ ДЕКІЛЬКА ВІДПОВІДЕЙ]

Освітньої/ наукової/ академічної організації	★
Релігійної	3%
Організації з захисту етнічних прав	★
Благодійної групи	★
Жіночої групи	★
Молодіжної групи	★
Спортивної організації	2%
Природоохоронної	★
Політичної партії	1%
Організації з захисту прав споживачів	★
Незалежних профспілок	1%
Групи ветеранів	7%
Трудового колективу	7%
Творчої спілки	★
Жодної	83%
Важко відповісти	1%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%

124. До якої церкви чи релігійної групи Ви себе відносите?

Українська православна	36%
Українська православна (Автокефальна)	3%
Російська православна	4%
Православ'я	22%
Римо-католицька	2%
Греко-католицька	7%
Протестантська	1%
Мусульманська	★
Юдейська	★
Інша	2%
Жодна	23%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	101% ✓

125. Як часто Ви відвідуєте релігійні служби?

Щодня	★
Деякі рази на тиждень	2%
Щотижня	6%
Деякі рази на місяць	8%
Деякі рази на рік	27%
Раз на рік або рідше	11%
Залежить від обставин	14%
Не відвідую	30%
Важко відповісти	1%
Відмовився від відповіді/ не відповів	1%
Всього	100%

126. Як Ви оцінюєте рівень доходів Вашої сім'ї – високий, середній, нижче середнього, низький?

Високий	★
Середній	16%
Нижче середнього	26%
Низький	58%
Відмовився від відповіді/ не відповів	★
Всього	100%

127. На вашу думку, як сильно більшість людей в Україні покладаються на тіньову економіку, заробляючи на прожиток?

Дуже сильно	22%
Досить сильно	36%
Не дуже сильно	10%
Взагалі не покладається	4%
Важко відповісти	26%
Відмовився від відповіді/ не відповів	2%
Всього	100%

128. Місце проживання:

Місто з населенням 500,000+	22%
Місто з населенням 200,000-499,999	19%
Місто з населенням 50,000-199,999	8%
Місто з населенням 20,000-49,999	10%
Місто з населенням менш ніж 20,000	7%
Сільське поселення	33%
Всього	99% ✓

129. Спостережний рівень життя респондента

Високий	1%
Середній	24%
Нижче середнього	28%
Низький	44%
невизначений	3%
Всього	100%

ПРИДАТОК II: МАПА УКРАЇНИ

IFES

As one of the world's premier democracy and governance assistance organizations, IFES provides needs-based, targeted, technical assistance designed and implemented through effective partnerships with donors and beneficiaries. Founded in 1987 as a nonpartisan, nonprofit organization, IFES has provided integrated, collaborative solutions in the areas of democratic institution building and participatory governance in more than 120 countries worldwide. IFES' Washington headquarters houses eighty-five employees specializing regionally in Africa, the Americas, Asia, the Middle East, and Europe, as well as functionally in rule of law, civil society, good governance, election administration, applied research, gender issues, public information technology solutions, and more. IFES' staff offers vast country-specific experience and facility in more than 30 languages. IFES employs an additional 120 people in twenty-five field locations.

MAKING DEMOCRACY WORK

INTERNATIONAL FOUNDATION FOR ELECTION SYSTEMS

1101 15th Street, N.W. • Third Floor

Washington, D.C. 20005

202 • 828 • 8507 FAX 202 • 452 • 0804

www.ifes.org